

Фото Володимира Струмковського

ЧОМУ МИ ОБИРАЄМО «НАШУ УКРАЇНУ»?

Тому, що Віктор Ющенко **виплатив заборгованості** по зарплатах, пенсіях і стипендіях, не взявши жодної копійки у Заходу чи Росії.

Тому, що Віктор Ющенко **вперше здійснив** позитивні зміни в Україні і тим **відродив** економіку.

Тому, що Віктор Ющенко **дав людям надію** на справедливість і порядок в Україні.

Тому, що лише Віктор Ющенко **зупинить пограбування** мільйонів українців.

Тому, що Віктор Ющенко **знає**, що треба зробити, щоб ми жили по-людськи.

Тому, що команда Віктора Ющенка **створить нові робочі місця, гарантує** охорону здоров'я нашим батькам та забезпечить гідну освіту нашим дітям.

Тому, що Віктор Ющенко не словом, а ділом **забезпечить добробут** кожної родини.

Тому, що Віктор Ющенко чесна, порядна людина і **йому довіряють**.

Бо немає кращого за нього!

які процвітали тільки завдяки нестабільності в економіці та суспільстві. Запрацювали підприємства, і в оселях з'явилося тепло та світло.

Саме Ющенко та його команда змогли показати **сучасний рівень управління державою**, основою якого були професіоналізм, відкритість і відповідальність. Уряд Ющенка провів аграрну реформу на селі і розпочав адміністративну реформу. Позитивні тенденції в економіці, досягнуті кабінетом Ющенка, приносять результати до цих пір.

Олігархічно-кримінальні сили, які втратили "корито" в результаті діяльності Уряду Ющенка, виявилися не готовими до чесних і цивілізованих правил ведення бізнесу та управління державою і об'єдналися проти Віктора Ющенка.

Відставка Ющенка для громадян України була шоком.

ФАКТИ І ЦИФРИ

1. Концентрація зусиль Уряду на здоровій бюджетній політиці сприяла формуванню якісно **нових тенденцій**, що, в свою чергу, є підґрунтям для сталого динамічного розвитку України.

2. Уперше в новітній історії України відбулося **реальне зростання ВВП** практично в усіх секторах економіки. Загальний ріст ВВП сягнув понад 6%.

3. Уперше було **скорочено державний борг**. Всупереч очікуваному дефолту, зовнішній державний борг скоротився на 2,1 млрд. доларів США, або на 17,2 відсотка від обсягу, який отримав у спадщину Уряд наприкінці 1999 року.

4. Повністю **ліквідовано чотирирічну заборгованість із пенсій**. Наповнення бюджету в грошовій формі дало змогу вдвічі збільшити видатки держав-

ного бюджету на соціальні програми. Забезпечено зростання добробуту народу через повне виконання соціальних зобов'язань держави перед людьми.

5. Уперше **зросла зайнятість** працездатного населення та спостерігалася позитивна динаміка сукупного внутрішнього попиту.

6. Позитивну динаміку економічного розвитку зумовлено **відновленням фінансової стабільності**, довіри до національної валюти. Стабільність гривні стимулювала зростання грошових збережень громадян у банках, їх загальний приріст за рік становив 53%, або 2,3 млрд. гривень.

7. Відновлено банківське **кредитування АПК**. Лібералізація цін на основні товари в сільському господарстві дала змогу селянам додатково отримати 7 млрд. обігових коштів.

8. Пожвавлення **економічної активності**. Питома вага бартеру знизилася, майже удвічі зменшилися обсяги бартерних операцій. Позитивна тенденція збільшення виробництва зберігається до цього часу.

9. За період з квітня 2000 року по березень 2001 року Урядом Ющенка було **забезпечено зростання**:

- **реальної заробітної плати** — на 6,1%;
- **обсягів промислової продукції** — на 16%;
- **виробництва товарів народного споживання** — на 23%;
- **виробництва продукції сільського господарства** — на 10,3%;
- **капітальних вкладень** — на 12,4%;
- **експорту** — на 24%;
- **індексації споживчих цін** — на 17%.

Віктор Ющенко входить у шістьку найкращих фінансистів світу. Такі

Закінчення на с. 5

ДЕСЯТЬ ПОРАД ВИБОРЦЯМ

1. **Прийдіть і проголосуйте** — це шанс поліпшити життя.

2. **Будьте оптимістом**: цього разу фальсифікувати вибори буде важко.

3. Не купуйтеся на привабливі висіски блоків та партій, **орієнтуйтеся на відомих вам лідерів**.

4. Не засмічайте собі голову партійними програмами, гаслами та іншим ідеологічним сміттям. Довіряйте лідерам блоків, про **конкретні справи** яких вам відомо.

5. **Не вірте** газетам, телебаченню, радіо, що обслуговують владу.

6. Якщо кандидат смітить гроші, роздає безплатні подарунки, то гроші на вибори він взяв з бюджету. Це ваші гроші. Беріть їх, але за цього кандидата **не голосуйте**.

7. На виборах до ВР по територіальному округу **проголосуйте за кандидата від блоку**, за список якого вирішили проголосувати. Це зміцнить ваш блок у парламенті.

8. Голосуйте за кандидата від свого блоку також і на **виборах до місцевих рад**.

9. Якщо ви визначилися, який блок підтримаєте на виборах, — проголосувати за нього **переконайте рідних, друзів і знайомих**.

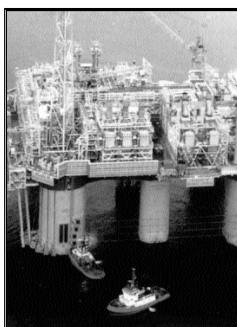
10. Пам'ятайте: звернувшись перед виборами до місцевого штабу свого блоку, можна **отримати посвідчення спостерігача** і допомогти запобігти фальсифікаціям.

В номері:

Оксана Пахльовська:
"Свідомість суспільства ризикує стати інертним"

стор. 3—4

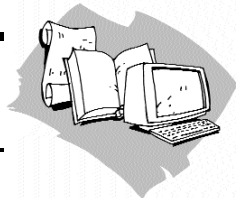
Євген Ґолибард:
"В Україні — море нафти!"

стор. 9

Скіфські сюжети української філателії

стор. 15

«СТУКНУЛО» ПЕРШІ СТО!

ЮВІЛЯРИ

Щойно побачило світ соте число часопису, котрий ще в свій перший прихід до читача задекларував намір консолідувати зусилля інтелігенції й стимулювати мислення читачів не як провінціалів, а як членів європейського співтовариства, задля становлення громадянського суспільства. Це лише тепер деякі наші владці схопилися за цю ідею, а, може, лише за термінологію, послуговуючись плагіатом з англomовних вчених. Тоді ж вони ще тужили за своїми ЦК-овськими та обкомівськими кабінетами, «єдиним советським пространством», і всьому світові намагалися довести, що українська національна ідея не спрацювала. Та творці «Універсуму», передусім автор його ідеї і шеф-редактор письменник Олег Романчук, політологи Леонід Сотник, Микола Томенко, економіст Осип Мороз (США) та перші автори Ігор Юхновський, Ярослав Дашкевич та інші відразу взяли високу творчу планку, не плакали-нарікали на труднощі перехідного періоду, особливо в науці та ЗМІ, а глибоко і всебічно аналізували процеси, вказували на причини і чинники їх виникнення. Згодом бажаними авторами й членами редколегії журналу стали і столичні науковці, депутати, зосібна, Ю. Саєнко, В. Войтенко, М. Павловський, Г. Омеляченко, Ю. Костенко та інші.

Зазвичай, у наших інтерв'ю робиться спроба розкриття «універсумності» як засади і світобудови, і одночасно — світосприйняття та світопізнання за допомогою всіх форм науково-дослідницької діяльності. Під знаком «Універсуму», яким є трилітник — символ безмежності, гармонійності, парадоксальності, інваріантності, досконалості, до

читача в Україні та поза її межами приходять публікації про наслідки нових досліджень, відкриття в найрізноманітніших галузях людських знань: економіці й екології, історії й культурі, філософії й футурології... До слова, це чи не єдиний часопис у країні, котрий переймається проблемами футурології, на-

магається очима наших видатних сучасників зазирнути в майбутнє. Після розміщення свого сайту в мережі Інтернет та відкриття представництв у Польщі, Франції, Канаді і США до кола авторів прилучається все більше знаних зарубіжних фахівців українського та інонародного походження, котрі демонструють світовий рівень мислення.

Одне з останніх чисел минулого року, присвячене австрійському українцеві В. Новицькому та його протираковому препаратові «Україн», понині користується в читацького загалу небувалым розголосом, частішим зазіранням на сайт. Так само як і соте, ювілейне, число з портретом на обкладинці опозиційної до влади лідерки партії «Батьківщина» Юлії Тимошенко.

Про інтелектуальний рівень і вагу «Універсуму» свідчить той факт, що за ці роки його презентація відбулася двічі в Національній спілці письменників та Національній академії наук, а також в УНІАН. Академік М. Жулинський дав таку оцінку часопису: «Журнал важливий тому, що він справді універсальний і що він має принципову позицію — гостру, національно чітку і відкриту для полеміки». Близьку до цієї оцінку дала і доктор фізикоматематичних наук з Києва Ніна Вірченко: «Статті воістину універсальні, унікальні, багаті змістом!»

Звичайно ж, імен творців «Універсуму», як і журналістів з таких чудових українських патріотичних видань як «Шлях перемоги», «Слово Просвіти», «Наша віра» та інших, не стрінеш серед номінантів розмаїтих «форту» та «людей року» — там тепер в ціні не такі, та й цінителі ще не ті. Проте творці журналу послідовно, наполегливо роблять свою справу — плекають вільну, розкуту думку, яка возвеличить і піднесе Україну в сучасному цивілізаційному процесі, допоможе еліті нації утвердитися в імперативі, «що й ми, браття, козацького роду».

Микола БОСАК,
м. Київ

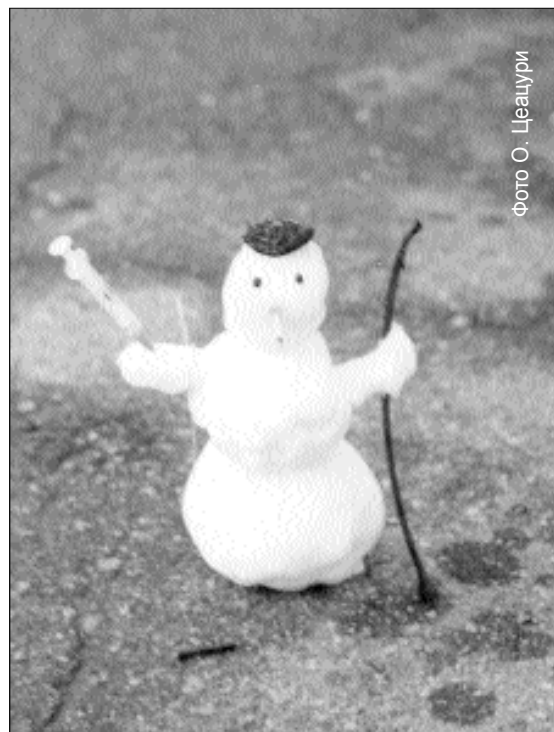

фото О. Цацури

П'ЄДЕ - ВІД ПАНА ГОРДОНА?

День у день перед українським телеглядачем, наче якийсь шедевр кінематографії, «крутять» кліп «Зима» за участю головного персонажа Дмитра Гордона. У супроводі артистки Наталки Могилевської, яка, звісно, повинна додати популярності фільму та його героєві, бачимо сцени, де підкреслено театральні пози і жести нагадують нам то епоху німого кіно, то сентиментальні сюжети лубочних картин над ліжками наших бабусь.

Ось герой меланхолійно спирається щокою на долоню, знерухомлює очі й демонструє свою глибоку задуму. Його намагаються розважити музиканти, йому пропонують плюшевого ведмедика, але він незворушний. Лише після наполегливих зусиль своїх доброзичливців пан Дмитро поблагливо помічає оточення, навіть розчулюється, а тоді хапає стратегічно важливого ведмедика і біжить до літака. Уже в салоні авіалайнера він ніжно цілує ведмедика, заплющує очі і картинно закидає голову — авжеж у передчутті хвилюючої зустрічі з Нею.

Мила пані Наталя теж перебуває у полоні чи то спогадів, чи то мрій. І вже не розібратися, чи це фантазії реалізуються серед прекрасних зимових пейзажів, та саме вона під симпатичний акомпанемент співає своєму лицареві навіть такі перли, як «На твоєй бритой голові тает снег, как на батарее...»

Так щодня. І не сховатися від пана Гордона. Дивлюся: о 1.30 ще є кліп «Зима», вранці, не пробило й сьомої, вже є кліп «Зима». Ним набивають оскому і ТЕТ, і TVT, і Гравіс, й IVK, і MTV, і «К», і НАРТ, і ЮТАР... Це ж треба так настирливо, так широко-масштабно розрекламувати власну персону!..

Чого ж хоче досягти у такий спосіб редактор газети «Бульвар» п. Гордон? Тільки популярності, слави?... Чи, підігрітий щедрими компліментами запрошених ним на телеекран осіб, узав собі на приціл кар'єру політика? Бо ж якось було сказано з того ж таки телеекрана, що він вартий «високих державних посад».

А чому б і ні? В наш час усе можливе — були б гроші. До Гордона вже пристосовуються телеведучі, державні мужі, діячі науки й культури — запобігливо переходять на російську мову, і жодному з них не спаде на думку, що пан Гордон — мабуть, громадянин України — мав би теж знати державну мову титульної нації. Що-що, а розуміє він її напевно.

Леонід ЯРЧУК

Молитва за Верховну Раду

Вибори. Перегони. Дебати. Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Далі кожен віруючий знає, що Амінь. Бо гумористичне мультидиво, що називається «Перегонами» і розважає глядачів щонеділі як вступ до «Епіцентру», продемонструвало своє ставлення до владних кланів, до екс- і апіорі політичних діячів. Екс, як правило — негативний персонаж. Хіба що не

було сюжету, у якому лідер СДПУ(о) з крильцями і верхи на хмарах. Петро Симоненко у костюмі Діда Мазая з гітарою в одному з роликів виконав роль Ноя, що не забере у свій Ковчег анікого, крім народу. «Всіх панів до д'ної ями, буржуїв за буржуями...» — незграбна парламентська діва Наталя, судячи з усього, також краще почуватиметься у парла-

КОЛИ СЛОВО ПЕРЕШКОДЖАЄ ДІЛУ

ТЕЛЕДИВА

ментських апартаментах з пролетаріатом, який з'їдесть туди на пролетарському транспорті а-ля Тойота з усіх пост-азіатських регіонів України. У «Перегонах» вона, як правило, виходить із кушці, схоже, Тарашанського лісу. А вже на дебати з гостями, що стежать за демократичністю передвиборчого процесу, «львица», за словами її соратника Володимира Марченка, впливає з-за океанського потойбіччя. Нічого не скажеш — професійна робота виробників політичного мультимедіа демократично надає рекламу лідерам усіх крил майбутнього парламенту. Тобто, демонструючи костюм сибірського лісовала, Петро Симоненко — радить, Наталя Вітренко — розвінчує, Віктор Медведчук — вітає.

За рейтингом популярності «Перегони», які дивляться і

старі і малі, бо мультики ж, наздоганяють лише «Дебати», про які і в перегонах питалося: «Будуть дибати чи не будуть?» Але такі «дибають» уже не перший тиждень — усіх, незалежно від рейтингу. Телепростір окупували олігархи, обрані одіозними постатями політичних банкрутів. Вітренко — Марченко, Тимошенко — Головатий, Богословська — Корчинський, — пари, що найчастіше з'являються на телеекрані, викликають сумні роздуми про те, що перебігав чоловік на Україні, бо чоловіча половина цих політично-рекламних тандемів, на жаль, як відомо, спирається на слабку статю.

Блакитний екран засяяв усіма барвами веселки. Прем'єра майбутньої вистави, яку в народі прозвали «Парламентські слухання», може бути непередбачено цікавою. Тоді, можливо, і трансляцію відновлять. Це

буде тоді, коли... А раз ми маємо змогу спостерігати за боксерськими боями політиків, яким правити державою, але не маємо змоги роздивитися зблизька і вислухати їхні претензії один до одного, бо можемо тільки уявити, скільки коштує хвилина рекламного часу на кожному з каналів. Це на сьогодні є комерційною таємницею як самих каналів, так і зірок політичного олімпу, одна з яких носить прикраси у вухах, інша прикрашається оточенням, є ще одна прикраса — правда, яка стає кривою для народу, коли звучить із вуст вітрогонок, що володіють словом, яке прикриває істинні думки.

Лариса
БЕЗСМЕРТНА

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибне на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю непідробністю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідривно дивився на поля зеленої Буковини, впливався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залишеної у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу затьмарила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однойменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдивляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сів за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторові легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимирів Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не заохотили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводив перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було формально. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво дбав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потім був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед диверсима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи подіяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи

знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

ЖУРНАЛІСТИ Й СОЦІОЛОГИ СТАЮТЬ ПОЛІТИЧНИМИ ПІАР-ПРОЕКТАМИ

Окрім Комітету, аналіз здійснювали Фонд "Демократичні ініціативи" (науковий керівник Ірина Бекешкіна) та Асоціація "Спільний простір" (президент — Юрій Нестеряк). Як з'ясувалося, вибори щоразу увиразнюють "конфлікт" між суб'єктами виборчого процесу, тобто кандидатами, соціологами й журналістами. Відбувається жаклива "перекваліфікація" представників громадських інституцій, заміна їх функціональних обов'язків, оскільки майже усі журналісти й соціологи стають "елементами передвиборчої програми" якоїсь політичної сили. Звідси й забруднення ЗМІ чорним піаром, виникнення безлічі соціологічних структур під вибори, як і купівля уже існуючих. Оскільки більшість ЗМІ, зазначив Олександр Чекишев, "визначилися зі

своїми симпатіями" — культура подачі новин (аналізувалися виключно інформаційні й аналітичні матеріали) залишалася низькою із оціночним забарвленням. І хоч вибори-2002, на відміну од попередніх, наповнені у регіональних і загальнонаціональних ЗМІ великою кількістю дебатів, — прослідковується упереджений принцип підбору учасників. Журналісти, як правило, реагують на інформаційні приводи, не аналізуючи передвиборчі програми й не забезпечуючи діалогу між суб'єктами виборчого процесу й самими виборцями. Це, на думку голови

Комітету "Рівність можливостей", сприяє атмосфері настороженості й недовіри. Порівняльний аналіз медіа-симпатій та симпатій виборців явно засвідчує їх невідповідність. У "Нашої України", КПУ, ПЗУ, "Жінок за майбутнє" рейтинг вищий від рівня доступу як до електронних, так і до друкованих ЗМІ. У блоку Тимошенко, стверджують аналітики, рейтинг і рівень доступу до електронних ЗМІ — однакові, але доступ до преси — нижчий. У СДПУ(о) високий рівень доступу до телебачення ("Інтер", "1+1"), друковані ЗМІ тут, звичайно, програють. Окремо стоять "зае-

дисти", які, маючи найбільший доступ до електронних і друкованих ЗМІ, мають, тим не менш, найнижчий рейтинг. Ірина Бекешкіна пов'язує це із неякісною роботою піарщиків, як і перенасиченням без належного інформаційного приводу політичною рекламою блоку. Натомість СДПУ(о), вважає вона, не втратили, "ставлячи" на телебачення, що відрізняється якісними показниками роботи журналістів. Звідси і ріст рейтингу об'єднаних есдеків (уже 8 %).

Феномен рейтингу "Жінок за майбутнє" без належного інформаційного забезпечення фахівці пояс-

Малюнок О. Євтушенка

нили вдалою роботою (із залученням великих фінансових потоків) на місцях протягом останнього року. Хоча, з іншого боку, їх рейтинг поступово знижується, і це пов'язують із надходженням до виборців достатньої інформації про цей блок, зокрема, його пропрезидентську орієнтацію. Разом з тим, зазначили автори проекту "Український моніторинг для вільних медіа", "Жінки за майбутнє", "СДПУ(о), ПЗУ — реакція

політиків на суспільну потребу, що мали б зробити саме ЗМІ. Таким чином, відбувається розмиття і обмін функціями різних суспільних інституцій в Україні, що негативно відбивається на становленні правового суспільства. У нормальній країні, як каже Олександр Чекишев, журналісти-невдахи йдуть у піар, у нас же — навпаки...

Олександр СОЛОНЕЦЬ

•

Боґдан Бойко

Найскандальнішим виборчим блоком на парламентських перегонах-2002 "законно" вважається "Народний Рух України". Чи не найбільше скомпрометований, звинувачений у розколі Руху Чорновола, дискредитації рухівського бренду, блок, до того ж, періодично запускає у світ політичні скандали. Услід за "касетним скандалом-2" від журналіста Дмитра Пономарчука, члена НРУ за єдність (хоча офіційно спростована причетність блоку до цього), з'явився останній, цікавіший антипроект. Його

ГОЛОСУВАННЯ — МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ У КВІТНІ?

оприлюднили на прес-конференції минулого тижня лідери НРУ Богдан Бойко та Георгій Філіпчук. Назва, вочевидь, мала додавати солідності: "Вибори в Україні як об'єкт іноземного втручання. Замовники і виконавці. Можливі політичні наслідки".

Запобігти підготовленому Сполученими Штатами сценарію парламентських виборів в Україні — найперший обов'язок усіх громадян, резюмував у трагічному стилі "останнього бою" Богдан Бойко. На думку керівників НРУ, те, що відбувається в Україні — прихована агресія як принцип геополітики США у Південно-східній Європі. Переорієнтація "неслухняної" країни у проамериканське русло через вибори уже випробувана в Югославії. Саме там, нагадав пан Бойко, президентські вибори проамериканська опозиція назвала сфальсифікованими, що, разом із тотальним інформаційним тиском із Заходу, спричинило масові заворушен-

ня і зміну державного устрою країни. Такий сценарій, заявив Богдан Бойко, розгортається і в Україні, де роль координатора "антидержавного проекту" відіграє Центр імені Разумкова. Саме ці соціологи будуть зомбувати народ, переконуючи у фальсифікації виборів, провокуючи масові безпорядки. До цієї ж низки "провокацій" були віднесені альтернативний підрахунок голосів та праймеріз. Вибух дестабілізації у країні запланований на квітень 2002 року, а далі — створення альтернативного, опозиційного Парламенту, зміна державного устрою на парламентську республіку, якою керувати "світові держави" куди легше. Надзвичайну обізнаність політиків у великих державних таємницях засвідчили оприлюднені досє на керівників згаданого Центру Разумкова. Як виявилось, більшість із них, як і Президент Анатолій Гриценко, закінчили вищі військові заклади США, котрі готують фахівців для

Розвідувального управління міністерства оборони цієї країни.

Одне слово, Джеймси Бонди розбушувалися над Дніпром.

І хоча зовнішні важелі на українських виборах не є новою, заява лідерів НРУ дозволяє виділити два найбільш суттєвих моменти. Перше — Україна стає центральним полігоном протистояння Росії та Сполучених Штатів. Друге — Леонід Кучма готовий після виборів на будь-які тоталітарні заходи (введення надзвичайного стану, "запуск" катастрофічної кризи економіки тощо), щоб запобігти опозиційному Парламенту. Вустами НРУ він заявив про це достатньо відкрито...

Сашко ЗУБ

ПОРУШЕННЯ НА ВИБОРАХ — НОВЕ З АРСЕНАЛУ ВЛАДИ

Центр політичного аналізу та консультування журналу "Політична думка" на прес-конференції в УНІАН знову оприлюднив факти фальсифікації парламентських виборів в Україні.

Шеф-редактор "Політичної думки" Володимир Полохало повідомив, що "сьогодні переводяться стрілки фальсифікації 31 березня на блок влади, роблячи його жертвою опозиції". Такий політичний міф, на його думку, небезпечний відволіканням уваги од виборчого процесу, який програє найбільше порушень ще задовго до голосування. Указ Президента про демократичні і прозорі вибори найбільше провокує до зловживань. Вибори уже сфальсифіковані, питання лише у відсотку "похибки" й безкарності за порушення правил політичної гри. 12 % як мінімум, за дослідженнями Центру, підуть "у рукави" влади перед виборами. Це і "мертві душі" (близько 750 тисяч чоловік), і трудові мігранти-нелегали, що не повернуться в Україну на той час (до 5 млн. осіб), і закриті виборчі дільниці (тюрми, лікарні, військові об'єкти...) Згадувався й адмінресурс через підприємства, державні установи, пошкоджені бюлетені для "небажаного електорату", загалом — увесь арсенал сучасних виборчих технологій.

А те, що про фальсифікацію виборів уже заговорила влада, на думку фахівців Центру, — черговий етап дискримінації парламенту в очах української громадськості. Влада сьогодні пішла, таким чином, ва-банк. Чіткі антизахідні прояви, як і нападки Володимира Литвина на громадянське суспільство — "розвиток теоретичного підґрунтя режиму бюрократії", котрий опанує сьогодні країною.

О. С.

ЗАМАХ НА ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІСТА?

В автокатастрофі важко постраждала Алла Мукшименко, керівник проекту Фонду регіональних ініціатив "Моніторинг порушень виборчих прав громадян України під час підготовки та проведення виборів до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування 2002 року." Учасники національної програми громадських організацій України "Прозорі вибори-2002" розповсюдили звернення з цього приводу.

На початку березня поблизу райцентру Недригайлів Сумської області сталася автомобільна катастрофа, у якій зазнала важких тілесних ушкоджень Алла Мукшименко.

Після трьох днів реанімації пані Мукшименко перебуває у важкому стані в Інституті

нейрохірургії АН України.

Ми висловлюємо глибоку стурбованість обставинами, за яких стався цей інцидент. Трагедія відбулася по дорозі до Києва, через дві години після виступу Алли Мукшименко перед регіональними засобами масової інформації Сумської області, під час якого вона оголосила факти порушень виборчого законодавства з боку окремих виборчих блоків та зловживань з боку виконавчої влади. Трьома днями раніше вона виступила з подібною заявою у прямому ефірі До-нецького обласного телебачення.

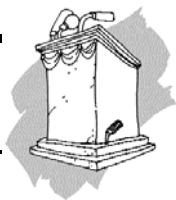
Зважаючи на зростання суспільно-політичного напруження та різке збільшення кількості випадків залякування та посягань на життя незалежних експертів і громадських спостерігачів, що здійснюють контроль і моніторинг законності виборчих перегонів, ми,

учасники Національної програми "Прозорі вибори — 2002", що об'єднує 386 громадських організацій України — закликаємо органи правосуддя оперативно і детально розслідувати обставини автокатастрофи.

Відзначаємо, що Національна програма "Прозорі вибори — 2002" залишає за собою право звернутися до міжнародних організацій та широких кіл української громадськості з закликом підтримати громадську позицію та захистити громадянські права Алли Мукшименко у разі неадекватних дій з боку владних структур.

Сподіваємося, що результати слідства не дадуть підстав зарахувати цей факт до низки багатьох інших, досі не розкритих справ, пов'язаних із зазіханнями на життя журналістів та громадських активістів.

•

Закінчення. Початок на с. 1

дані опублікував всесвітньо відомий економічний журнал "Global Finance".

ВІКТОР ЮЩЕНКО СКАЗАВ:

Ми з вами зробили свій вибір. Ми взяли на себе велику відповідальність. Відповідальність перед народом, який покладається на нашу рішучість, який чекає від нас дій.

Сьогодні, вже.

Від того, як ми пройдемо цю виборчу дистанцію, залежатиме майбутнє нашої країни.

Я прошу вас: забудьте всі образи, якими б гіркими вони не були. Станьте добрішими. Поважайте один одного.

Допомагайте один одному.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД

Український народ — великий європейський народ. Ми повинні жити за кращими світовими стандартами. Ми можемо подолати всі труднощі.

Батьківщину не вибирають. Я народився тут.

Я дихаю вільно лише на цій землі. І разом з вами зроблю все, щоб захистити інтереси моєї країни і мого народу.

І кожного з вас закликаю до цього.

ПРО НАЙВИЩУ ЦІННІСТЬ

Нашою найвищою цінністю є ЛЮДИНА. Наша головна мета — забезпечити умови для її самореалізації як особистості, як громадянина, як господаря.

Ми збудуємо країну добробуту, в якій не буде ні голодних пенсіонерів, ні безпритульних дітей.

Права людини, її свобода ніколи не повинні приноситися в

жертву заради чийось конкретних вигад.

Усе можна підсумувати дуже просто, одним реченням. Щоб Людина в нашій країні почувалася добре, їй потрібно дати можливість працювати і реалізовувати себе.

ПРО НАЙБІЛЬШИЙ ГРІХ

Найбільший гріх — це несвоєчасна виплата пенсій, зарплати. Люди повинні отримати те, що вони заробили чесним трудом. На жаль, наші політичні опоненти ставлять свої партійні інтереси вище від людських, суспільних, їхні дії часто направлені проти України і проти українців.

Першим, що ми зробимо після виборів, — це забезпечимо фінансування соціальних виплат на належному рівні.

ПРО ЗВИНУВАННЯ УРЯДУ ЮЩЕНКА

Запитую сам себе насамперед як економіст, як прем'єр-міністр: усе-таки в чому нас звинувачують?

У тому, що ми отримали 6 відсотків приросту валового внутрішнього продукту за минулий рік?

У тому, що ми отримали 7,7 відсотка приросту ВВП за перший квартал 2001 року?

У тому, що ми отримали 17,4 відсотка промислового приросту?

У тому, що ми будемо мати позитивне торговельне сальдо вперше в історії України?

У тому, що ми уникли дефолту, який забирав 20 відсотків валового продукту на своє обслуговування?

Ми отримали найкращі показники в СНД у порівняльних цінах.

ПРО ОЛІГАРХІВ

За десять років відбувся дуже складний перерозподіл інтересів, у тому числі політичних. Для певних кіл або, як їх прийнято називати, для олігархів, прийшов час закріпити адміністративно той економічний ресурс, який вони

сформували. Тому йдеться не стільки про вплив на уряд, скільки про його приватизацію. У них є великі можливості. З дуже багатьох питань влада безсила перед ними, вони правлять бал. Ці проблеми виникли через дефіцит демократії, тому що владі не вдалося зберегти домінують державних інтересів.

ПРО ЗЛОЧИННІСТЬ

Я дотримувався і дотримуюсь того принципу, що бандити

Ми не провинні цього боятися. Бо нам немає чого приховувати. Ми — чисті перед своєю совістю і перед народом.

Ми маємо стати вище всіх "розборок" і "компроматів". Це не наша війна. Хоча нас хочуть втягнути саме в такі брудні передвиборчі бої.

Ми готові воювати. Але тільки за добробут громадян. За права і гідність людини.

ПРО БЛОК "НАША УКРАЇНА"

Усупереч намаганням конкурентів внести розлад у наші ряди, ми створили народний блок патріотичних демократичних сил, який має широку підтримку громадськості.

Виборчий блок "Наша Україна" — це нова політична сила, яка бере на себе відповідальність за звільнення країни від усього, що гальмує її розвиток. Ми навчилися поборювати власні амбіції, аби показати приклад справжньої консолідації здорових сил суспільства. Ми довели і нашим опонентам, і суспільству, і собі, що консолідація є можливою.

Нас об'єднав не спільний ворог, а спільна справа.

ПРО КАРАВАН, ЩО ЙДЕ

Є сили, які протистояли нам, коли я і моя команда з Уряду прагнули змінити ситуацію на краще.

Ці сили протистоятимуть нам і сьогодні, їм не вигідно, щоб була поламана корумпована вертикаль влади, їм не вигідна та прозорість і відкритість, які ми пропонуємо. Для них тіньова політика та тіньова економіка стали нормою.

Саме тому вони сьогодні ведуть таку гідку нечесну боротьбу проти нас в усіх своїх засобах масової інформації. Саме тому вони не гребують нічим, аби тільки скомпрометувати мене і тих людей, які пішли зі мною.

Як не пригадати тут східної приказки: собака гавкає, а караван іде.

ПРО МОЛОДЬ

Народ, який думає на рік уперед, вирощує хліб. Народ, який думає на десять літ уперед, вирощує сад. Народ, який

дивиться вперед на сто років, вирощує нове покоління.

Ми переорієнтуємо систему виховання молоді та підготовки кадрів. Вона не повинна зводитися до пасивного засвоєння знань. Молодь повинна навчитися самостійно мислити і діяти. Насамперед ми повинні дати їй можливість здобути освіту та забезпечити її потім роботою. Дати поштовх до руху вперед.

ПРО СЕЛО

Ми створили модель, за якою сільське господарство сьогодні володіє ключовими позиціями для всього економічного розвитку. Ми вперше досягли рентабельного сільського господарства за останні 10 років.

Лише один приклад. Коли наш Уряд затвердив програму "Хліб України", ніхто не вірив у прогнозовані цифри, які ми заклали на основі тверезих розрахунків. Інша справа, що сьогодні не знають, як тим хлібом розпорядитися, але це вже питання професійності.

ПРО УКРАЇНУ В СВІТІ

Нашим завданням є визначення ролі України, її ідентичності та національних інтересів, які забезпечать гідне місце нашої країни у світі.

Інакше Україна може стати інструментом чужої політики.

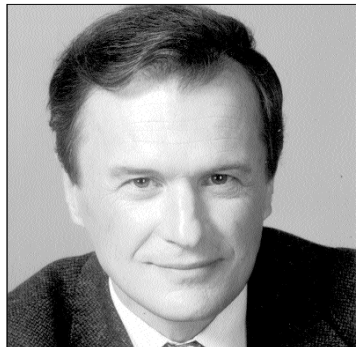
Україна не повинна бути сировинним придатком чи поставальником дешевої робочої сили для високорозвинених держав світу. Наш капітал — це освічена нація та розвинені технології.

Нашою метою є включення України у світові політичні процеси для утвердження європейських цінностей та зміцнення демократичних інституцій управління. Ми повинні запровадити світові стандарти соціально-культурного розвитку, не втративши при цьому свою національну ідентичність.

ПРО ВІДНОСИНИ З РОСІЄЮ ТА ЗАХОДОМ

Якщо відповідати на запитання, на який напрям політики орієнтується Україна, то відповідь, звичайно, полягає в тому, що це проукраїнський напрям, який передбачає стратегічне партнерство з Росією. Повірте мені, було б цілком незрозумілим, якби будь-яка країна відмовлялася б від тих можливостей, що існують для України на цьому ринку. Йдеться не лише про економічний вибір стратегічного партнера, а й про комплексні відносини, що формують, у свою чергу, політичну складову стосунків. Якщо говорити про розвиток відно-

НЕ СЛОВОМ, А ДІЛОМ!

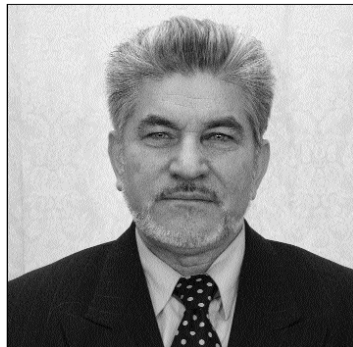
Юрій Костенко

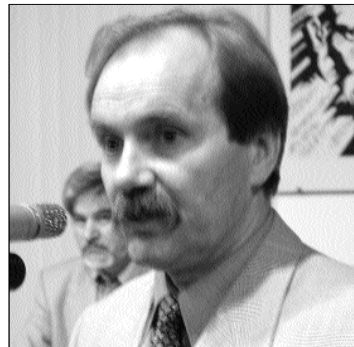
Володимир Черняк

Володимир Яворівський

Павло Мовчан

Іван Заєць

БГІШМА-АПАГЕЯ І СВЯЩЕННА ГАНГА

РІЧКОВА БОГІНЯ І ВОСЬМИЙ СИН ЦАРЯ ШАНТАНУ

Цар Пратіпа усамітнися біля священної Гангі для ревного подвижництва. І якось річка в подобі богині підійшла до відлюдника й сіла на його праве стегно. Здивований Пратіпа мовив до чарівної гості:

— Що привело тебе до мене, красуне? Чим можу прислужитися?

— Я покохала тебе, царю, — мовила юна дівчина. — Покохай і ти мене. Адже кажуть мудрі: закохану жінку не слід відштовхувати.

— Я не можу покохати чужу дружину або жінку не свого стану. Така моя свята обітниця, — відповів Пратіпа.

— Я не заміжня і не з іншого стану. То невже відштовхнеш мене?

— Не можу я пристати на таке. Ти сіла мені на праве стегно, а воно лише для дочок і невісток. Закохана жінка сідає на ліве стегно. Тому й відмовляю тобі, красуне! Будь краще моєю невісткою. Я вибираю тебе для свого сина.

— Що ж, нехай так, — погодилася дівчина, — я одружуся з ним. Але він не мусить знати, хто я і що я. Що б я не чинила, нехай він не перешкоджає і ні про що не розпитує. Тільки тоді доля пошле нам щастя, а тобі — внуків.

Дівчина зникла. А згодом у Пратіпи та його дружини народився син. А що народився він тоді, коли Пратіпа перебував у смиренному відлюдництві, то й назвали його *Шантану* — *Супокійний*.

Коли Шантану виріс, цар-батько закликав його до себе:

— Колись, сину, провідала мене невимовно чарівна дівчина. Якщо раптом вона прийде до тебе, візьми її заміж, але не розпитуй — ні хто вона, ні звідки. І що б не робила, ти на те не зважай.

Посадовив сина на царський престол й подався в ліс доживати віку. Шантану ж, ставши царем, часто вирушав на полювання. І якось на березі Гангі помітив юну дівчину, наче богиню краси на лотосі.

Дівчина зашарілася під його захопленим поглядом. А Шантану лагідно мовив до неї:

— Хто б ти не була, стань мені любимою дружиною!

Дівчина підійшла ближче:

— Але з однією умовою: не стримуй і не картай мене, що б я не чинила. Приймаєш цю умову, і я — твоя дружина.

— Авжеж! Авжеж! Звичайно, приймаю! — палко запевнив її цар.

І богиня Ганга стала дружиною Шантану. Та що вона богиня, молодий цар тоді ще не знав. Обоє нестямно кохали одне одного й не помічали, як летять дні, тижні, місяці й роки. У них народилося семеро синів, і кожного дружина бігцем відносила до річки й кидала в бурхливі хвилі. Шантану бачив те, але мовчав, боячись втратити кохану. Та коли народився восьмий син, а дружина і з ним кидала до річки, Шантану не витримав.

— Не губи безневинної дитини! — заблагав він. — Хто ти й звідки, що так безжально позбавляєш життя моїх синів? Зупинися, не бери на душу ще одного неспокійного гріха!

Тоді дружина прибрала подобу богині й мовила:

— Ти хочеш знати, хто я? Втілення Небесної Гангі, мати ось-

ми напівбогів, які через прокльон мали жити на землі. З тобою я жила, щоб сповнити божий замір — зняти той прокльон. А для цього їхніми батьками могли бути тільки я і ти. Я позбавляла дітей земного життя і вже врятувала сімох наших синів. Але восьмого не встигла, тож він залишиться при тобі. Назви його на мою честь. Дбай про нього, і він стане могутнім воїном, неподоланим у битві. А я полишаю тебе, бо ти порушив дане слово.

Мовила так Ганга й зникла. А невимовно засмучений цар повернувся до столиці, де назвав сина *Гангадатта* — "Даний Гангою".

Йшли роки. Одного разу Шантану, вже вдівець, знову зустрів біля річки юну вродливицю. І запитав:

— Хто ти й звідки, красуне?

— Дочка рибалки, достославний царю, — чемно відповіла незнайомка. — Човном перевозжу людей через ріку. А батько мій — рибальський ватажок.

Шантану закохався в красуню-перевізницю. І пішов до її батька, просити руки дівчини.

— Ти можеш одружитися з нею, але за однієї умови, — відповів той.

— І що ж то за умова? — поспитав цар.

— Умова така: син, який у вас народиться, посяде царський трон.

Пообіцяти цього Шантану не міг, хоч і палав коханням до Сат'яваті — так звали дівчину. Невеселий повернувся цар до палацу: він не міг калічити життя єдиного сина заради власного щастя.

Гангадатта невдовзі дізнався, чому батько засмучений. Він сам пішов до рибалок і заявив, що зрікається свого права на престол. Але батько Сат'яваті поставив нову вимогу: щоб він ніколи не одружувався і не мав дітей. Заради батька Гангадатта пристав і на це.

На своїй колісниці він одвіз Сат'яваті до царського палацу. Шантану вразив самовідданий вчинок сина. Розчулений батько прорік йому бути неперевершеним воїном. А Гангадату після його страхітливої клятви стали називати *Бгішма* — "Грізний".

У Шантану й Сат'яваті народився син, котрий виріс і посів престол, але невдовзі помер. Дві його дружини, яких викрав йому Бгішма, народили двох синів — Панду й Дгітараштру. Перший мав п'ятьох синів, другий — сто синів і одну дочку. Нащадки Панду називалися *пандави*, а Дгітараштри — *каураві*. Битві двоюрідних братів пандавів та кауравів присвячена "Махабхарата". Бгішма в цій війні був полководцем, він очолював військо кауравів. На 10-й день 18-денної битви Бгішму смертельно поранив Арджун, теж могутній воїн, одружений із сестрою Крішні. Він підступно пустив у нього стрілу з-за спини дівчини, в яку Бгішма відмовлявся стріляти. Бгішма прожив ще 58 днів і виклав Юдгіштхірі, найстаршому з пандавів, настанови про те, як керувати державою. Ці настанови склали "Шанті-парву", "Книгу миру" — 12-ту книгу "Махабхарати" (всіх книг — 18). Тоді ж Бгішма виклав і воїнський кодекс честі, особливо властивий раджпутам, багато чим схожих на запорозьких козаків.

БГІШМА-МГІШМАКА, БУШМА-БУШМАКА

У міфі про Бгішму чимало точок дотикання з Україною. Зокрема, суто воїнське ім'я *Бгішма* відповідає українському прізвищу *Бушма* й означає "Грізний", "Кого бояться вороги". Компонент *bhish* (синоніми *bhi*, *bhaya*) — "страх", "побоювання", "ляк" (СРС, 475, 482) споріднений з укр. *боятися*, *безбоязний*, *боязкий*, *боягуз*.

Імені *Бгішма* відповідає інше воїнське ім'я — *Бгішмака*, що й собі тотожне українському прізвищу *Бушмака*. Його мав цар Бгішмака, батько Рукміні, дружини Крішні, ім'я якої, в свою чергу, споріднене з латиським прізвищем *Рукмане*.

Інше ім'я Пратіпи, діда Бгішми — *Пар'яшравас*. Воно тотожне імені *Переяслав*, досить рясно відбитому в давній і сучасній слов'янській топонімії: Переяслав на Київщині, Переяслав-Заліський і Переяслав-Рязанський у Росії, Преслав у Болгарії, Бреслау в Німеччині тощо. Санскр. *para* означає "багато", "дуже", "винятково" й тотожне українським префіксам *пере* й *пре*. Тобто імена *Пар'яшравас* і *Переяслав* означають "Багатославний", "Преславний".

У Шантану був старший брат *Бахліка*, а внука Бахліки звали *Бгурішравас* — "Багатославний". Це воїнське ім'я тотожне україн-

Смерть Бгішми

ському імені *Борислав* (наприклад, у відомого українського поета, фронтовика *Борислава Степанюка*) й відбите в назві сучасного міста на Львівщині. Санскр. *bhuri* теж означає "дуже", "багато". Тобто *Бгурішравас* та *Борислав* і собі означають "Багатославний", "Преславний". *Бгурі* також — імена Брахми, Вішну та Шіви, а ця трійця верховних індуїстських богів уособлює тризуб і праве, ліве й середнє вістря у ньому. Тож ім'я *Бгурішравас* може означати й *Брахмослав*, *Вішнуслав* або *Шівослав*. А оскільки Шіва — спадкоємець ведійського Рудри, тотожного слов'янському Родові, то й *Родослав*.

Бгурішравас, цар бахліків, теж підтримував кауравів. На 14-й день битви (війна "Махабхарати" тривала 18 днів) Бгурішравас зітнувся в герці з царем Сат'які, прибічником пандавів. Сат'які почав знемагати, і тоді Крішна попрохав Арджуну підсоби́ти йому. Той, неперевершений лучник,

пустив у Бгурішраваса стрілу й відтяв праву руку (сам Арджун — лівша). Лише тоді Сат'які здолав Бгурішраваса.

Бахліка й назва країни (інші назви її — *Бактрія*, *Балх*) на південь від ріки Окс (нинішня Аму-дар'я), батьківщина царів-кеїв. Територія на північ по Оксу називалася *Согдіана* (пор. *Сугдею* і *сугдейців-кравенців* у Криму, про яких пише "Влесова книга"). Окс — грецький варіант назви *Вахш*, "Бик", а *Биком* у давнину називався й Дніпро.

Бахліки-бактрійці разом із шаками (скіфами), парфянами й сіндами-сувірами воювали на боці кауравів, тобто проти Арджуни й Крішні. Хоча саме плем'я Крішні і його старший брат Баладева підтримували кауравів. Зазначимо, що імена воїнського й пастушницького божества Крішні рясно відбиті в українських прізвищах (*Кришень*, *Кришненко*, *Гупал*, *Гупало*, *Гупалюк*, *Гупаленко*), як і його старшого брата, землеробського божества (*Болудей*, *Білдей*, *Балвір*, *Бальвір*, *Балбір*, *Балбиренко*). Якщо врахувати, що сінди-сувіри жили на теренах Давньої України, що вони споріднені з українськими сіверами-кімерами (ТРС, 10 — 17), то виходить, що на боці кауравів воювали й кімери-сівери. А *каурави* — це *кравенці*, тобто *коровичі* "Влесової книги". *Кравенці* ж — давня форма сучасного терміну *українці*.

ГІДРОНІМНІ Й ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

Бгішма — син Гангі, тому зоветься *Гангадатта* — "Даний Гангою", "Гангодан". Але Ганга має і назву *Апага*, тому інше ім'я Бгішми — *Апагея*, тобто "Апажин", "Син Апагі-Гангі". А також *Апагасута* — "Народжений Апагою". У "Махабхараті" річка *Апага* пов'язується з Араттою, а *Аратта* — давня назва Пенджабу, з яким Україна виявляє багато зв'язків на різних рівнях.

Арага в санскриті — "ріка", "потік", досл. "Водоплинна" або "Плинновода" (санскр. *ara* "вода" + *ga* "текти", "плинути"; SED, 82).

У ведах *ара* означає найперший із п'яти елементів світу — воду. Різновидами *ара* є *арах*, *арат*, *арас*, *арсу*. *Арас*, *арсу* — "вода" містить санскр. *arsara*; так називаються водні діви, згадувані ще у ведах, слов'янські русалки. Як і русалки, апсари зваблюють і занапащають людей. Вони й небесні танцівниці, розважають небожителів і polegлих воїнів у сварзі-раю — небесному царстві Індри (про Індру й сваргу мовить "Влесова книга"). На його прохання апсари-русалки іноді сходять на землю і спокушають праведників, щоб ті нечужаним подвижництвом не похитнули могутності богів (див. статтю "Бгарата — Калідаса — Україна", № 25 за минулий рік).

Імена *Aradeva* — "Бог вод", *Arapati*, *Arapati*, *Apara* — "Владика вод" (санскр. *pati* тотожне укр. *батько*, рос. *батя*) має ведійський Варуна, тотожний грецькому Посейдонові, скіфському Тагимасадові й слов'янському

Клятва Бгішми

Дажбогові (ТРС, 68 — 81). У ведах атмосферні води-апас звуться матерями й дарують зцілення, довгий вік, а то й безсмертя. Води — дружини Сомі-Чандри, тобто Місяця (на Київщині є річка *Шандра*, у басейні Дністра — річки *Шандрова*, *Шандровець* та інші, а в Пенджабі — *Чандра* й *Чандрабгага*).

Річка *Апака* є в басейні Сейму, *Апажа* — в басейні Десни. У басейні Сіверського Дінця фіксується яр *Опаківський* (*Апоков колодязь* — XVII ст.). *Апока* — назва річки в Криму. Там же в Криму — гора *Олук* (с. Тарасівка Нижньогірського р-ну), де збереглися руїни античного міста Кімеріка. *Опочна* (Опічна) — притока Синюхи (бас. Південного Бугу, Кіровоградщина). Сюди ж річка й село *Опішня* на Полтавщині (СГУ, 399).

Особливо промовисті прикарпатські й закарпатські факти:

Опака (варіант — *Опока*) — притока Бистриці-Тисменицької (бас. Дністра); витік у лісі *Опачка*, населений пункт *Опака*, гірло Заколоть (Дрогобицький р-н на Львівщині). У верхів'ях — *Опачка*.

У басейні Дунаю річка *Апшиця* (притока Тиси) тече з-під гори *Апецький Плавець* північніше с. *Водиця* (Рахівський р-н Закарпатської обл.). У тому ж Рахівському районі були села *Апшиця* (суч. *Водиця*), *Вишня Апша* (суч. *Верхнє Водяне*), *Середня Апша* (суч. *Середнє Водяне*), *Нижня Апша* (суч. *Діброва*) — в Тячівському районі. Варіанти їх: *Апса*, *Апсиця*, *Апсавиця*. Там же — потічок *Апшинець* (л. Чорної Тиси п. Тиси л. Дунаю). Пор. також — гребля *Апшинец*, гора *Апшенеска* тощо (СГУ, 23).

Як бачимо, тут *Апшиця* = *Водиця*, *Апша* = *Водяне*. Отже, пов'язування закарпатських назв *Апса-Апша*, *Апсиця-Апшиця* з санскр. *aras*, *arsu* — "вода" цілком слушне й умотивоване.

Ці дані ще раз засвідчують існування третього, західного ареалу індоарійської мови (інші два — Індія і держава Мітанні на Близькому Сході, II тис. до н.е.), який простягається від Північного Кавказу до Закарпаття і охоплює всю Україну.

СГУ — Словник гідронімів України. К., 1979.

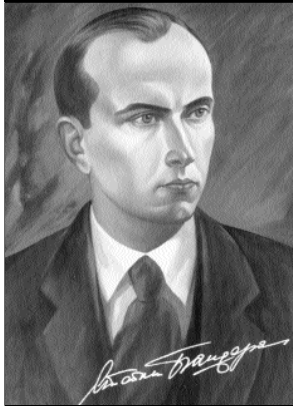
СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.І.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

SED — Sanskrit-English Dictionary. New Delhi, 1993.

СИМВОЛ НАЦІЇ

Чому Бандера досі залишається українським "Сфінксом"? Є анекдот, що демонструє найширше знання і уявлення про нього. Заходить Бандера з кулеметом у трамвай столиці. "Котра година?" — питає. Тиша. Питає знову. Мертвіша тиша. Нарешті встає, тремтячи, негр і каже: "О пів на шосту, батьку!" "Сиди, синку. Так бачу, що не москаль!.." Щоби трохи збагатити уявлення людей про "батька", пропонуємо на їхній розгляд бібліографію праць — особисто його та про нього. Подаємо у цьому контексті також спробу узагальнити діяльність провідника... Думайте — читайте.

1. *Московські вбивці Бандери перед судом.* — Мюнхен, 1961.
2. *Московські вбивці Бандери перед судом (мюнхенське перевидання).* — Львів, 1991.
3. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Видання ОУН. — 1978.
4. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 1998.
5. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Київ: Інститут українського державотворення, 1999.
6. *Дужий Петро. Степан Бандера — символ нації.* — У 2 т. — Львів: Галицька видавнича спілка, 1996 — 1997 рр.
7. *Кук Василь. Степан Бандера — провідник ОУН.* — Київ, 1999.
8. *Вбивство Степана Бандери.* — Львів, 1993.
9. *Петро Мірчук. Степан Бандера — символ революційної безкомпромісовості.* — Нью-Йорк — Париж, 1961.
10. *Пастух Роман. Родина Степана Бандери.* — Стрий: Щедрик, 1995.
11. *Мудрик-Мечник Степан. Революційна ОУН під проводом Степана Бандери (причинки до історії).* — Стрий: УВІС, 1993.

1 січня мало б виповнитися 93 роки з дня народження одного з видатних українських діячів ХХ століття — Степана Бандери, чие ім'я на сьогодні в Україні ще, на жаль, продовжує викликати неоднозначну реакцію.

Очолювана ним, найдієздатніша тодішня українська організація — ОУН — активно і послідовно розгорнула у 1940—50-х рр. боротьбу, розріст і сила якої стали не тільки однією з причин "Холодної війни". Захід вдало подекуди спекулював українськими інтересами, щоб послабити східного ворога, реально боячись розмаху бандерівського руху. Усіх свідомих українців або мешканців Західної України вороги називали іменем Бандери — бандерівцями.

Він мав репутацію революційного, безкомпромісного політика.

Свою принциповість проявив ще під час Варшавського і Львівського судових процесів 1935—36-х рр., примусивши тим самим поляків визнати існування української проблеми у Польщі, а світ — заговорити про неї. Під час Другої світової війни своєю відмовою відкликати Акт про відновлення незалежності України від 30.06.1941 р. не пішов на компроміс із нацистською Німеччиною, по закінченні війни виступав проти намагань США та Великої Британії звести визвольний рух СРСР на "перебудовні" рейки.

З іншого боку, опинившись за кордоном, С. Бандера налагодив контакти зі США та Великою Британією. Власне, від цих країн наприкінці 1940 — на початку 50-х рр. надходила допомога ОУН у формі спеціальної підготовки вибраних членів Організації задля відправки їх на допомогу підпілля в Україну. На Батьківщину ті групи ОУН добиралися як каналами Організації, через Польщу або Чехословаччину, так і безпосередньо за допомогою США та Великої Британії. Зокрема, з використанням літаків, як це сталося наприкінці травня 1951 р., коли в Україну було закинуто 3 групи оунівців. В одній з них керівником був сотник Громенко, а в іншій перебував представник ЗЧ ОУН В. Охримович. Крім цих маршрутів, групи висаджувалися морським шляхом з кораблів або підводних човнів на морське узбережжя Польщі і т. д.

Крім того, з його допомогою створюється спільна організація "поневолевених СРСР народів" — Антибільшовицький Блок Народів (АБН).

Українці були однією з найактивніших націй, яка боролася проти Радянської імперії. Через це неодноразово організовувалися замаху на С. Бандеру. 15 жовтня 1959 р. радянському агенту Богдану Сташинському (хоч як це трагічно — українцю) за другої спроби вдалося вбити лідера української нації.

Його ім'я є символом борця для українців, а в світовій історії стоїть поряд з такими постатями як Кромвель, Гарібальді, Вашингтон.

РОМАН КОВАЛЬ СТВЕРДЖУЄ, ЩО ПОВЕРТАЄ УКРАЇНІ ДУШІ ГЕРОЇВ

Цю людину знавцям вітчизняної історії представляти не треба. Президент історичного клубу "Холодний Яр", автор кількох книг документальних досліджень про отаманів Холодноярської республіки, пристрасний публіцист Роман Коваль став авторитетним носієм героїчної історії спротиву українського селянства більшовицько-російській окупації України 20-х років ХХ століття. Переважна частина тих подій, про які пише у своїх книгах Роман Коваль, відбувалася на території Кіровоградщини — Олександрівський, Знам'янський, Новомиргородський, Кіровоградський райони. Герої його книг — реальні люди, наші з вами земляки, захисники Вітчизни, якими б пишася будь-яка інша держава, а в нас багатьох із них і досі не реабілітовано...

— **Пане Романе, донедавна в Україні знали Вас як політика, автора контрверсійних політологічних праць. І раптом, здається, Ви відходите од попередньої діяльності і поринаєте у дослідницьку працю. Як відбувається перехід з однієї якості в іншу?**

— У середині 90-х я написав книгу "Політичні портрети самостійної України" про людей, з якими зустрічався, співпрацював, — Левко Лук'яненко, Михайло Горинь, Степан Хмара, Валентин Мороз, інші. Переглядаючи остаточний варіант свого рукопису, я зрозумів, що цю книгу поки що не можна видавати, бо вона несе великий негативний заряд. Коли пізнаєш відомих людей зблизкою, часто вони втрачають ореол. Україні необхідні зовсім інші, позитивні герої. Серед сучасників таким для мене став Зиновій Красівський. Він завжди залишався на недосяжній для багатьох моральній висоті.

Думку про те, що Україні потрібен позитивний герой, а не деморалізуюча правда, допомогла мені сформувати донька великого українця Юрія Липи — Марта. Ще в 1991 році на одній із конференцій у Львові вона зауважила, що та правда, яку я подаю в своїх книгах, виступає — обеззброює. Це зауваження глибоко засіло в моїй душі. У якийсь момент мені потрапила до рук книга Горліса-Горського "Холодний Яр", видана львівським видавництвом "Червона калина". Вона настільки схвилювала, збентежила мене, розгарячила мої почуття, що на черговому з'їзді "Державної Самостійності України" я запропонував резолюцію про вшанування холодноярських героїв. Що ми робимо й досі.

— **Ви зараз не голова ДСУ?**

— Голова. Але наша організація зараз відійшла від активної політичної діяльності. Те, що ми робимо,

для України зараз цінніше. Поставили меморіальний знак у Холодному Яру, я налагодив контакти з краєзнавцями з Черкаської, Кіровоградської областей. Коли вийшла перша книга "Героїзм і трагедія Холодного Яру", не уявляв, який безмір роботи ще попереду. Уже вийшло шість книг. Але це має бути велика серія. Якби я мав надійного спонсора, який би матеріально забезпечував ці видання, міг би готувати по дві-три книги на рік. Матеріал величезний. Значна частина його не закрита для дослідників, певний масив досі ще не розсекречений. Другою була книга "Кость Блакитний — отаман Степової дивізії". Мене дуже вразив чин двадцятидворічного юнака, що зумів зібрати двадцятитисячну (!) дивізію (це за більшовицькими даними), яка від Херсона до Черкас не мала жодної військової поразки. Навіть не стільки здивував факт його бойової звияги, скільки те, що цей юнак примудрився прогнати, вдягнути, забезпечити зброєю двадцять тисяч повстанців! Наступною була книга "Записки повстанця", потім "Отамани гайдамацького краю: тридцять три біографії", "Отамани святих і страшних". Мій товариш по клубу "Холодний Яр" Костя Завальнюк видав довідник про повстанців Поділля "Лицарі волі". Олег Шатайко із Тального написав книгу про Юрія Тютюнника. Про отамана Семена Заболотного під несправедливою назвою "Останній гайдамака" (він таки був не останній) вийшла книга в Одесі... Свою роль зіграв цикл радіопередач "Отамани гайдамацького краю". Історичний клуб "Холодний Яр" проводить зустрічі, вечори пам'яті отаманів у різних містах, не лише в Києві — у Кривому Розі, Чигирині, Черкасах, Миколаєві. Їх відбулося вже понад п'ятдесят. У цьому ряду стоїть і фільм, знятий разом з кіровоградцями Миколою Хомандюком та Володимиром Мошинським "Незасимий вогонь Холодного Яру" (його презентація відбулася в Києві і в Кіровограді). Це — вимога сьогодення, бо люди зараз менше читають, а більше дивляться. Якби фільм мав хороший резонанс, а творча група — зацікавленість у продовженні цієї теми, ми могли б Кіровоградською телерадіокомпанією зняти фільм про Юрія Горліса-Горського, про отаманів — уродженців області. Ця тема — лише привідкрита.

— **Не виникає бажання залишити її?**

— Ні. Тепер знаю: я прийшов у цей світ, щоб повернути Україні душі загиблих героїв. Коли працюю — вони обступають мене. У моїй кімнаті висять портрети отаманів, є деякі їхні речі. Все це створює атмосферу маленької української фортеці у київському мегаполісі. Смісл мого життя сьогодні — створити величезну галерею українських героїв, яка може стати однією з підвалин патріотичного виховання майбутніх поколінь. Усе це ще й дуже цікаво. Детективні сюжети, бої, зради, підступи, пригоди. Це те, що приваблює молодь, те, що вона бачить на інших зразках — англійських, російських. Але ж є своє! І якби ж держава або громадські інституції взялися допомогти (власне, тим, чим займаюся я, мав би займатися Інститут історії), можна було б зробити набагато більше.

— **Поки що Ви такої підтримки не відчували?**

— Є зацікавленість. Підтримка моральна на рівні громадськості, окремих осіб. Наприклад, цикл передач на радіо "Отамани гайдамацького краю" протегував Іван Драч. На час виборчої кампанії вони припинені, хоча в мене немає жодних амбіцій у цьому плані. А після виборів я планую продовжити ці радіопередачі.

— **Пане Романе, чи не закидають Вам пропагування анархії у формі "отаманства"?**

— Наші історики, науковці, взагалі, інтелігенція, формувалися під кліше, що отамани — це символ анархії, розбрату, руйни. Чимало відомих науковців дуже ревниво ставляться до моїх досліджень, їм важко переступити через свої стереотипи. Але ж селяни отаманів часто називали батьками, бо ті забирали в більшовиків награбоване і віддавали людям. Взагалі, якби не було прихильного ставлення населення до повстанства, воно б не існувало. Це — однозначно. Українське повстанство діяло аж до 29-го року. А в 30-му році піднялася нова хвиля національно-визвольної боротьби на ґрунті розкуркулення і колективізації. Так звані волінки. В Україні відбувалися сотні повстань.

— **Але ж ми ніби знаємо, що в ті часи не було ніякого спротиву...**

— Мені приємно, що я

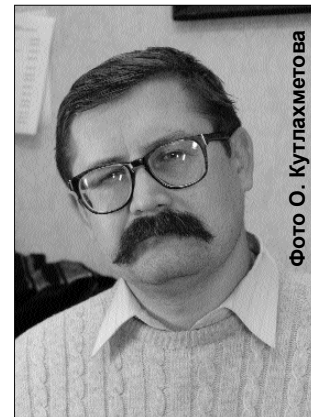
фактично спричинився до деміфологізації історії, нав'язуваної більшовиками. Міф про те, що проти загарбників боролися лише західняки, а східняки мало не з хлібом-сіллю зустрічали російські окупаційні війська, потребує розвінчання. Боротьба була масштабніша, гостріша.

До речі, Василь Кук, заступник Романа Шухевича, нині почесний президент клубу "Холодний Яр" — чітко й однозначно стверджує, що ОУН і УПА — продовження повстанського руху на Східній Україні. На мій погляд, це справедливі слова.

Героїчні вчинки, які знаходимо в нашій історії, слід лише належним чином подати і розтиражувати. І тоді з'явиться зовсім інше покоління українців. Світоглядна еволюція можлива навіть у сімдесят. Так, недавно отримав листа від свого слухача Івана Ромашка із Маріуполя Донецької області. Він пише, що все своє життя прожив яничаром, але ті передачі на радіо перевернули все в душі.

Поки що наша непевна інтелігенція тримає в своїх руках вогник національної ідеї. Але є величезна прірва між цією інтелігенцією і народом. Ми мусимо її скоротити, мусимо знайти такі слова, такі факти, які дійдуть до серця народу.

— **Дякую за розмову.**

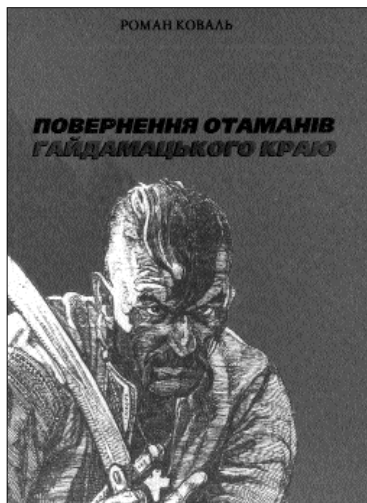
Роман Коваль

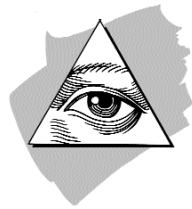
Фото О. Кутляметова

3 гостем розмовляла
Світлана ОРЕЛ

Від редакції. Нещодавно побачила світ нова книга Романа Ковалю "Повернення отаманів Гайдамацького краю", яка вийшла у видавництві "Діюкор". Книга є збіркою радіопередач авторського циклу "Отамани Гайдамацького краю", який у 2000 — 2001 роках прозвучав на Першому каналі Національного радіо.

Повертаються імена непересічних провідників революційного козацько-селянського руху 1917–1920 років, який довгий час незаслужено носив клеймо "бандитського" та "анархістського".

Продовження. Початок у
ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11 (2002 р.)

ВТРАЧЕНА СПІВМІРНИСТЬ

Людині властивий від природи потяг до чистого, до світла, до простору. Але цей простір — не простір повсякденного життя і не простір природничих наук, це простір яснобачення, духовбачення. І того, що Бог розташував своїм творчим помислом у містичному Просторі метаморфоз, Просторі, який є одночасно Простором Бога і дитинства. Тому дитинство українського народу є таким чистим і привабливим, таким таємничим і позабуденим. І його чистоту вичитуєш навіть зі звичних замовлянь, коли до недуги звертаються не в гніві, а довірливо: “Гостець-братець, злюбимий дух”, “волосний-волосниче”, “ячмін-ячмінець”. Або ж: “Добридень, водо йорданна. Ти від Бога прислана, називаєшся Оліяна, очищаєш ліски, піски, каміння, кремення, очисти рожденну, найменовану, молитовну, миром мировану Рабу Божу від гістцю”.

Так, наука підтверджує те, що людина вже знала: ти від Бога прислана... Адже дощ — це не просто природне явище, а веселка, як переконує нас фізика — звичайний спектр кольорів, що утворився через заломлення дощових крапель. Але чому саме такі кольори, а не інші? А могли б бути іншими. Для того, щоб виникла райдуга, потрібно, щоб світило сонце, щоб падав з неба дощ... Ну, подумавш, веселка, — скаже хтось, хто “народжений лише від тіла”. Хіба не виникав у вас подив, коли ви вперше натискали на вмикач і запалювалася електрична лампочка. Диво... І яка фізика може мені пояснити, що все стається через “нейтрони” і “протони”, а не тому, що є вода, яка крутить турбіну, або є вугілля, що спалюється в печах, або розщеплений атом є її творцем. І цілком логічно виникає безліч супутніх запитань. Хоча б таке: а хто зчепив той атом? До всього незвичайного ми дуже швидко адаптуємось і витрактуємо все за спрощеними схемами: антена, розетка, пульт управління — телевізор...

Іде дощ, тане в горах сніг, брудні потоки, не втискуючись у русло, виходять із берегів і все забирають із собою: кучугури сміття, і гноівки, і вориння, і копички сіна, і нарубані дрова, навіть оселі... Це вже не йорданна вода, це — лихо... Бо людина осиротіло дивиться на ці шумливі води з гребеня своєї оселі, хреститься, і не може збагнути, чому це так? Над берегами цих рік віками жили пращури, а такого не було... Вода піднімається попід самі вікна, вода заходить в житла, розчахуючи двері, все перекидає, все підмиває і забирає із собою: донизу, до низу, до безвісті... А хто вирубував ліси, хто поганив гусеницями землю, хто позоставляв при воді розпачливі кімлі дерев, що засудомленим корінням волали до неба...

Не стало ані священних дібров, ані заказних пралісів, з яких вибирали лише сухостій, або вивергнених із землі вивертнів, ані святих джерел, ані святих річок.

Вода розливається по пластиківих пляшках, вода фасується, вона обчислюється, вона оприбутковується... І важлива вже не вода, а інше — виручка, зиск,

грошова одиниця. “Зовнішнє” і “внутрішнє” набуло іншого змісту, іншого виміру. Зовнішнє — це свідровина, джерело, вода, а внутрішнє — це моя спрага і мої гроші, з внутрішньої кишені... І замість віковичного модуля буття — “бути”, тобто бути людиною від води й Духа, — за Христом, — впроваджується інший модуль: “мати”. Замість справжнього “вода” маємо несправжнє, тобто підміну “гроші”, папірець, фантик, абсурдну умовність... “Зовнішнє” витісняє “внутрішнє”, виповнює людину іншим змістом, змінює, по суті, її єство... Трансцендентне зникає, зникає космічне, зникає причетність людська до Всесвіту, до самого Бога... Усе просто і весело. А разом із трансцендентним щезає світ легенд, міфологія, космологія, зникає Благодать, щезає Любов. І людина потрапляє в пастку абсурдного існування. Зате розширюється

теперішнє, і майбутнє, і душа людська виповнювалася світлом всесвітнього буття, вбираючи світ зримий і незримий, набуваючи іншого змісту: любові до всього створеного. Глибинна життєва снага, яка не піддається підрахункам, робила людину доброю, щирою, приязною і до ближніх і до надовкілля. І вони, значною мірою, ставали уособленням буття в душі. Адже віра їх наснажувала і супроводжувала щоденно.

Велика землеробська культура наших пращурів була не ізольована, а перебувала в контактах з іншими культурами та етносами. Чітко простежуються етнокультурні зв'язки з Малою Азією, з Фракією та Бітунією і зафіксовані вони тим самим “батьком історії”, який стверджував, що еллінська богиня Артеміда разом з Аполлоном прийшли, — цитує за О. Зночком, — “на острів Делос із країни скіфів — країни Гіпербо-

стояли кумири. І поставили церкву св. Василя на пагорбі, де раніше підносився кумир Перуна... І почав ставити церкви по городах та настановляти попів і приводити людей на хрещення по всіх городах та селах” (“Повість временних літ”).

По всіх городах та селах... І зійшлося киян без числа...

Для такого акту необхідна була внутрішня спонукка, а не зовнішній, хай і княжий, але примус... Отже, хрещення сприймалося як щось звичне і вже добре опановане. Поза всяким сумнівом, Дана була присутня в свідомості тих, хто приймав хрещення. Космічне дійство освячення зберігало суть: духовне і тілесне очищення рідною водою було незаперечним, як і енергетичне підсилення організму. Вода — це, так би мовити, речовина унікальна, неповторна, і мало пояснювана з погляду фізичного.

жого організму. Звичайна ж вода, як відомо, протягом доби змінює свій заряд від позитивного, через нейтральний, і до негативного, що, у свою чергу, пов'язано з переміщенням Сонця, Місяця і відповідних планет Сонячної системи. І все це було добре знане нашими предками, які квапилися набрати так званої непочатої води для пиття з криниці з 3 до 5 години ранку. Так само квапилися зрання напоїти худобу. Саме ранкова вода позитивно заряджена. Плюс до того ж вона має властивість заряджатися власне людською енергією. В нейтральні ж години, як, скажімо, від 5 до 7 або від 9 до 11 або ж від 13 до 15, а потім з 17 до 19 найкраще митися, купатися, купати немовлят, а в години, коли вода має негативний заряд, як наприклад, від 15 до 17 або від 7 до 9 найліпше прати білизну...

Занурившись у дитячі спогади, знаходиш підтвердження висновкам професора С. Демикіна. Пригнавши на обід худобу, ми саме з 13 до 15 бігли до ставка на купання, вловлюючи власним єством ці природні біоритми, які були твердо засвоєні нашими батьками. Годинником було власне тіло: воно реагувало не лише на сонячний колообіг, а й на всі космічні імпульси... Інформація, не маючи засобів зв'язку, передавалася безпомилково через сновидіння, видіння, провіщення, спалахи образів, стиски серця, шум у голові чи дзвін у вухах...

У зв'язку з тим згадується, як мати раптом змінювала розпорядок дня і казала: треба провідати тітку Серафиму, і збиралася в дорогу. Але найбільше мене вражала розповідь про мою старшу сестру Мотрю, яка через дитячу недугу перед самою війною була відправлена до Черкаської школи-інтернату, та під час евакуації безвісти пропала... Кожен материн сон, який оповідався зранку, був сном про зміни в житті мені незнайомої моєї ж сестри.

То вона виходить заміж, то вона народила сина. А згодом — доньку. То вона хрестить дітей... То видає заміж доньку... А наприкінці свого життя мати раптом розповіла дуже сумним голосом, що Мотрі вже немає на світі... Мати всі повоевні роки була переконана, що дочка жива, що вона живе в якомусь паралельному світі. І все ходила до ворожок, які підтверджували, що Мотря — жива, що живе вона далеко, за далекою, далекою водою. І мати допитувалась, а що ж то за вода? Допитувалась у мене... І я, аби швидше скінчити вже надокучливу розмову, кидав: море, океан. І мати, киваючи сама собі головою, притакувала: “Таки правда... гамерика...”

Далі буде.

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

фото О. Кутляхметова

сфера лжесвободи, коли “роблю щохотя”, “живу як хочу”, тобто, за формулою Івана Карамазова, героя відомого роману Ф. Достоєвського “Якщо Бога нема, то все дозволено...”

Втрачена співмірність зі світом.

Від того, що Коперник пояснив нам зоряне небо, воно не стало нам ближчим, ні. І він жодної зірки не пересунув на ньому, а лишень змінив наш погляд на світ.

ШЛЯХИ ПШЕНИЧНОГО СТЕБЛА

Зміна принципу життя, який у XX ст. був узагальнений Альбертом Швейцером: “обожнювання самого життя” змінено на принцип “усе від життя”, який широко і наполегливо культивується, як не дивно, нині, — є згубним і несе із собою каламуті, що все потужніше і потужніше заявляє про себе, загрожуючи змести з обличчя земного саму людину. Земля сприймалася нашими попередниками, як найважливіше місце у Всесвіті, де відбувалися космічні події, зафіксовані в усіх епосах, у тому числі і в українських обрядових піснях. І вони, пращури, відчували, що в небі існує, як і в душах їхніх, певний незримий центр, який і свідчив про всесвітнє життя, у якому зливається і минуле, і

рейської. І їх, цих богів, супроводжували дві дівчини Агра та Опіда, могили яких були священними на острові Делос упродовж віків. Але найдивовижнішим є не це, а те, що мешканці країни Гіпербореї щороку влітку прислалі послів із дарунками до храмів Артемиди та Аполлона, молодих вродливих дівчат, що приносили із собою, опріч дорогих дарунків, ще й снопи дозрілої пшениці. Ось ці пшеничні снопи, або ж солома, є найпереконливішим аргументом щодо спорідненостей як віри, так і календаря між гіпербореїцями та давніми греками.

...І СВЯТОЇ ВОДИ

Культ Дани, Великої Матері Всесвіту, зберігався впродовж тривалого часу у всіх стародавніх культурних народів. Саме тому є вражаючим за масовістю акт Хрещення князем Володимиром киян: “І зійшлося киян без числа, — зазначає літописець. — Влізши у воду, стояли одні по шию, а другі по груди, молоді ближче до берега, а ще інші тримали дітей, дорослі бродили водою. Священники ж, стоячи, молитву творили. І можливо було бачити радість на небесах і на землі задля спасіння стількох душ...”

Володимир “повелів ставити церкви та класти їх на місця, де

Донині вчені не спромоглися пояснити властивості води розчиняти в собі інші речовини, від чого став можливим обмін речовин в клітинах. Ані пояснити її властивості замерзати при температурі — 4 °C, завдяки чому у всіх водоймах можливе життя взимку.

Пам'ятаючи слова Ісуса Христа про те, що у воді вчини присутня Божя Благодать, ми не дивуємось вже властивостям водохрещенської води виганяти і недугу, і ліхії сили. Водохрещенська вода має явні цілющі властивості, саме тому її греки називають і подосі “великою агіазмою”, тобто великою святинею. В ніч на Водохрещу, коли підійдеш до ополонки, можна побачити, як схлюпується саме від себе дзеркальце води в ополонці, що засвідчувало таїну занурення у воду Сина Божого.

Співробітники Інституту інформаційно-хвильових технологій, провівши десятки дослідів, прийшли до висновку, що у різних зразках святої води, тобто води з різних джерел та водойм, — однакове електромагнітне випромінювання. І стало зрозумілим, що свята вода є дійсним дивом, яке не спроможне витрактувати ніхто. Саме свята вода передає людському організмові електромагнітні промені, накладється на знижені частоти недуги

І, перелітаючи вперше в житті океан рейсом Москва — Нью-Йорк у 1989 році, я княпів біля ілюмінатора, співвідносячи реальний часо-простір з тим, що опуклювався на глобусі... І здавалося, що цей другий бік планети є світом потойбічним, світом снів і очікувань, який раптово уривається словом моєї матері про сестру: “Вона померла”.

І, ступивши в аеропорту на американську потойбічну землю, був приголомшений розмахом цивілізації, кількістю і різноманітністю літаків, безліччю авто, ви-

Відомий журналіст Олександр Кривенко розпочинає новий проект — “Громадське радіо”, — яке поки що змушене мовчати. У Національній раді з питань телебачення і радіомовлення, яку очолює п. Холод, до ідеї, даруйте за тавтологію, поставилися дуже холодно.

Кривенкові до подібного не звикати, свого часу очолював популярні видання “Пост-поступ” і “Пік”, донедавна був ведучим “Сніданку з “1+1””. Усе це вже в минулому і через низький рівень менеджменту у вітчизняній журналістиці. Саме це, а не інші причини Олександр вважає найбільшим лихом українських медіа.

ЯК “РОЗХОЛОДИТИ” ЖУРНАЛІСТІВ

— Що ж вирішується з “Громадським радіо”?

— В Україні бувають такі періоди, коли нічого не вирішується, коли все триває. Рішення про “Громадське радіо” вже прийнято Нацрадою, але якщо хтось думає, що його можна побачити, то дуже помиляється. Хоч би тому, що голова Нацради, який підписує документ, поїхав у відрядження до Франції на 10 днів. Далі моделюю ситуацію: приходить представник радіо “Люкс”, на чітких частотах має вести мовлення, йому кажуть: шеф повернувся, у нього на столі — три пачки термінових паперів до підпису, і ваш там, чекайте. А доки нема рішення, “Люкс” не може отримати рахунок на оплату 10 % вартості частоти, це є необхідним документом, щоб оформити нову ліцензію. Рішення про нову ліцензію вже прийнято, але рахунок, крім головного бухгалтера Нацради, має підписувати її голова. Припускаю, що у пана голови може бути ще кілька важливих справ, і він підписує цей рахунок не раніше 25—26 березня — хоча б тому, що 22 — п’ятниця. Радіо “Люкс” біжить його оплачувати і назад — з квитанцією про оплату. “Добре, — кажуть йому, — ми вносимо ваше питання до порядку денного наступного засідання Нацради, яке відбувається у квітні. Бо найближче безрезультатно відбулося вчора”. А в ефір ми мали вийти ще 1-го березня.

— Це принципово?

— Проект було подано до фонду “Відродження” ще в серпні минулого року, в листопаді фонд погодився його фінансувати. У січні почалися розмови з Нацрадою, “Люксові” навіть дозволили не переоформлювати ліцензію. Ми не хвилювалися, наближалася дата першого виходу в ефір, вона визначалася не нашими власними міркуваннями. Цей проект подавався ще й на підтримку представництва Єврокомісії, воно оголосило конкурс для українських ЗМІ, які сприяли б висвітленню виборчого процесу. Ми подалися і виграли — крім нас перемогла ще й газета “KyivPost”. Делегація Єврокомісії пояснила — ці гроші — лише на передвиборчий проект, якщо вийдете у квітні чи травні, це не відповідає нашим вимогам. Тобто в ефірі ми мали з’явитися не пізніше 1 березня. Цінність цього гранту не лише грошова — 92 000 євро — йдеться і про дилематию донорів, представництво європейських держав, у перспективі це суттєво полегшує розмови з будь-якими іншими донорами.

28 лютого мав відбутися марафон-презентація за участю журналістів, дипломатів, фінансових донорів — в ефірі “Люкса” збиралися обговорити, що таке “Громадське радіо” в Україні, у світі тощо. Своє запрошення от-

римав і п. Холод. Він же обурився — зокрема, висловив свої претензії гендиректору “Люкса”, голові Нацради не сподобалися джерела фінансування і назва “Громадське радіо”. Міг би переповісти тут вигук п. Холода на адресу директора київського представництва “Люкса” Наталки Федоришин, але мені незручно за державного службовця рангу віце-прем’єра, який публічно висловлювався про цей проект.

— Скільки прямого ефіру планувалося на “Громадському радіо”?

— Мало бути 12 годин мовлення на добу, відсотки прямого ефіру суттєво перевищували 50 %.

— Де зараз офіційно перебуває Олександр Кривенко?

«ЖУРНАЛІСТ ЗМІНЮЄ ПРОФЕСІЮ — ЦЕ РАДЯНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА»

— З “1+1” я звільнився на початку лютого. Зараз у мене підписана угода з фондом “Відродження” про керівництво проектом “Громадське радіо”.

А на “1+1” у мене був контракт лише до 31 грудня минулого року, в січні стало зрозуміло, що керівництво каналу потребує нової версії “Сніданку з “1+1””, ні я, ні інші ведучі у новий формат не вписувалися. Це бажання розлуки було взаємним — вставати о 4-ій ранку виявилось для мене не таким простим, як здавалось на перший погляд. Усе менше залишалось часу для роботи в “Харті-4” чи в проекті українсько-польського журналістського клубу.

— Чи можна говорити про вияв якогось організованого журналістського протесту на “1+1”? Маю на увазі і ситуацію під час відходу Миколи Вересня.

— Мені про це важко говорити з двох причин — по-перше, я близький приятель Миколи Вересня, це накладає не лише певні права, а й певні обов’язки. По-друге, я недостатньо знайомий з мотивацією певних учинків керівництва каналу, про які Микола говорив як про причину своєї заяви на звільнення. Я в цьому кроці Миколи схильний радше бачити його бажання оновлення інкарнації і невдоволення тими проектами, які він мав на каналі. Це втрачає для обох сторін — і для Миколи, і для каналу. Та коли розлучаються двоє, то у більшості випадків певна заслуга кожного у цьому є.

“ТІЛЬКИ “БАБЛО” ПЕРЕМАГАЄ ЗЛО”

— Ви відчували цензуру на “1+1”?

— Ранковий ефір прекрасний для ведучого тим, що деякі глядачі його не дивляться, з іншого

Фото О. Кутлахметова

боку формат “сніданку” не давав широкого простору для якоїсь особливої творчості Кривенка. Правду кажучи, я й не змагався за цей простір. Бо творчість потребує багато часу. Звичайно, я знав, що треба поводитися коректно, не лаятися в прямому ефірі, бажано не копіювати в носі і не застосовувати політичних звинувачень. Це цілком прийнятно, мене ж туди запрошували на роботу не як колишнього прес-секретаря опозиції. Тому нічого, що міг би назвати цензурою чи контролем, на “Сніданку” я не знав.

— Сьогодні вже можна назвати причини, через які Ви залишили “Пост-поступ” і “Пік”?

— Причина насправді одна — та ж сама, що не дала можливості вижити багатьом дуже цікавим проектам. Це — тотальний брак якісних менеджерів, які вміють розповсюджувати газетну продукцію, рекламувати її і збирати в ній рекламу. Може, єдине розчарування, яке я виніс із роботи в “ПіКу”, зокрема, співпраці з Зіновієм Куликом, — це повна неповага до менеджменту. Це дуже поширено в українській пресі. І “Пост-Поступ”, і “Пік” були, як хобі у хорошому розумінні цього слова — робота-задоволення. Але люди, які займалися менеджментом, не розуміли філософії менеджменту друкованого видання. Це найбільша проблема наших ЗМІ — навіть не адміністративний тиск чи “наїзди” влади, хоча це не знімає актуальності проблем. Але якщо ти не вмієш заробити кошти для своєї газети, то рано чи пізно прийдеш до влади чи якогось банкіра і скажеш “дай”. А серед них дуже мало альтруїстів: добре, на, але повернись-но, синку, щоб мені краще було видно. Так починається шлях до несвободи преси.

Зіновій Кулик знайшов нового співвласника “ПіКу”, щоб вирішити певні фінансові клопоти журналу. Те, яким бачили його нові співвласники, не потребувало Кривенка, а Кривенко точно не потребував такого видання.

Той “Пік”, який зараз є — я тішусь, що він узагалі є — це не той журнал, який я хотів би редагувати. Усе ж таки багато вирішують гроші. Тільки “бабло” (гроші — ред.) перемагає зло. Лише гроші можуть вивести Україну до світлого майбутнього.

— Свого часу Ви мимохідь казали, що охоче редагували б українськомовний “Плейбой”. Не віритеся, що для такої ідеї не знайшлося б інвестора.

— Мені більше подобається “Пентхауз”, він трохи рафінованіший. Коли говорив про “Плейбой”, це не означає, що я його щомісяця читав. Припускаю, що “Пентхауз” я побачив вже після того, як ляпнув про “Плейбой”. Досі не вживав конкретних кроків, аби стати редактором такого журналу, хоч я зовсім не зарікаюся. Але уявіть собі, яка це має бути індустрія — це ж не “Пік”, який можна робити у трьох кімнатах на кількох комп’ютерах.

Схема приблизно така: фірма, яка хоче видавати версію відомого західного журналу в Україні, їде і за смішні гроші купує право видавати цю версію на якій-то території. Йдеться про якісь кілька тисяч доларів. Чому всі західні журнали у нас російськомовні? Та тому, що моментально з’являється значно більший ринок — на “весь Советский Союз”. Знову ж таки — проблема менеджерів. Були б розумні менеджери, зуміли би тут забити ґрунт. А без розумного менеджера Кривенко дуже швидко загробив би цей проект.

— Вас напевне сватали на вибори якісь партії.

— Піти зараз у політику для мене означало б стати на шлях дискваліфікації у тому, що я вмію. Я не розумію одного свого колегу, який каже, що йде в політику, аби займатися журналістикою. Журналіст змінив професію — це жанр “советской псевдо-журналістики”.

— Даруйте за різкість, але чи не сприймаєте зараз як дискваліфікацію свою роботу в команді экс-прем’єра П. Лазаренка?

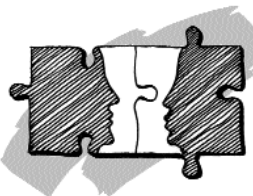
— Ну яка ж дискваліфікація! Розкажу таку річ: єдиний раз у житті газета “New-York Times” надрукувала спростування українського прем’єр-міністра на публікацію цього видання. Звичайно, воно було підписане Лазаренком, але я готував ті матеріали, які не дозволили “New-York Times” не надрукувати спростування. Уперше стаття за підписом українського прем’єра з’явилася у європейському виданні “Wall-Street Journal”. Я відповідав у прес-службі за зв’язки із зарубіжними і з регіональними журналістами. Якщо хтось скаже, що публікації в регіонах були організовані за гроші, то глибоко помиляється. Думаю, що люди повірять, що за гроші неможливо організувати публікації і в американських виданнях. Смію приписувати собі велику причетність до появи тих публікацій.

Мені досі прикро, що тогочасний прем’єр України відмовився од прямого ефіру на першому каналі польського телебачення. Той ефір теж був організований у цілком законний спосіб. Велика праця часом ішла “на пшик”. Можна було б ще якісь речі перерахувати, я здобув там цілком новий досвід і не шкодую. Мабуть, покажов те, що коли я пішов з команди Лазаренка — це сталося за чотири місяці до його затримання в Швейцарії — від мене не відвернувся ніхто з колег-журналістів.

— Ваш досвід у “Харті-4” — що вдалося?

— Вдалося те, що кілька людей, якщо мають достатньо часу, можуть, виявляється, зламати усталені традиції журналістської тусовки. Це дуже цікавий вигляд мало в регіонах — місцеві журналісти казали: стільки часу не могли потрапити до губернатора, а з вами це вдалося. Ми говорили місцевим керівникам: ваші журналісти нарікають на те і на те, ми про це напишемо в ОБСЄ, в Єврокомісію, постараємося до вас прихити ще за кілька місяців. Я далекий від думки, що цим когось можна перевиховати, але часом приятелі з регіонів повідомляли: після вашого візиту трохи попустило, потім знову стало на свої місця. Це була спроба сповільнити темпи звуження свободи слова, що почалося у квітні минулого року. Абсолютно схильний пов’язувати з діяльністю “Харті” реакцію багатьох українських, і не тільки, журналістів на розвиток взаємин “Громадського радіо” з п. Холодом. Нам таки вдалося перекинути місток від некерованої торішньої свободи лютого-березня до сьогодні.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

БАНКОМАТИ ЗБУДЖУЮТЬ І не тільки зацікавленість мирян, а й підприємливість злочинців

Полишивши солідну тишу мурових холів у презентабельних фінансових установах, гроші виїшли на вулицю і нині позирають на перехожих очима своїх банкоматів. Дивимось й ми на цю електронізовану калитку при вході до універмагу "Україна" чи на людних перехрестях. Гроші — просто на вулиці! Це стимулює.

— Чи не боїтеся? — запитав, зателефонувавши до кількох банків. Мало хто з моїх співрозмовників хотів розмовляти на цю тему. А от голова пресової служби "Правексбанку" Костянтин Ремизовський не залишив банкоматним злодіям жодних шансів: "Ми використовуємо оригінальну систему безпеки, розроблену фахівцями спецслужб нашого банку. Система має комплексну багаторівневу структуру захисту і повністю виключає можливість несанкціонованого доступу до грошей".

Чи у нас грабують ці вуличні комп'ютерні сейфи? Відповідальні правоохоронці наразі ухиляються од відповіді на це делікатне запитання. Проте крадіжки грошей на електронному рівні починають набувати поширення, причому, не тільки за кордоном, а й у нас.

Минулого року Дніпровський районний суд м. Києва виніс вирок у справі панів Р. і К., котрі "провернули" операцію електронного вилучення грошей в системі НБУ на суму 80 млн. грн.

Для цього, крім високого рівня особистої комп'ютерної підготовки, злочинцям не обійшлося також підглядіти пароль, під яким керівник підвідділу входив у програмний комплекс "Операційний день банку", скопіювати ключ електронного підпису,

вийти на внутрішній банківський рахунок "Емісійні банкноти" (читай: готівка) і сформувати кілька окремих пакетів фіктивних електронних платіжних документів для того, щоб забезпечити переведення внутрішніх банківських операцій у зовнішні — міжбанківські, а далі — на рахунки фірм, які погодилися "увійти в долю".

Після того, як гроші "втекли", слідчим знадобилося майже десять місяців, щоб зрозуміти технологію пограбування і "вирахувати" одного зі злодіїв, якому спочатку нічого не можна було довести...

Це — приклад, так би мовити, "кабінетного" електронного пограбування. Інша справа — вуличне електронне пограбування. Тут виявляється дещо інший "фах" і тип злочинців.

Троє молодиків протягом трьох місяців поцупили з банкоматів Вроцлава 300 тис. злотих (близько 76 тис. доларів США). Злодії сконструювали нехитрий пристрій, що на короткий час накладався поряд щілини для введення карток, зчитував магнітний запис із карток клієнтів і передавав по радіо до мікроавтобуса неподалік. Навпроти банкомату підвішували рекламу, або якийсь щит чи кронштейн, ніби для освітлення, на якому закріплювали мініатюрну телекамеру; через неї дізнавалися про індивідуальний пароль клієнта.

Виготовлення ідентичних карток-дублікатів, за допомогою яких вилучалися гроші, виконувалося безпосередньо в мікроавтобусі, обладнаному відповідним устаткуванням і апаратурою.

За підробку платіжних карток польське законодавство передбачає покарання до 25 років ув'язнення. Тобто рівно стільки ж, скільки й за фальшування грошей. Як правило, за цією статтею не роблять жодних

НЕ В ГРОШАХ ЩАСТЯ

пом'якшень. Для порівняння: вищезазначені пани Р. і К. отримали у нас по 4 роки. Та й чи відсидять вони повністю — це також питання.

Отже, вигідний "бізнес"? Я підійшов до банкомату, що стоїть збоку від турнікетів на станції метро "Площа ім. Л. Толстого". У скриньці поряд — очевидно нікому не потрібні — сертифікаційні квитанції по виконаних операціях клієнтів. Прочитав одну з них:

ПРОМІНВЕСТБАНК
УКРАЇНИ

ТЕЛ. + 380 44 229 5161

ДАТА : 06 — 02 — 02

ВРЕМЯ : 23 : 44 : 30

АТМ : АТМ00034

НОМЕР КАРТЫ: 4 . . 7443
(VISA Cards)

КОД АВТ : 081597 / 100685

СУММА : 50.00 UAH

ВСЕГО ХОРОШЕГО!

Ні, я не збираюся грабувати банкоматів "Промінвестбанку України". І тому всі ці цікаві реквізити мене абсолютно не цікавлять. Натомість мене дуже цікавить, чому це ук-

Фото О. Кутляхметова

раїнське патріотичне керівництво цієї поважної фінансової установи України так зневажливо ставиться до української мови, що навіть святее слово "Україна" переписує російською?

Звичайно, якийсь росіянин, приїхавши до Києва, радітиме цій "дрібниці". Почуватиметься так, неначе й державного кордону не перетинав.

Тому дуже сумніваюся, що від такого осучаснення грошових операцій буде "всього хорошого". Бо хоч "сумма" подається тут в "UAH", проте саме завдяки ось таким "дрібницям", поданим по-російськи, нашу гривню багато хто досі називає **рубльом**.

Тому не тільки цікавість викликають банкомати, а й зрозуміле здивування.

Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ

НАШІ ПРАВА

Так, кожен. Тільки, поки що, не у нас, а в Польщі. І практично будь-яку, крім службової документації спеціальних установ — безпеки, війська, вищих органів на мобілізаційний або особливий період тощо.

Від 1 січня 2002 року набрав сили прийнятий польським Сеймом Закон від 6 вересня 2001 року "Про доступ до публічної інформації", що поширюється не тільки на громадян Польщі, а й на будь-кого зацікавленого. Більше того, державний службовець, до якого звертаються по інформацію, не має права цікавитися, з якою метою і чому хтось хоче отримати ці відомості. Ст. 2 Закону визначає чітко: "Від особи, яка користується своїм правом на інформацію, не можна вимагати юридичних або фактичних підстав зацікавленості". Згідно із законом доступ до інформації — безкоштовний, хіба що відповідна інституція зазнала витрат, наприклад, пов'язаних зі способом переказування інформації (зокрема виготовлення фільмів, касет, дисків тощо). Для порівняння нагадаємо читачам, що в Україні в державному бюджеті на 2002 рік у частині "Надходження до бюджету" є спеціальна стаття (поз. 241210) — "Плата за послуги, що надаються бюджетними установами — 3,8 млрд. грн.". Тобто 8,5% всіх надходжень до бюджету держава прагне стягнути з громадян та організацій за їхню зацікавленість життям держави, в якій вони живуть. Причому стягнути на рахунок бюджетних установ, які вже й так існують коштом громадян і організацій. Цей абсурд може зматися хіба що з абсурдом нашої податкової системи, зокрема з її одіозним ПДВ (податком на додану вартість).

Оце вам різниця між відкритим і закритим суспільством. Відкрите суспільство — це держава, службові особи якої служать громадянам, а закриті — де службові особи вважають, що громадяни повинні їм платити за відкривання інформації, призначеної для всіх. Цікаво, що вказана стаття прибутку бюджету України — "плата за послуги, що надаються бюджетними установами" — у півтора раза перевищує такі

бюджетні надходження, як "відрахування від сплати за транзит газу через територію України" (поз. 24061 бюджету). Не кажучи вже про те, що будь-яку інформацію чиновник в Україні може просто не дати, навіть якщо вона не являє собою жодної таємниці. Я ладен припустити, що й згідно з офіційним запитом — і за гроші! — він може крутити носом. А от "неофіційно" продати інформацію (про гроші ми, наразі, промовчимо) — це вже викликає зацікавленість. Тут вже є певний паритет: вашу зацікавленість еквівалентно міняємо на нашу зацікавленість. І тут, як кажуть, усе таємне стає явним. От як, наприклад, списки акціонерів АТ "Славутич" — з домашніми адре-

Будь-яка державна інституція зобов'язана надавати інформацію про свій правовий статус і функції, предмет діяльності і компетенцію, принципи діяльності, які вона веде, реєстри й архіви, а також способи й умови надання інформації про них. Не таємними вважаються також: тексти виступів і оцінки, які дають посадовці, інформації про стан держави, місцевого самоврядування, їх організаційних і структурних одиниць, майна, правові й майнові аспекти інституцій, організацій і їх функціонерів, розмір державного боргу і місцевих органів урядування тощо.

Щоб не було підстав для усунення од відповідальності за невиконання цього За-

ІНФОРМАЦІЮ ОТРИМАЄ КОЖЕН!

сами, номерами телефонів і кількістю акцій на рахунках.

Не будемо зараз розглядати питання — як ці списки потрапили до рук "інвесторів"-перекупників. Головне, що завдяки саме цим спискам деяким метким хлопцям удалося викупити у бідних акціонерів кілька великих пакетів за безцінь, тобто фактично забрати собі їхню власність, їхнє реальне майно. А майно — це вже не папірці. Його ціна, як мінімум, на порядок вища.

Натомість у Польщі громадяни нині чітко розуміють різницю між державною, особистою чи комерційною таємницею і публічною інформацією. Охороняється таємниця кореспонденції, таємниця даних про психічне здоров'я, банківська і лікарська таємниця, таємниця сповіді і бюлетені для таємного голосування. Але якщо службовець виконує публічні функції, він зобов'язаний дати інформацію про ці функції. Тому кожен має право доступу не тільки до урядових документів, а й до участі в засіданнях колегіальних органів влади, обраної на загальних виборах.

кону, в ньому подано перелік типів, видів, інституцій, які зобов'язані безумовно відповідати на запити громадян, починаючи від Сейму і уряду до керівництва та функціонерів профспілок і політичних партій.

Для оприлюднення всього об'єму несекретної інформації в Інтернетовому "Бюлетені публічної інформації" створюється спеціальний "Урядовий телеінформаційний публікатор".

Відповідь на запит громадянина кожна інституція чи установа має надати не пізніше двох тижнів з дня подання. Увесь цей цікавий Закон видано в газетах, а також в Інтернеті (www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie-011217/prawo/prawo...)

В умовах України можемо, наразі, хіба що усвідомлювати, яка прірва відділяє нас від цивілізованих держав. І що вже говорити про права пересічних громадян, якщо навіть професійним інформаторам суспільства — журналістам буває надзвичайно важко "докопатися" до суті подій на кухні влади.

Голова Національної спілки журналіс-

тів України Ігор Лубченко добре розуміє наші реалії:

"Тут бачимо два боки проблеми. Перший: правильних законів, постанов, доручень багато, але їх виконання (чи, скоріше, невиконання) — це ніби зовсім інша справа інших людей. Зокрема, більшість положень Указу Президента України від 9.12.2000 року, яким передбачено додаткові гарантії діяльності ЗМІ, досі не виконано."

Другий: життя в Україні давно вимагає зведення окремих нормативних актів у єдиний всеохоплюючий комплекс законів про інформацію і її використання, в якому слід відобразити інтереси всіх членів суспільства, в тому числі: журналістів і ЗМІ. У нас досі не розроблено навіть Основ державної інформаційної політики. То що вже говорити про те, хто і на яку інформацію має право, а хто не має права ігнорувати запити громадян."

Упродовж двох років "крутяться" в різних інстанціях кілька варіантів "інформаційних" законів. Поки що безуспішно. Але час не втрачено, бо вже не тільки визріває усвідомлення необхідності, а й опрацьовується в Держкомінформполітики другий варіант Інформаційного Кодексу, на який ми подали свої зауваження і пропозиції.

Очевидно, що розгляд і прийняття цього Кодексу буде прерогативою нового складу ВР. З приходом Івана Сергіювича Чиж на посаду голови Держкомінформполітики, можемо сподіватися, що роботу над Інформаційним Кодексом буде успішно завершено. Він динамічна людина і йому однаково близька практика парламенту і журналістика".

На мій погляд, такий Кодекс сьогодні потрібен Україні як повітря. Бо він учить громадян шанувати себе, а службових осіб — насправді служити людям.

Євген ГОЛИБАРД

КУЛЬТ І БЕЗКУЛЬТУР'Я НА ТЛІ ВИБОРІВ

Історія, як наука, існує тільки тому, що майбутнім поколінням доводиться потім розплутувати те, що понаплутували покоління сьогоднішні. Інакше вона була б хронологією.

PR-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ПОГЛЯД

Комерціалізація всіх складових суспільного життя створила в сфері ЗМІ потужну конкуренцію між **совістю і політикою**, між **мораллю і грошима**. Писати правду в Україні стало небезпечно; натомість брехня, котра спирається на грошовитий фундамент, отримала офіційне визнання, як PR-технологія, а отже, невідластво і його носії стали мало не на чолі інформаційного харчування громадян.

У цих умовах поняття плюралізму набуло значення плювалізму (від слова *плювати*), а пошук “смажених фактів” став обов’язком пишучої братії. Тому американську трагедію було сприйнято у багатьох ЗМІ, як знахідку, як чудовий інформаційний привід; такий собі “подарунок долі” для писак-невігласів, які радо почали “розкривати” подію і її наслідки, смакуючи деталі і не шкодуючи прикметників.

Через деякий час читач втомився від повторення цифр про чисельність загиблих, матеріальні втрати компанії і уповільнення темпів розвитку американської економіки. Звик. Проте дехто з газетярів вважав, що тему не вичерпано і її можна продовжувати “доїти” далі.

І тоді з’явилися публікації “аналітиків” з так званим **нетрадиційним поглядом**. В одній із них, розглядаючи причини готовності людей до самопожертви в ім’я ідеї (нехай навіть хибної і злої), автор, змішуючи грішне з праведним, дописався до того, що прівівняв християнство до політичної діяльності:

“Кожна релігійна конфесія... прагне до неподільного панування над душами вірників (так у автора — Є. Г.), над духовним світом якомога більшого числа людей. Сутність прагнень: панувати, керувати, верховодити, порядкувати, розпоряджатися, ватажувати... У цих своїх діях Церква застосовує “неіржавіючу зброю” — гасло про “благо народу”. За ширмою подібних гучних фраз, між тим, проглядається виразно і власний інтерес...”

І все це подається цілком серйозно, з прагненням переконати читача. А пише це, як читаємо поряд із прізвищем автора, заслужений працівник культури України (!). Не знаю, чим він прислужився українській культурі, але можна легко зрозуміти на кого, на чий антиукраїнський інтерес працює цей “нетрадиціоналіст”:

“Якщо партії, зазвичай, не приховують своїх мети, одверто і відкрито проголошують своє намагання прийти до влади, то пастирі релігійних конфесій реалізують своє жадання владарювати над душами людей тонко і потаємно... Не останнє місце посідає величне шикарне оформлення храмів, часто до цього залучаються високопрофесійні митці”.

Отже, завдяки заслуженому для української культури авторові, ми тепер знаємо, що всесвітньо відому перлину архітектури — базиліку св. Петра у Римі зведено не на подяку і хвалу Богу, а для того, щоб “верховодити, панувати і ватажувати”, а Святийший Отець Іван Павло II приїздив в Україну не для благословення нашої землі і її народу, а для “потаємного владарювання над душами.” (!)

НОРМАЛЬНЕ ІДОЛОПОКЛОНІННЯ БЕЗ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ

Коментуючи поведінку бабусі в тро-

Фото П. Гончара

А де Божа заповідь “Возлюби ближнього”?

лейбусі, яка перехрестилася, коли проїжджала повз храм, заслужений працівник культури пояснює: *“Вона не може інакше! Бо перебуває в психологічній залежності... Як наркоман, беручи в руку шприц, до якого призвичаївся...”*

І тут-таки, для підсилення своєї “наркотичної” аналогії, ностальгічно збивається на типовий совєцький жаль: *“...призбута класична формула: “релігія — опіум для народу” — не така вже й хибна...”* (!)

Між іншим, “формула” ця ніяка не класична, а диявольсько-більшовицька, або, якщо більше подобається, — комуністична. І належить вона одіозній і, по своєму, нещасній особі, тіло якої, замість по-людськи поховати, досі використовують на Красній площі у Москві як один з імперіалістичних (а принагідно і комуністичних) символів російської величчя.

Водночас, до кам’яного ідола із зображенням цієї особи на Бессарабській площі в Києві цілком нормальні на перший погляд пані і панове, без видимих ознак наркотичної залежності, продовжують покладати живі квіти. Живі квіти до холодного кам’яного ідола, до “величного шикарного оформлення” якого було “залучено високопрофесійних митців”. Хоча чоловік, з якого цього ідола вирізьбили і культ поклоніння якому “св’ято” зберігається досі комуністами та “прімкнувшіми к ним”, ніколи в Україні не був, а тільки тим і прославився, що був засновником найпотужнішої за всю історію людства системи державного тероризму, у порівнянні з якою акції Бен Ладена видаються дитячими забавками.

Але шедевром думки заслуженого культуролога, який намагається представити нам культ Бога-Творця як політичне явище, є таке його пояснення фундаментальних догматів християнства:

“... поняття Бог..., рай і тому подібні поняття — суть ідеї, слова, що символізують й уособлюють світлі людські прагнення, надії і сподівання на краще. Ці поняття є елементами внутрішнього світу особи й реально існують лише “там”: у мозку і почуттях. І ніде інде їх не було, немає, не буде і в принципі бути не може.” (!) Чи не правда — до болю знайома категоричність?

Отже, приїхали: “Крой, Ванька, — Бога нет!” Це вже ми чули в сумнозвісну епоху московського більшовизму-тероризму. Під гаслом “релігія — опіум для народу” вони спочатку покидали хрести з храмів, а душпастирів запроторили до ГУЛАГу, а потім безбожно заморили голодом та порозстрілювали десять мільйонів ні в чому не винних людей.

БОГА ВИЗНАЮТЬ ЛИШЕ ТІ, ХТО ХОЧЕ ЖИТИ ПО СОВІСТІ

Звичайно, пан культуролог має право бути атеїстом. Тим більше, що цитує ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. “Бог існує лише у вашому мозку”, — намагається переконати нас заслужений діяч культури України, сподіваючись, можливо, на те, що ми, темні, не читали нашої Конституції.

Бо в Конституції України, одразу після її назви, у преамбулі, стверджується від нашого з вами імені, шановні громадяни, з усією чіткістю, офіційністю і урочистістю: *“... виражаючи суверенну волю народу, ... усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і майбутніми поколіннями...”*

А яке усвідомлення, яку відповідальність і перед ким нам нав’язує цей “нетрадиціоналіст”? Шило з мішка вилазить наприкінці: *“...не можна побудувати досконалого суспільства на основі неправди, якою, по суті, були і є різноманітні релігійні міфи... людиною високої духовності може бути і атеїст. Наближаються вибори до Верховної Ради...”* (підкреслення моє — Є. Г.)

О! Нарешті стає зрозуміло, в чому справа. Адже наближаються вибори до українського парламенту, а серед кандидатів є віруючі. Залишимо на совісті “культуролога” його занадто своєрідне використання слова *права*. Головне, що він вважає, що “людиною високої духовності може бути й атеїст”.

А тут тобі Віктор Ющенко і Юлія Тимошенко, інші відомі в Україні і світі особи, що претендують на місце в парламенті, — якраз люди віруючі. Усвідомлюють відповідальність перед Богом. Але, виявляється, що Бог, як вважає заслужений культуролог, існує не на Небі, а лише у голові релігійних фанатів, а отже людей, м’яко кажучи, несповна розуму.

Між тим, об’єктивно існує Декалог — десять Заповідей Божих. У цих заповідях немає жодних конфесій і жодної політики. Вдумайтеся: вся юриспруденція (а вона всуціль атеїстична), з її кодексами, енциклопедіями і навчальними закладами, потужні правоохоронні системи, суди, прокуратура і в’язниці існують лише з однієї простої причини: люди не дотримуються Божих Заповідей.

Причому, не дотримуються не тільки ті, хто краде і вбиває, а й ті, хто їх ловить і судить. А тому частенько буває, що й не дуже ловлять, натомість нерідко переслідують невинних. За правом безбожників.

Охоронці права (правоохоронці!) пору-

шують право не тому, що погано вчилися у юридичних вузах, а тому, що Декалог не є для них Законом. Щоб абсолютний Закон Божий панував над недосконалими людськими кодексами, треба його вивчати ще в початковій школі. Бо це є справа моралі та особистих переконань, а не юриспруденції.

Свідомо не називаю прізвища заслуженого працівника культури України, який, зачепивши тему ісламських камікадзе на тлі американської трагедії, силувався викликати у читачів недовіру щодо віруючих кандидатів до ВР. Давайте дамо йому шанс подумати і — може, дасть Бог — дійти до **правди**, а не її облудного сурогату.

ХТО, КОГО І КУДИ “ПРОСУВАЄ”

Газету із зацитованою тут статтею було кинуто майже до кожної поштової скриньки нашого будинку. Тираж цього номера газети — у порушення Закону “Про засоби масової інформації (преси)” — не зазначено. Натомість зазначено першого засновника газети — секретаріат Кабінету міністрів України. А поруч — традиційне: “Точка зору авторів може не збігатися з позицією редакції.” Отака вона — відповідальність. І перед Богом, і професійна.

Тож нащадкам-історикам буде що розплутувати з нашої нинішньої плутанини. Особливо у царині культури, де набралось дуже багато заслужених, чий знання межують із тим самим невідлаством, котре постійно удосконалюється.

Адже достовірно відомо, що 2002 рік цілком офіційно оголошено в Росії роком України. Активну участь у реалізації планів Кремля (а нині ці плани щодо України — так само, як і факти впродовж століть — що завжди мають односторонню і цілком незмінну спрямованість) беруть ... українські урядовці (!) Причому, з досить чітко виражених промосковських позицій.

Зокрема, державний секретар Кабміну України В. Яцуба у доповідній записці від 24.10.01 № 1537997/97 на ім’я прем’єр-міністра А. Кінаха пропонує “працювати над подальшим просуванням питання про автономію УПЦ” (тобто тієї російської Церкви в Україні, яка “сором’язливо” викреслила літери МП зі своєї скороченої назви, щоб пересічному українцеві не впадало в очі, що це п’ята колона московського патріархату).

Серед інших заходів, відповідальний урядовець В. Яцуба вважає за доцільне “ініціювати будівництво спільного українсько-російського храму”. Отак, крок за кроком, через “спільні” економічні простори, “спільні” військові навчання, “спільні” полігони на території України, “спільні” підприємства (не кажучи вже про російські полігони, російські підприємства і майно, російські збройні сили, російських “радників-іміджмейкерів”, російські ЗМІ, російських гастролерів тощо — все це на території України), за допомогою спільної — без лапок — діяльності наших урядовців, у всіх на очах відбувається ліквідація української державності.

У цьому контексті зацитована вище стаття заслуженого культуролога з’явилася на шпальтах урядового видання цілком закономірно. А тому питання про те, чи збігається точка зору автора з позицією газети (як і з позицією Кабміну) тут уже не стоїть. Так само, як тут не стоїть питання про дотримання ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. Тим більше, коли ця Церква є московською. Не стоїть питання, бо вже є відповідь реальними справами.

Євген ҐОЛІБАРД

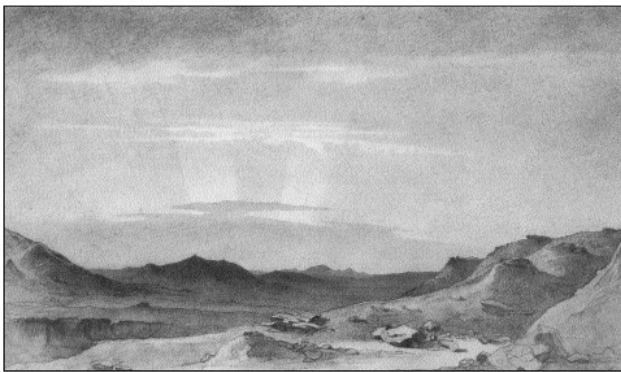

ЗА ОБРІЄМ ШЕВЧЕНКОВИХ КРАЄВИДІВ

У Національному музеї Тараса Шевченка, як це стало традиційним для березня, виставка оригіналів малярських творів Шевченка. Цього разу експозиція складається з 58-ми робіт Майстра, виконаних ним у період з 1843 по 1860 рік. Глядачі мають змогу чи не вперше цілісно і сукупно побачити пейзажний доробок Тараса Шевченка, оцінити їх автора як художника, який розсунув виднокруг українського мистецтва до світових культурних обширів.

"Невіддалений обрій для мене має, не скажу принаду, але свого роду зачарування. Мене завжди підмиває вийти за нього і подивитися, що за ним приховується. Це неважко почуття мені ще у дитинстві спокою не давало", — зазначає Тарас Шевченко у повісті "Прогуканка із задоволенням і не без моралі". Він завжди у житті і, тим більше, у творчості сміливо долав межі і обмеження.

Вихід у світ 1844 року серії офортів "Мальовнича

Вигляд на Кара-Тау з долини Апазір. 1851

Україна" кульмінував процес складання самодостатнього пейзажного жанру в українському мистецтві. На виставці представлено два офорти із шести, що складають серії — "У Києві" і "Видубицький монастир". У цих роботах Шевченко — тоді ще учень Петербурзької академії мистецтв — постає як цілком зрілий майстер, що не лише блискуче володіє різними технічними засобами, але й робить їх речниками своєї цілісної і сильної творчої особистості.

Це ж можна сказати і про роботи наступних мистецьких періодів. Повернувшись 1845 року до України із таким дорогим для нього званням художника, Тарас Шевченко стає співробітником Археологічної комісії, змальовує за її завданням архітектурні й історичні пам'ятки Києва, Полтавщини, Чигиринщини, Поділля. Аquareльні краєвиди періоду "Трьох літ" попри їх невимішеність і романтичну натхненність є складними культурними текстами, у яких нерозривно співісну-

ють щонайменше три смислові потоки: прекрасні миттєвості вічної природи, спогади історичні й авторська екзистенція, його роздуми і переживання. Особлива увага — проблемі освітлення. Роботи Шевченка насичені сонцем, щасливо уникаючи штучних умовних ефектів, художнику вдається майстерно передати майже невимовим для неприродного ока гру світла на стінах споруд, на землі, у хмарах. У його краєвидах немає глухих тіней, все пронизано та оповито тим "сви-

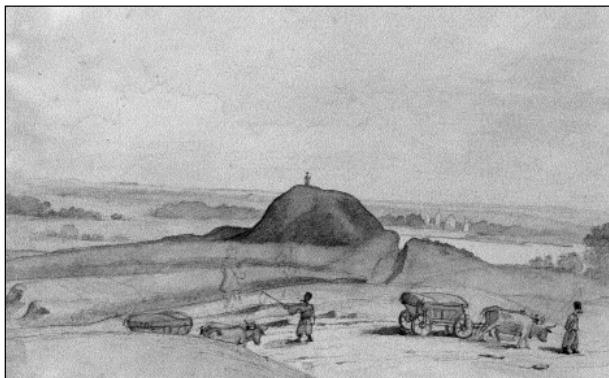
том тихим не вечірнім", який витає над усіма Шевченковими творами.

Більшість робіт цього часу ("Чумаки серед могил", "Вознесенський монастир у Полтаві", "У Решетилівці") виконано у двоколірній (індіго-сепія) гаммі, доповненій багатою тональною градацією. Але вже у краєвидах Почаївської лаври (1846 рік. В експозиції представлено дві роботи: "Почаївська лавра із Заходу" і "Вид на околиці з тераси Почаївської лаври") спостерігає-

мо наростання колористичної енергії, яка дасть потужний вибух через кілька років.

Під пензлем Шевченка сповна розкриваються всі виразні можливості акварелі. Широкими заливками він робить тонкий тональний підмалюнок — своєрідний емоційний камертон композиції — чіткими лініями наносить абрис далеких гір, дрібним мазком ретельно допрацьовує деталі, досягаючи цільної вібруючої живописної поверхні. В потрібних місцях крізь шар фарби делікатно просвічується фактура паперу, надаючи зображенню просвітленості і внутрішньої глибини.

Кожна із цих робіт, виконана Шевченком з 1847 по 1857 рік у далеких захарських степах, куди він був засланий "без права писати і малювати" — це простір, відвойований у небуття і забуття, врятований з-під невимовної влади обставин і темних тиранів, простір, освячений непереможною любов'ю до краси, обододу духу і високим

Коло Седнева. 1846

НАТОВП ПЕРЕМОЖЦІВ

— ТО НОНСЕНС

ТРЕТІЙ РІК ПОСПІЛЬ
ЦЕНТР РЕЙТИНГОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
"ЕЛІТ-ПРОФ"

Друге місце в номінації
"Світ мистецтва"

Попередній рейтинг здетонував у пресі гострого обговорення укладання номінаційних списків та методики оцінювання книжок. Результати не забарились. Кількість конкурсних номінацій скоротили вдвічі. Сім замість минулорічних п'ятнадцяти. Натовп переможців — то нонсенс.

У номінації "Красне письменство" перші місця посіли: Костянтин Москалець "Келія чайної троянди", Євгеній Кононенко "Імітація", Василь Кожелянко "Дефіляда, Конотоп, Людинець".

"Вершини": Надія Суровцева "Листи", Василь Стус "Листи до сина", Тарас Шевченко, повне зібрання творів у 12 т.

"Голос душі": Сергій Жадан "Балади про війну та відбудову", Тарас Федюк "Золото інків", серія "Ковчег".

"Дитяче свято": Льюїс Керолл "Аліса в країні чудес", серія "Міні-диво", Алан А. Мілн "Вінні-Пух".

"Світ мистецтва": Лесь Курбас "Філософія театру", Юрій Винничук "Поетичне кіно: заборонена школа", "Кнайпи Львова".

У номінації "Обрії" всіх випередила книга Едварда Кінана "Російські історичні міфи", в номінації "Енциклопедія" — словник С. С. Аверинцева "Софія-Логос".

Споглядаючи "фоліантний" список переможців, можна робити деякі висновки.

Впадає у вічі перевага вітчизняних авторів, тоді як зарубіжна класика (Байрон, Сафо, Мюзиль, Фукс, Уайльд) навіть не потрапили до двадцятки. Обнадійливий поворот до національних пріоритетів? Можна відзначити ще одну цікаву тенденцію: "монополізація" окремими видавництвами книжкового ринку. Мова йде, насамперед, про "Аба-ба-га-ла-ма-гу" та "Кальварію". Формула успіху проста: якість та чітке профілююче спрямування. Дивує ситуація з "Основами". Складається враження, що експертне журі не надто толерантно обійшлося з київським видавництвом. Принаймні, їхній "Кобзар", справжній фоліант, вартий більшої уваги та відзнаки.

І насамкінець. Видання, гідного Гран-прі, серед книжок 2001 року немає.

Уляна ГЛІБЧУК

ОГЛЯД «КІНО-ТЕАТРУ» № 2, 2002

Безперечна подія цього кіносезону — "Молитва за гетьмана Мазепу" Юрія Іллєнка, фільм, якого майже ніхто не бачив і який, проте, збурих у кіносередовищі неймовірні пристрасті, як мистецькі, так і ідеологічні. У номері йому присвячена рецензія Лариси Брюховецької "Жива плоть історії". Крім того, розглянуто документальну роботу Сергія Буковського "Червона земля" про українських переселенців у Бразилію. Панорама європейських фільмів приваблює такими "хітами" як "Піаністка" М. Ганнеке, "Амелі" Ж. Жене, "Експеримент" О. Гршбігеля. Науково-теоретична розвідка Олени Рибальської "Архетипні проблеми кінематографа східного сусіда наприкінці XX століття" подає цікаву інтерпретацію сучасного російського кінематографа на прикладі кінодилогії "Брат-1" і "Брат-2".

Статтю "З приводу однієї заекранної фрази" Вадим Скуратівський присвятив висвітленню теми голодомору в українському кіно.

Щойно відкритий на УТ-1 канал "Культура" привабив увагу громадськості до генерального директора "Укртелефілму", відомого режисера Олега Бійми. Матеріал Ольги Кирилової включає інтерв'ю з О. Біймою та культурологічний аналіз відзнятого до десятиріччя Незалежності серіалу "Десять кроків до світла".

У тій же рубриці "Вісті зі студій" Ніка Андрійчук розповідає про те, як Микола Машенко знімає "Богдана Хмельницького".

Подіям фестивального життя присвячено дві статті про театральний фести-

валь "Вечори Достоевського у Києві" та розповідь про фестиваль мистецтва "Вроцлавські зустрічі". Європейський фестиваль німого кіно відображений у статтях "Кіноархеологія", "Земля", "Кармен", "Візок" та інші, "Казка й нічого, крім правди", "Примарний візок" — шедевр шведського кіно".

Рубрику "Згадаймо" присвячено пам'яті Василя Цвіркунова, який був директором Київської кіностудії імені О. Довженка в часи її найвищого розквіту. Спогадами про нього діляться режисер Михайло Іллєнко та вдова Василя Васильовича, видатна українська поетеса Ліна Костенко.

Д.Б.

НЕХАЙ СХОВАЄТЬСЯ «СТРАШНИЙ СУД» КОВАЛЯ ВАКУЛИ...

М. Жулинський, Б. Олійник, С. Гальченко та В. Гарбуз під час відкриття

ка. Є у Гарбуза метафорична картина "Художник і Муза". Художник співає музу, годується нею... Паразитують? Змаківки пензля спливає еротичний нектар. Потім із наліптемав полотна проступає дещо пістрява палітра жіночого тіла. Серії "Жінка і Вічність", "Еротика вічності". Все це мало би символізувати тисячолітню Єву, Вічну Ін. Для себе Гарбузову "вічність" окреслила двома словами: тлін і сукровиця...

Оригінальний портрет композитора Артемія Веделі. Чистої води "сюр". Не менш цікавий образ поета Василя Герасим'юка (1993 р.) Експресія, динаміка, важкий

метал. Жовтогаряче обрамлення не додає вітальності образу, натякає на драматичність персони. Початок дев'яностих. Стільки живих емоцій...

Вважають, що особливістю художньої мови Володимира Гарбуза є поєднання глибокого пласта язичництва (як системи етичних та естетичних цінностей) з надбанням християнства. Не спречатимось. Останні роботи, величезні макабричні "панно", мало не на всю фронтальну стіну... "Страшний Суд" коваля Вакули перед усім тим блідне...

У.М.

БОРІТЬБА З НАСЛІДКАМИ — БЕЗРЕЗУЛЬТАТНА

Доводиться визнати: загальнолюдська трагедія, що сталася 11 вересня 2001 року, є характерним симптомом нинішнього етапу розвитку людства, який супроводжується злиднями, духовним спустошенням особистості, екологічними катастрофами, витонченою злочинністю, тероризмом і реальною загрозою виникнення термоядерного планетарного конфлікту. Знищено багато видів рослинного і тваринного світу материків та Світового Океану, порушений озоновий шар, активно забруднюється навколишній космічний простір. **Ми деградуємо, тобто реально переступили межу, за якою уже розпочався незворотний процес загибелі людини як біологічного виду!**

У процесі наукового дослідження причинно-наслідкового зв'язку цього незворотного процесу, встановлено, що проблема має глибоко комплексний характер. Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити головний принцип її еволюції, тобто причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на щаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. На перший погляд, означена дія в еволюції живої речовини здається парадоксальною, але, як переконують наукові дослідження, напрямки цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети: через багатоклітинну організацію створити функцію Розуму.

Наукові дослідження закономірностей первнів живої речовини, її вищої організації як людини соціальної, уможливили визначення першопричини трагедії цивілізації. **Зроблено висновок, що всі вищезазначені загальнолюдські проблеми породжені однією загальною причиною — недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування.** Серед цих проблем варто виділити основні:

— **соціально-політичні** (способи нагромадження й розподілу засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **соціально-економічні** (способи видобутку засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **медико-біологічні** (причина старіння організму, невиліковних хвороб і передчасної смерті);

— **біокосмічні** (неможливість виходу людини за межі Землі на тривалий термін, а також життєзабезпечення традиційною гетеротрофною їжею й утилізації біовідходів).

Важливо відзначити, що саме людина, недосконала в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вер-

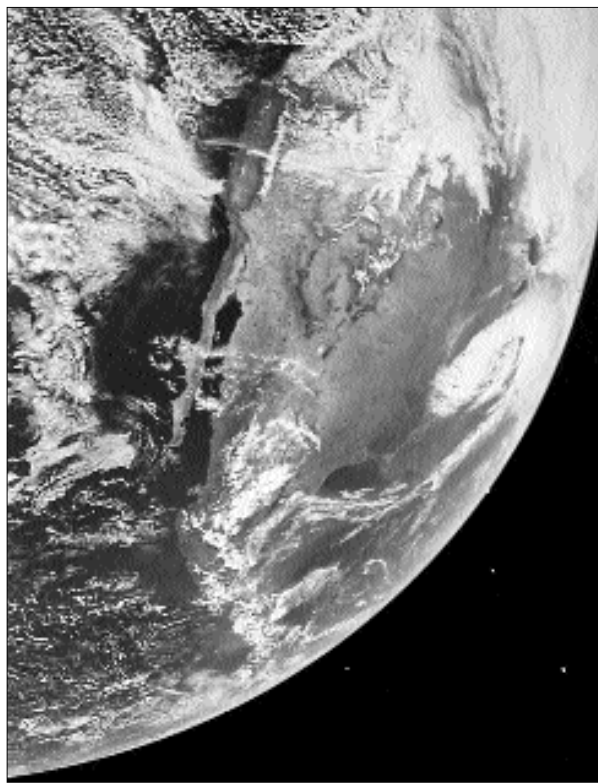
шині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі й загибелі всього живого.

Споконвічна боротьба людини з наслідками не розв'язує проблеми, а тільки посилює її з неоправною втратою вищих цінностей — людських життів і часу. Те саме — боротьба з тероризмом, джерела якого виходять, насамперед, із незгоди певних осіб, груп і прошарків суспільства чи цивілізації, з політикою владних структур, що реалізується через насильство. З іншого боку, об'єкт незгоди, тобто політика, є також формою насильства, за допомогою якого

ційними етапами, тобто між двома рівнями досконалості: *попереднім* — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та *наступним* — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними етапами. Характерною ознакою цього шляху є *спадкоємність* у енергоречовинному обміні, що підтверджується як антропологічною (фізіологією організму), так і функціональною (розмноженням, харчуванням) *спорідненістю* між людиною і твариною.

II. Дія двох природних супе-

У ЛЮДСТВА Є ШАНС ВИЖИТИ! РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ТЕРОРИЗМУ, КОНФЛІКТІВ І ВОЄН

владні структури нагромаджують та розподіляють засоби існування. При цьому головним інструментом політики є економіка, що полягає в насильницьких способах видобутку засобів існування, насамперед їжі, при цьому гроші є їх еквівалентом і мірою. Таким чином, йде постійна боротьба двох сил за засоби існування за принципом: з одного боку, агресивне, хитре бажання відняти їх за будь-яку ціну, з іншого боку — сила, не здатна віддати. У цій боротьбі завжди перемагає сильніший. Тому ця дія, як і сам принцип, характеризує низький — тваринний — рівень виживання людини як біологічного виду.

ПРИЧИНИ? ОСЬ ВОНИ!

Протиприродне для людини застосування фізичної сили (насильства), як основного засобу в процесі життєзабезпечення на даному етапі її еволюції зумовлено такими причинами, як:

1. Дуже низький рівень розвитку сучасної людини як біологічного виду.

Недосконалість сучасної людини зумовлена, насамперед, її роздвоєністю між двома еволю-

речностей:

— *суперечність, спричинена дією антиентропійного принципу розвитку живої речовини.*

Відповідно до цього принципу жива речовина при життєзабезпеченні, що здійснюється винятково через процес постійного видобутку їжі, повинна мати мінімальні витрати своєї внутрішньої енергії. Внутрішня енергія живої речовини, її кожної біологічної системи має закономірно накопичуватися задля реалізації основної функції живого — розмноження. Ця суперечність спричиняє одну із наймерзенніших людських вад — лінощі, котрі є гальмом активного вдосконалення людини, що неминуче породжує ще й такі вади, як гордіня, гнів, нечесність, одним словом — зло;

— *суперечність між інстинктом розмноження (основної функції живого) і потребою в їжі та просторі, як фатальна й неперимривна суперечність між свободою і необхідністю.*

На цю закономірність вказував Томас Мальтус ще в 1798 році. Відповідно до об'єктивно існуючих законів кількість народонаселення збільшується в геометричній прогресії, а видобуток засобів існування, насамперед їжі, — в арифметичній. Усунення диспропорції здійснюється за до-

помогою законів Природи (голод, холод, хвороби, епідемії) і за рахунок соціальних дій (злидні, рабство, насильство, конфлікти, війни). **Фактично війна є закономірним процесом природного добору в межах єдиного, функціонально невідновимого, а тому недосконалого, біологічного виду — Homo Gastro Faber (людини — майстра шлунку) — за ознаками тваринного світу: агресивності і хижості. При цьому завжди передусім знищуються розумні індивіди.** Весь трагізм людської історії — на шляхах видобутку їжі, адже вона при цьому спрямовує свою діяльність лише на удосконалювання знаряддя вбивства!

Концепції активної еволюції, є природним, еволюційним розв'язанням проблеми. **Прикладною роботою наукової Концепції активної еволюції є розроблений на біохімічному і генетичному рівнях науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”**, відповідно до якого практично реалізується процес активної еволюції людини, тобто якісний еволюційний стрибок через якісну зміну її енергоречовинного обміну з навколишнім середовищем.

Важливо відзначити, що розроблений науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації” узгоджується з найбільш значимим відкриттям XX століття в галузі біології — відкриттям автотрофних тварин. Отож ланцюг еволюції живої речовини замкнувся. Природа сама подбала про збереження живих свідків — автотрофних тварин, як найбільш значимої ланки в єдиному ланцюзі еволюції живої речовини і, отже, дає нам підтвердження реальної можливості переходу людини як біологічного виду на автотрофне харчування — реальної можливості порятунку. Ясна річ, у парі з духовним розвитком: зміна енергоречовинного обміну людини як саморегулюючої і самовідновлюючої біосистеми закономірно і неминуче приведе її до еволюційного наслідку — функціонального вдосконалення й досягнення гармонії: внутрішньої (душі й тіла) і зовнішньої (з біосферою).

Людина зазнає також якісних змін на антропологічному рівні, а саме:

— значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний етап розвитку;

— значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом;

— значно збільшиться тривалість Життя.

Автотрофне природно-генетичне харчування, що ґрунтується на забезпеченні харчової ніші організмами, котрі створюють необхідні для свого життя органічні речовини з неорганічних у процесі фотосинтезу, стане єдиним і надійним способом лікування хвороб століття, — завдяки усуненню причин їхнього утворення і розвитку. Людина стане досконалою космічною істотою, часткою планетарної соціально-природної системи, з єдиною мовою — мовою того народу, що відкриє людству шлях спасіння і безсмертя, тобто шлях активної еволюції. **Іншого шляху порятунку людства та біосфери планети Земля — нашої спільної оселі в живому просторі Космосу — я не бачу!**

•

ЩОБ ВИЖИТИ, МУСИМО СТАТИ ДОСКОНАЛИМИ

Перемога Розуму Людини над смертю, тобто над своєю основною недосконалістю, передбачена ще М. Ф. Федоровим, розвинута до наукової і соціальної думки К. Е. Цюлковським, В. Ф. Купревичем і В. К. Винниченком, науково обґрунтована як закономірна еволюційна неминучість академіком В. І. Вернадським і розроблена нині на рівні

Віктор ЛУЦЮК,
академік Російської академії Природничих наук, автор наукового проекту “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях

Для кожного, хто не охолов до своєї історії, кому не байдуже “звідки пішла руська земля”, пам’ятні хрестоматійні слова: “Так почнемо ж оповідку цю... І було три брати: один на ймення Кий, другий Щек і третій — Хорив, а сестра в них була Либідь. Сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, котра нині йменується Щекавицею, а Хорив на третій горі, яку накликали за його ім’ям Хоревицею. І збудували містечко на ймення старшого свого брата та освятили його Києвом”. Правда ж, нині важко уявити нашу історію без цієї випадком збереженої духовної пам’ятки?

“Повість временних літ” дійшла до нас у двох літописах — Лаврентіївському та Іпатіївському. Перший, як вважають дослідники, створив (а було б точніше — переписав) 1116 року ігумен Видубицького монастиря Сильвестр; через два роки з’явилася ще одна редакція, ім’я укладача якої залишилося невідомим. Тексти, уміщені в цих літописах, переписані з первісного твору, автором і упорядником якого вважають ченця Києво-Печерського монастиря Нестора. Повість у первісному написанні, на жаль, не збереглася.

Чим же цінна пам’ятка? Насамперед історичним джерелознавством та художньою вивершеністю. На високому мистецькому рівні відтворено оповіді про виникнення східнослов’янських племен і їх писемність, дату заснування Києва та родовід давньоруських князів. Нащадки мають змогу дізнатися про міжусобицькі чвари, нележку боротьбу, яку вели наші далекі предки з кочівниками. Щоправда, окремі події, пов’язані з історією Київської Русі, висвітлюються в “Повісті...” з деякою тенденційністю. Досить лише одного факту — взаємин великокняжої верхівки із сусідніми землями Древлянщини. Завжди вони були складними й суперечливими. Київські князі повсякчас намагалися упідлеглити древлян, нехтуючи елементарними нормами взаємовідносин.

У літописі в цілому об’єктивно висвітлено постать Ігоря. Його названо вовком, котрий “пішов до древлян по данину і збільшував до попереднього податку новим, і вчиняли насилля над ними вої його”. Однак в складній ситуації жорстокий вчинок Ольги (роком пізніше вона з численним військом оточила Коростень і спопелила його) літописець повністю виправдовує: “Захопила місто і спопелила його, міських старійшин полонила, а інших людей повбивала, ще одних віддала в рабство воям своїм, а решту залишила, щоб сплачували данину”.

Чим же заслужила в Нестора таку симпатію Ольга? Лишень тим, що підступно обдурила довірливих лісовиків, — сповістивши, що йде справляти тризну по чоловікові — і жорстоко розправилася з волелюбним народом. Літописець про ці факти, звісна річ, умовчує, оскільки був речником північної верхівки.

Хоч би як там було, але цікавлять насамперед фактичні матеріали з історії Київської Русі. Звівши їх у цілне художнє обрамлення — своєрідну повість, літописець у такий спосіб залишив своїм нащадкам першознавші студії про нашу сиву минушину. Це наводять на думку, що народженню такого твору неодмінно передували більш ранні літописи й художні житія, на ґрунті яких власне й міг з’явитися національний шедевр, але які з певних причин не дійшли до нас.

Про його автора знаємо мало. Роки народження, як і смерті, точно невідомі. Незаперечне лише одне: для свого часу це була високоосвічена людина. Щоб прислужитися своїй історії, він 1073 року постригся в ченці Києво-Печерського монастиря. Такий вибір був цілком виправданим, адже культурно-мистецьке і освітнє життя в ті часи зосереджувалося переважно при монастирських резиденціях. Маючи доступ до рукописних джерел, Нестор невипадково вивчав їх і, водночас, сам прилучався до створення духовного підмуру вітчизняної культури.

Фото О. Кутлахметова

ЛІТОПИСЦЯ ВИСОКЕ ЧОЛО

ри. Як вважають дослідники, йому належать також “Читання про життя і згублення... Бориса та Гліба”, церковно-історичний твір “Житіє Феодосія, ігумена Печерського”.

Але найвизначнішою пам’яткою, безперечно, залишилася “Повість временних літ”, що датується 1113 роком. Подальші вістки про життя й діяльність літописця губляться. Цю дату прийнято вважати й роком смерті ченця. За тодішніми звичаями Нестора було поховано в Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря.

Вітчизняна історіографія робила чимало спроб дослідити призерхлі глибиною віків віхи життя видатного діяча і письменника давньоруської культури. Проте в природі, на жаль, існує певна закономірність — втрачені на бурхливих історичних перехрестях “автографи часу” не завжди вдається повернути; особливо це стосується духовних пам’яток як найбільш уразливих.

Дослідників цікавило зокрема, яким був славетний охоронець історії? Ретельно змальовуючи “давно минулі літа” отчої землі, він не залишив по собі жодного документального портрета. Щоправда, грішне було б скаржитися на неувагу до цієї особи.

Починаючи з сімнадцятого століття, над відтворенням образу вітчизняного історика працювала не одна когорта митців.

До нас дійшла галерея персоніфікованих зображень Нестора, більшість з яких позначені високим рівнем художнього відображення літописця в графіці, живопису, гравірувальних та скульптурних композиціях. Усі вони, хоча й виконані на належному професійному рівні, не можуть, однак, претендувати на достовірність.

Сподіванки на “живу” зустріч зі славетним літописцем, здається, вже були нереальними. І ось у радянській криміналістиці з’являється новий метод, запропонований відомим антропологом, археологом і скульптором М. Герасимовим. Його практична цінність у тому, що будь-які м’які частини обличчя можна відтворити за допомогою черепа. Така пластична “операція” майже безпомилково “оживляє” первісний типаж людини. Завдяки саме цій методиці були реконструйовані скульптурні портрети Ярослава Мудрого, Андрія Боголюбського, Тимура, Улуг-бека, Івана Грозного, а також жителів трипільських поселень на території України. Відтак з’явилася надія зустрітися “зі справжнім” Нестором-літописцем, оскільки його останки добре збереглися.

Першими за цю нележку й копітку справу взялися спеціалісти Інституту археології АН УРСР доктор біологічних наук О. Данилова та кандидат історичних наук С. Сегеда. Вони провели детальне антропологічне обстеження ос-

танків літописця і, на основі наукових зйомок, створили, якщо можна так висловитися, автобіографічний негатив: Нестор був середнього зросту (165 сантиметрів), худорлявий, із явними ознаками астеничності, спина сутулувата, а вказівний на праворуччій пальці од надмірного фізичного навантаження морфологічно найбільш розвинений. Усі ці ознаки добре узгоджувалися з розумовою діяльністю людини. Нестор, як ми знаємо, впродовж багатьох років невтомно працював над рукописами, а отже, вів малорухоме життя. За допомогою антропологічних даних вдалося встановити й середній вік — 65 років, що цілком відповідає історико-літописним свідченням.

Залишилося провести антропологічну реконструкцію. Делікатну роботу доручили одному з учнів Герасимова — судово-медичному експертові при науковій лабораторії пластично-антропологічної реконструкції Інституту етнографії Імені М. М. Миклухо-Маклая АН СРСР С. Нікітіну. Після скрупульозно проведеної роботи невдовзі було виліплено бюст нашого найдавнішого літописця й просвітянина, з ім’ям якого пов’язана ціла епоха вітчизняної культури.

Наближений до реального відтворення бюст Нестора-літописця експонується нині в Києво-Печерському заповіднику. Саме тут вісім століть тому в історичному місці давнього Києва, схилившись над письмовим столом, він трудюбно поскрипував гусячим пером, вимережуючи безсмертні рядки, звернені до сучасників:

“Ось повість временних літ, звідки пішла руська земля”. Не помилимося, коли скажемо: без глибокого коріння родовідної пам’яті — а саме такою є “Повість...” — ми багато чого втратили б, духовно збідніли, недорахувалися і недооцінили б. Будь-яка людина, як і народ у цілому, не може існувати без свого генетичного коду. Саме тому до постаті нашого найпершого літописця завжди була прикута пильна увага з боку як вітчизняних діячів культури, так і наших зарубіжних ідейних апологетів. Декому хотілося б позбавити нас вітчизняної пам’яті, не тільки кидаючи тінь на нашу історію, а й піддаючи сумнівам достовірності літописів чи приписуючи їх собі. Не випадково прогресивні діячі науки і культури в 1873 році при Київському університеті створили науковий осередок “Історичне Товариство Нестора-літописця”, яке чимало посприяло і популяризації історичного минулого нашого народу. Протягом 1873 — 1917 років ця наукова установа доклала чимало зусиль, щоб якнайповніше дослідити давні пам’ятки.

Активна діяльність Товариства мала широкий розголос. Це підтверджує й той факт, що до його роботи були залучені відомі вчені не тільки Києва, але й Харкова, Петербурга. За 33 роки вийшло 24 томи “Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца”, в яких з’явилися праці І. Срезневського, М. Комарова, І. Лучицького, П. Єфименка, Д. Багалія, О. Левицького, Л. Падалки, І. Каміна. Праці відомих учених допомогли повернути із забуття чимало фактичного матеріалу, котрим користуються й сучасні дослідники.

Сьогодні, оглядаючи з нових позицій свою історію, інакше оцінюємо деякі критерії, котрі нерідко фальсифікувалися або навмисне замовчувалися. Тому варто з більшою увагою поставитися й до нашого найпершого літописця. Одним з таких виявів могло б бути присвоєння його імені музею “Історії Києва”, при якому б годилося створити гурток палких дослідників нашої історії. Адже саме з містом над Дніпром пов’язана діяльність Нестора.

Через вісім століть знову повернувся до нас літописець. Експонований бюст дає змогу уявно перенестись углиб на кілька епох історичного літописання, уважніше придивитися до мудрого погляду, високого чола як символу пам’яті нашої історії, котра нагадує: діяння людини безсмертні, якщо вони служать народові!

•

ПРО ТРИПІЛЬЦІВ, СЕМІТІВ ТА НЕЗБАГНЕННУ УКРАЇНСЬКУ ДУШУ

Трипільська археологічна культура посіла особливе місце в українській національній свідомості. “Незбагненна українська душа” обирає за свою матір із сотні різноманітних археологічних культур України саме Трипілля. Причини такого вибору ірраціональні і не піддаються логіці здорового глузду. На питання де, як і коли жили трипільці, більшість прибічників трипільського походження українців відповідають приблизно так: “Де і коли вони жили, не знаю, а що були українцями — знаю точно”.

Однак, врешті-решт, хто сказав, що національний міф, як важлива складова національної самосвідомості, обов’язково має будуватися за принципами наукової логіки? Скоріше навпаки.

Так чи інакше, я не вважаю трипіль-

Один з головних шляхів розселення найдавніших землеробів і тваринників починався в Південній Анатолії й вів на захід островами Егейського моря в Східну Грецію. У VII тис. до н.е. вихідці з Анатолії принесли із собою на південь Балканського півострова навички відтворюючого господарства, культурні рослини (пшеницю, ячмінь, сочевицю), домашніх тварин (вівці, кози), близькосхідну культуру та мову. Ці люди належали до східно-середземноморського антропологічного типу, який характеризується грацильністю (тонкокістністю), невисоким зростом, темною пігментацією, скошеним чолом і великим носом своєрідної форми.

Поступово просуваючись на північ, нащадки найдавніших близькосхідних хліборобів досягли Дунаю і рушили його

долиною на захід у Центральну Європу й на схід у Правобережну Україну. Так, разом із навичками землеробства і тваринництва, близькосхідний за походженням етнокультурний комплекс поширився в VII – IV тис. до н.е. в Південній та Центральній Європі. Трипільська культура — яскравий прояв цього культурно-історичного явища між Східними Карпатами і Дніпром.

Північними сусідами цих найдавніших землеробів Європи були аборигени — мисливці та рибалки Німецької, Польської, Поліської низовин та Лівобережжя Дніпра. Ця первісна, досить відстала людність у V – IV тис. до н.е. розвивалася під прогресивним впливом більш розвинутих прибульців із півдня. Від людності балкано-дунайського неоліту аборигени-мисливці лісової зони Європи отримали навички виготовлення глиняного посуду, землеробства, тваринництва, примітивної металургії міді тощо.

Пізніше, в IV–II тис. до н.е., на базі згаданої місцевої людності постала індоєвропейська сім’я народів, до якої належить переважна більшість мешканців сучасної Європи. Більшість дослідників вважає, що формування праіндоєвропейської мови та культури почалося в V тис. до н.е. в Південній Україні в ході контактів із трипільцями місцевої людності лісостепоного Подніпров’я та Лівобережжя. Від трипільців та інших представників балкано-дунайського неоліту пращури індоєвропейців отримали згадані новації. Однак, всі вони запозичувалися разом із відповідною термінологією. Новітні дослідження лінгвістів довели, що сільсько-господарська лексика індоєвропейських народів значною мірою має близькосхідне походження.

Особливо багато землеробських та тваринницьких термінів, назв продуктів харчування, предметів побуту індоєвропейці запозичили у прахаттів та прахуритів, прабатьківщина яких розміщувалася в Малій Азії. Це і зрозуміло, адже саме звідси у VII тис. до н.е. прийшли в Схід-

ну Грецію пращури балканського неоліту. С. Старостін (1988) наводить велику кількість мовних запозичень з хаттської та хуритської мов в індоєвропейських, в т.ч.: akuo- кінь, kago- коза, porko- поросся, hvelena- хвиля, вовна, auig- овес, pag- ягода, rughio- рож, жито, lino- льон, kulo- колоти, спис, gueran- жорнов, sel- село, dholo- долина, arho- ареал, простір. tuer- творог, sug- сир, bhar- ячмінь, renkue- п’ять, klau- ключ, medu- мед, солодкий, akro- поле, bar- зерно та багато інших.

Український лінгвіст із Москви В. Ілліч-Світич (1964) відзначав, що певну частку своєї аграрної, тваринницької та побутової лексики індоєвропейці запозичили з таких близькосхідних мов, як шумерська, прасемітська, еламська. Як приклад запозичень із прасемітської мови дослідник наводить слова: tauro- бик, gait- коза, agno- ягня, bar- зерно, dehno- хліб, зерно, kern- жорнов, sekur- сокира, nahu- посудина, корабель, has- ter- зірка, septm- сім та ін. З мови шумерів індоєвропейці запозичили корені: ko- u- корова, reud- руда, auesk- золото, du- eg- двері, hkor- гори та ін. Думаю, В. Ілліч-Світич обрав невдалий термін для позначення частини згаданої лексики. Семіти виділилися з афразійської спільноти Східного Середземномор’я не раніше III – IV тис. до н.е. А близькосхідні запозичення в індоєвропейських мовах сталися не пізніше V тис. до н.е. Тому те, що В. Ілліч-Світич звав семітською лексикою, по суті, є афразійською.

Отже, простежений археологами та антропологами генетичний, культурний, антропологічний зв’язок балканського неоліту, а через нього і трипільської культури, з південноанатолійським центром становлення хліборобства й тваринництва підтверджується новітніми лінгвістичними дослідженнями. Численні хатто-хуритські лінгвістичні запозичення в мовах індоєвропейців, які отримали навички хліборобства та скотарства разом із відповідною термінологією від культури балкано-дунайського неоліту, у т.ч. трипільців, дають підставу припускати, що останні в етно-мовному відношенні були

Жіноча статуетка трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

споріднені з хатто-хуритами Малої Азії VII–IV тис. до н.е. Однак, присутність серед індоєвропейських лінгвістичних запозичень шумерських, афразійських, еламських термінів свідчить, що балкано-дунайський неоліт не був монолітно хатто-хуритським. Очевидно, було кілька різноетнічних міграційних хвиль з Близького Сходу в Грецію, у яких різною мірою брали участь не тільки хатто-хурити Анатолії, але й представники інших стародавніх етносів Близького Сходу.

Незважаючи на певну строкатість, балкано-дунайський неоліт, в т.ч. трипільська культура, генетично, культурно, антропологічно, а також етно-мовно тісно пов’язані зі згаданими етносами Близького Сходу, які не належать до народів індоєвропейської мовної спільноти. Оскільки українці, на відміну від трипільців, є індоєвропейцями, то немає вагомих підстав вважати трипільців українцями. Українська культура та мова принципово різняться від культури та мови стародавніх народів Близького Сходу та їхніх родичів трипільців.

Однак було б неправильно цілком заперечувати роль трипільців в українській генезі. Як і інші стародавні народи України (скіфи, сармати, готи, фракійці, балти тощо), трипільці не були українцями, але певною мірою були їхніми пращурами. Адже елементи культур згаданих етносів стали органічними складовими неповторного українського етнокультурного комплексу, який, на мою думку, склався в V – VII ст., тобто у ранньому середньовіччі. Саме в цей час формувалася етнокультура більшості великих народів середньої смуги Європи: французів, англійців, німців, сербів, хорватів, чехів, словаків, поляків та ін.

Отже, українці не кращі, але й не гірші за інші народи Європи. Їхній етногенез — це об’єктивний процес, зумовлений універсальними законами етнотворення континенту. Оцінювати ж концепції походження українців чи будь-якого іншого народу мірилами патріотизму чи романтичних сентиментів — безглузда і контрпродуктивна справа.

Леонід ЗАЛІЗНЯК,
зав. відділу археології кам’яного віку Інституту археології НАН України,
доктор історії, проф. НАУКМА

Посудина з мальованим орнаментом трипільської культури (перша половина IV тис. до н. е., с. Кирилівка Одеської області)

ців, що прийшли в Україну у V тис. до н.е. з території Трансільванії та Молдови, ні українцями, ні, тим більше, семітами, як помилково написала “Україна молода” 12.09.2001. Отже, що відомо науці про генезу та етнічну належність трипільців?

Сучасний рівень розвитку археології дозволяє ставити питання про визначення етно-мовних характеристик людності, що полишила в лісостепах Правобережної України пам’ятки трипільської культури. Археологічні дані неспростовно свідчать, що Трипілля є крайнім північно-східним проявом своєрідного світу найдавніших хліборобів Європи, відомих під назвою балкано-дунайського неоліту. Але й на Балканах ця людність не була автохтонною і прийшла сюди з Близького Сходу, точніше, з півдня Малої Азії.

Річ у тім, що близько 10 тис. років тому криза мисливського господарства в Сирії, Палестині, на півдні Анатолії зумовила винайдення й поширення відтворюючого господарства — мотичного землеробства і примітивного тваринництва. Вирощування пшениці, ячменю, розведення овець, кіз забезпечило суспільство їжею і призвело до демографічного вибуху на Близькому Сході. Надлишки людності почали розселятися на сусідні, малозаселені терени: на схід до Індії, на південь в Аравію, на захід у Північну Африку.

Фрагмент жіночої статуетки трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

“...Хліб наш насущний дай нам днесь...”
Із Молитви Господньої

Хліб... Мені завжди здавалося, що це слово таїть у собі спрагу і сонце. Запах діжі і зерна на току. Що воно — зі схлипом, мов голодні мукки і пристрасне, наче рілля, який не насититися короткочасним дощем у вересні, саме в ту пору, коли надходить час думати про озимі. Вимовляєш “ХЛІБ” — чого в ньому більше: схлипу, радості, бажання, — всього того, що ніколи не набридає, повторюючись у буднях, як ознака здатності жити в земному часі, — чи позачасної приналежності до магії оновлення світу себе у світі? “Ду-вже й хліба не примає”, — завершуєся твоє коло, і йде земля, втішаючи тебе, що хлібне зерно здатне прорости і з чати нове коло... А поки живеш — благодієш Господа про хліб наш насущний, — хліб наш духовний і щоденний, — давно багнучи, що серед багатьох земних святкових радощів є — трудне і величне, радісне і завжди хвилююче — свято сотворіння хліба.

Отож чи не час нам, — саме з хліба! — почати рубрику “Про звичні речі”?

ХЛІБ ЯК БОГ

Звісно ж, ви можете просто зайти в магазин з написом “Хліб” або в черговий гастроном, і купити те, що вам до вподоби — житній чи пшеничний, прісний чи здобний, із додаванням висівків чи вишуканих фруктів, зерен та горіхів. Можете, врешті, зупинитися на загальнолюбленому “Українському” — борошно житнє, борошно пшеничне, дріжджі, сіль та джерельна вода — і пахкий, золотисто-рум’яний буханець вже притискається до ваших грудей, звеселяючи і обнадіюючи, бо “хліб та вода — то козацька їда”, а “є хліб — буде й до хліба”...

Як відомо, всьому є початок. Є початок і в нашого буханця. А в почині його — Жінка і Зерно. Або — Зерно і Жінка. Але саме вони. Бо, як свідчать учені, першим хліборобом на землі була жінка, — жіночий розум, логіка та інтуїція підказали таємниці насіння, здатної лягти в землю і повернутися врожаєм. Колос можна було вилущити, обмолотити, розтерти на камені каменем. Ячмінь, різні пшениці (полба — двозерна, еммер — однозерна, оркш — тверда), жито, овес, сорго, рис, кукурудза, — знайшли своє поширення на різних континентах і серед різних рас. Сіялися в чорну, червону, руду землю — білими, чорними, жовтими жіночими руками, ними злаки оброблялися, перероблялися, готувалися до вживання, — аж доти, доки жіноче терпіння і вміння укріпили хлібне зерно на землях, а примноження і вирощування врожаїв стали потребувати сили. *Рало, леміш, чересло, плуг, серп, коса, ціп, коток, терка, жорна* привели на поле і на тік чоловіка, чоловік привів вола і коня, віслиюка і буйвола, згодом трактор. Але жінки не пішли з поля (пам’ятаєте: “Там орала дівчинонька воликом чорненським”), а надто ж — українські жінки, чоловіки яких часто не мали часу бути лише хліборобами, бо були воїнами...

У борозну часто падали не

Фото О. Кулашметова

СОТВОРІН - ХЛІБА

лише зерна, а й слюзи. Автор монографії про хліб, виданої ще 1979 року в США, українець Гаврило Гордієнко зауважує, що “як для українського народу, спокійного, врівноваженого, навіть флегматичного, то в термінах “хлібороб”, “хліборобство” схована якась психологічна нетерплячка”: тобто, недорід вів за собою голод, а надії на врожай були надією на саме життя. Зерно, зернівка, злаки, збіжжя — все це питоми українські назви того, з чого можна випекти хліб — буханець, паляницю, кнись. Але ми все одно говоримо: “сіяли хліб”, “виросчували хліб”, “засипали хліб у засіки”, “зберегли хліб”; тобто, — і хай вам не видасться це святотатством, — слово “хліб”, як і слово “Бог”, що вбирає в себе і Отця, і Сина і Святого Духа, означає буття тернини, ярини і озимини, колоса і збіжжя, борошна і тіста — бо сіють “хліб”, веселять чи печалють “хлібні сходи”, колосяться та збираються “хліба”, хліб “місять”, він “сходить” і, нарешті, ні, не печеться, а “сидить у печі”...

“МІРОШНИКА ПОЛЮБИЛА...”

...Той, хто почне збирати відомості про хліб, ризикує робити це цілий вік, — все, що навколо, має стосунок до хліба. Від дідиизни і вітчизни української — всі ми — або майже всі! — хліборобські правнуки, онуки, діти; ми віримо, що на нашу землю з самого неба впав золотий плуг; кутя, коливо, сочиво — наші обрядові страви; ще й по досі у нас на христини йдуть із хлібиною, обсипають молодих зерном золотим, на весіллія печуть шишки, короваї, дивні, а на віко труни кладуть паляницю. Сама зернина може слугувати символом поєднання неба і землі. Творець хліба — і в полі, і біля печі осяяний певним світлом, обійнятий власною соціальною, громадською значущістю. Якщо в суспільстві падає авторитет хлібороба — це суспільство треба негайно лікувати, а державу — рятувати. Слідом за зневагою до хлібороба йдуть біда і голод, — огляньтеся в історію, зазирніть бодай у її вчорашнє сторіччя.

Меливо, мливо, — усе від нього, від млина, здатного переробляти жито й пшеницю на борошно. Відвідування млина сприймалося як величезна подія в сім’ї: в хату поверталось борошно на щодень і на свято, харч, здатний підтримувати на силі цілий рід... Борошно часто називають мукою, — чи не через важку генетичну пам’ять про трудові муки при обертанні жорен та натомлені товкачем-пестиком руки, — звідси й приказка: “Кому мука, а кому — мука...”

Вітряки, водяні млини, млини механічні завжди шанувалися в народі, з ними пов’язувалося чимало українських вірувань, звичаїв і забобів, вартих окремої розповіді. Оскільки до млина звозили збіжжя звечора, ночували під млином, то саме там звучали найпопулярніші пісні, оповідки, всілякі історії, — часто страшні й повчальні. Мельник або мірошник (той, хто бере мірку за роботу) завжди був постаттю загадковою, — його припорошена борошном голова та вуса визирають не з одної казки, білини, містичної, як тепер кажуть, оповідки. Мірошник часто був таким собі шоуменом, — бо, якщо вдаватися до сучасних порівнянь, змолоти муку означало ще й взяти участь в своєрідному ток-шоу, віддавши міру борошна за участь у ньому. За свідченням уже названого тут Гаврила Гордієнка до революції 1917 року в Україні було 700 великих млинів, близько 10 000 середніх та близько 120 000 дрібних — водяних та вітряків. І за кожним з них — свій млинарський фольклор, свої історії, які, здебільшого, втрачені назавжди...

“СИТО, СИТО, ТИ МУКУ СІЄШ...”

Історія кожного селянського роду — це карколомні сюжети, виповнені трагічного змісту.

Ще донедавна їх охоче відшукували і переповідали письменники — хліборобські сини, цілі романи присвячували селянам наші прозаїки — Михайло Стельмах, Олесь Гончар, Павло Загребельний. Ніхто з них не міг уповні розпо-

вісти про найбільші українські трагедії — голодні 1921, 1933, 1947 роки, що винищили мільйони хліборобів. Подібного світова історія не знає: державна політика спрямовувалась проти годувальників своїх, проти їхньої історії й традицій, психології та світогляду, в почині яких лежить хліб. І по сей день жертвам голодоморів, позбавленим хліба житнього, хліба пшеничного, недодано хліба пам’яті, хліба душі...

Вважається, що мука — мати майбутнього хліба — містити і здатна розповісти людям щось загадкове, що це — оберегі і вістунка. Загадайте одне з чудових оповідань Григора Тютюнника, в якому жінки ворожать з допомогою сита: “Сито, сито, ти людську муку сієш...”

Борошно старанно збирається в домі, йому не дають відсирити, забруднитись, розсіпатись, воно тримається в чистоті і пошанівку. Хто його знає — чи не вбирає ця біла розсипчаста речовина наші думки, мрії, тепло і затишок нашого дому?.. І коли раптом вам стає незатишно, тривожно, приходять невтішні передчуття — дістаньте кілька пригорщів борошна і розведіть тісто...

ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК

Пшениця, пройшовши криз жорна, стає борошном. Гарячий розмол охолоджують і пускають на **решета і сита** — чим дрібніші та густіші, тим більше сортів борошна можна привезти з млина. Спочатку висівається найдрібніше і найбільше борошно, ніжне і м’яке, яке годиться на всілякі печива. Далі йде хлібна мука — біла крупчатка. А потім — сіра, теж широко вживана в пекарстві та крупні і дрібні висівки, — справжній ласощі для худоби. Йі подосі мірошники мають свої спеціальні назви для борошна згідно з його сортами: **крупчатка** (разова), **первач**, **підрукавна**, **міжсумок**, **другач**, **висівки**.

Ми не будемо сьогодні говорити про борошно ячмінне, вісьяне, кукурудзяне, гречане, бобове, горохове, які використовуються як добавки до хліба, та й не зможемо розповісти

всього, що стосується борошна житнього та пшеничного, які дають назву нашим щоденним улюбленим хлібам.

Кажуть, що першим мучним виробом був млинець. Розведене гарячою водою борошно виливалось у кругле, мілке заглиблення на вмурованому в родинне вогнище камені і загусало в кругле хлібне сонечко.

Жінки помітили, що чим густіше розвести борошно, тим товщим виходить кругляш — прадід українського коржа. Більше борошна, менше води — густішає лемішка, перетворюється в тісто. Якщо житнє борошно розвести холодною водою і дати йому постояти — хліб виходить кислий, запарити окропом — прісно-солодкий. З’явилось поняття опари, яка робить тісто пухкішим, — кажуть, що вперше це зрозуміли в Єгипті. Хтось із пекарів забув шматок прісного тіста, воно перекисло, зійшло, а спечене, дало початок дріжджовому хлібові. До речі, саме Древній Єгипет дав перші урожаї м’якої пшени-

тують, смакуючи, бо смак цих хлібів і є смаком свята, яке вони символізують, — великодня радість, урочистість, піднесеність входять в душу разом з ласуванням цими духмяними і солодкими хлібками.

Книш, корж, паляничка, перепічка — швидкі, на розчині, українські хлібці, які їдять теплими, щойно з печі або зі сковороди. Куди тим безбарвним, ватяним булочкам з “Макдональдсів” з перемороженими гамбургерами! Книш з маслом, корж зі шкварками, перепічка з салом — варто було б подумати нашим “малим” підприємцям харчової промисловості, та й повернути справу задля “книшівень”?..

Пампушки, орішки, балабушки, млинці, оладки, бублики, пиріжки, скородумки, пряженці, пироги, плачінди, коржики — борошняні вироби, які можуть використовуватися і самостійно, і на заміну хлібові, надзвичайно різноманітні і за смаком, і за тістом — дріжджові, на соді, прісні, з начинкою і без, але завжди апетитні і варті

Вєрлігу Еврісаку (30 р. до н. е.), чий заслуги відобразив у своїх працях історик Пліній Старший: батько Еврісака, грек, прибувши в Рим, заснував першу пекарню. Син продовжив батькову справу, відкривши численні пекарні не лише в Римі, але й в інших містах.

Витики хліборобства і хлібопекарства на українських землях найтісніше пов’язані з трипільською культурою, що заслуговує на окрему розмову. Історія українського хліба — велична і багатобарвна, і її сторінки припорошені віками. У часи Київської Русі хліб був звичною стравою, його пекли в кожному домі. Князі мали своїх пекарів, здатних випікати різноманітні хліби і пироги. Як відомо, в Києво-Печерській лаврі незрівнянні хліби для всієї монастирської братії випікав преподобний Феодосій Печерський.

Зберігся переказ, що оповідає такий випадок. Князь Ізяслав Ярославович, трапезуючи в Лаврі, запитав у преподобного, чому його пекарям не вдаються такі смачні брашна, як у монастирській пекарні? Феодосій Печерський відповів, що творить свій хліб з молитвою і проханнями Божого благословення, а князівські слуги лаються і б’ються, готуючи будь-які страви, звідси й різний смак хлібів.

Цей “секрет” відомий кожній українській господині: до хліба берись із добрим серцем і чистою душею. Ні млинець, ні оладок, ні інші творіння з борошна не вдаються, коли злоба і нестрим терзають душу, а в хаті товчється зло.

Хліб на добро, до нього і ставай з добром та молитвою...

ТИ МІЙ РАЮ, ПШЕНИЧНИЙ КОРОВАЮ!

Ви вже пригадали щось, тільки вам відомо про смак хліба або про ті його сорти, які випадало скуштувати, про назви, що звучать солодко і апетитно? Як нам живеться, такий і хліб жується: білий і чорний, житній і пшеничний, прісний і здобний, свіжий і черствий, пишний і глевкий. Як ведеться, так і хліб зовється, — будній і празниковий, повсякденний та обрядовий. Кожному з них вклоняємось, і бодай назвемо найвідоміші.

Калач, колобок, коровай. Круглі, як сонце. Присмачені маком. Уквітчані квітами, голуб’ятами, колосками. Вчинені з молитвами, ліплені з піснями, саджані з Божим благословенням. Тісто не просто здобне, — багате на масло, яйця, цукор, молоко — все, що Бог послав на свята. Їх не кусають, а кус-

ними світилами сяють **карачун і паска**, а зорями відсвічують **калита** і дрібні **мандрики**...

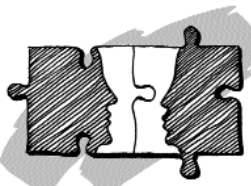
БЕЗ ХЛІБА СУХА БЕСІДА

Чи будилися ви вранці од відчуття, що в хаті відбувається щось незвичайне, святошне, радісне? Моє дитинство Господь обдарував такими відчуттями щедро і широко: моя прабаба, бабуса, а згодом і мама часто пекли хліб. І саме завдяки їм пам’ятаю гострий, пряний запах запареного хмелю, солодкавий дух опарки (запарки), хмільний сопух розчинених опари, яка бродить у накритій рушником діжці, вкнутаній кожухом. Кілька разів її підмішували, підбивали, встаючи до неї вночі, як до дитини. Нарешті, коли опара виброджувалась, сходила, її починали вимішувати, підсипаючи борошно, — творили тісто. О, це була неабияка праця! Баба підводила розчервлене лице, витирала його об своє плече — і знову й знову місила кулаками, давила пальцями, попліскувала, обкачувала борошном долоні, які ставали все сухіші, тісто починало відставати од діжки, менше вбирало борошна, робилося гладеньким, лискуним круглячем, у якому пухирчатко щось зітхало і шепотіло. Діжку знову вктували, залишали, щоб тісто зійшло, зазирали до нього, аж доки, нарешті, воно не подавало бабі якийсь таємний знак: час виробляти буханці. І знову місилоса, і відрізалоса, і місилоса, і перекочувалоса під руками, пухкішало, круглішало на стільниці і на дерев’яній лопаті саджалоса на під — на черинь, розпечену саме так, аби не загнітілося, не запалилося, аби хліб не з’їхав, не взявся плідекою, не репнув, щоб скорина не була занадто твердою чи темною, а м’якушка — глеквою, щоб закалець над спідньою шкуркою не з’явився, щоб не витягати глевтяки та репаньки, збризкуючи їх слюзами...

Ось і вишкребок з діжки та з копістки вишкребано, і чисту пахучу діжку сховано, а заслінка все ще ховає те, що в печі сидить, але ось-ось виїде з неї на кленовій лопаті і дихне в хату тим запахом, якому в світі рівних немає.

Дякую тобі, життя, за дух і світло високої паляниці, за окрасець з непочатого хліба! Ось він, насущник, сяє в моїй руці на півсвіту, та ще й друзів, як горобців, скликає!

На цьому можна було б поставити крапку. Але я — мама. Я просто приречена спекти хоч одну хлібину для своєї дочки, а вона — запам’ятати, як це робиться. Отож відкри-
ла пакет з магазинним бо-

СВЯТО МОВИ ЗІ СЛЮЗАМИ НА ОЧАХ

Закінчення. Початок на с. 1

Охолонь, читачу! На наших святах не заведено кидати гасла “За мову і волю”, “Свобода або смерть”, співати інтернаціоналістське “Ми всіх катів зітрем на порох... Чуєш? Сурми заграли, час розплати настав... Держава дбає не про нас... Доволі кривди і образ!”; “І як один помрем в борні за... неню” або щось таке з народних пісень. Ми не чеченці і не баски: у нас, завважте, жодного імпершовініста не вбито і не скривджено. Байди, Наливайки, Кривоноси, Богуни, Палії, Довбуші, Сірки, Залізники, Гонти, Кармалюки, Кобилиці між нами, християнами, — перевелися. Нашу віру — деформовано. Генофонд — прополено. Нам довели, що так і треба. Що ми всі гуртом — “славних прадідів великих правнуки погані”.

Коли, читачу, кривда тебе таки зачіпає і ти не взірець терплячки, то від тебе чекають одного — щоб ти поспівав осанну “слов’яності”, поскиглив-поплакався над своєю мовою, та й знову розслабився перед телезобувачем, який тобі скаже, що купувати, за кого голосувати, хто красивий і хто чесний. А головне, чого ти нізачо не помітиш, — він тебе переконає, хто єси ти сам. Ти можеш навіть кипіти благородним гнівом, вимагати очистити Україну від усіх цих інтерів та айсітиві вкупі з колоніальною пресою. Але тобі, сякому-такому екстремістові, мазепинцеві, петлюрівцю, бандерівцю, націоналюзі, нізачо не дадуть спокійно, пристойно, аргументовано й по-діловому обговорити на людях, як це зробити найкраще, крок за кроком, — щоб від того і користь суспільству була неабияка, і ті нувориші-скоробатки, що, напускаючи тхорячого чаду в ефір, ссуть народну кров, знайшли в собі хист робити щось порядніше. Тебе й на версту не підпустять до важелів управління соціальним процесом, а тільки сунешся — пустять кров зразу, не вагаючись. Ще й роздзвонять усім, що побито й принижено тебе з благословення Господа. І внуки скажуть, що так “історично склалося”. Хоч спали себе на Чернечій горі, як це зробив О. Гірник, відчайдушно протестуючи проти русифікації, — діла не буде. Не жди сподіваної волі — її приспано. Москва та її сатрапи слюзам не вірять.

Раб не має поняття, що таке свобода. Раб добре знає, що таке рабство, і свободу він бачить тільки по-рабському, не мислячи себе та інших поза межами координат “хазяїн — раб”. Уявити щось третє він просто не годен. Скільки разів так бувало, як у Боспорському царстві, де жодних змін у соціальному устрої не сталося, коли повсталі раби зробили рабами своїх господарів. На гробниці фараона Рамзеса III написано: “Кожен раб мріє не про свободу, а про власних рабів”. Найгірше для спільноти — бути очоленою хопуєм.

Ми бачимо Україну через фільм “Вогнем і мечем” гонорарного Б. Ступки, а не через “Берестечко” гонорової Л. Костенко — поетеси, яка відмовилася начепити на себе орден, що ним обласкано Б. Сльщина і П. Лазаренка. Не її Марусю Чурай, не славу Богуславку, не Олену Телігу, а мильну гаремну інтриганку Роксолану, патріотку-путану, всаджують у свідомість наших вихователюк і молодих матерів. Із молодіжної газети: дяді підпоїли хлопчаків і повели в бордель, де ті надидбали трьох своїх учительок. Тисячі українок-“наташ” торгують собою по всіх столицях. Ми живемо в державі, де на виборах замовляють відсоток голосів за самого себе своїм намісникам і церберам, шантажуючи їх звільненням із посад, і звільняють усіх, хто не виконав плану з поголів’я “лохів” — йолопів, чий голос вкрадено. За таких умов у державному апараті можуть залишитися тільки злочинці, а у вищому керівництві — одні “пахани”. Щоправда, є ще одна умова: якщо “в низах” боязка лінь рабів та скиглів переважить винахідливість відважних і завзятих лицарів.

З газети “Дзеркало тижня” від 16 лютого 2002 р.: “Останнім часом українські фахівці констатують помітне зростання у дітей і під-

літків різноманітних мовних патологій. “Лідирує”... заїкуватість. ...За статистикою, майже в 70 % випадків до розвитку заїкуватості призводить психологічна травма, отримана в ранньому дитинстві. І, хоч як це сумно, винуватцями такої травми мимоволі найчастіше стають найрідніші люди”.

Народ плодить недорік, а точніше, школа і ЗМІ обділяють його запасом слів та вмінням застосувати їх для досягнення мети поза строго встановленою матрицею. Цією матрицею насамперед і є мова. Наукою і ділом Європа і вся цивілізація давно довели: мова — найперше й найпотужніше знаряддя людини у будь-якій галузі. Мова формує і визначає свідомість. Мова творить людину і націю. “У почині було Слово... І Богом було Слово... Усе через Нього постало”. Щоб не бути рабом і не дати дурити себе, сучасний громадянин України — той самий пересічний суржикомовець — мав би практично володіти азами семіотики, структурної лінгвістики, герменевтики, риторики й стилістики, нейролінгвістичного програмування, мистецтва реклами й секретаріати “піару” та й просто своїм голосом, не кажучи вже про мовну грамоту. А також уміти застосовувати в ділі місткі ідеї з класичних праць Вільгельма фон Гумбольдта, Олександра Потебні, Мартіна Гайдегера, Ганса-Георга Гадамера, Клода Леві-Строса, Романа Якобсона, Михайла Бахтіна, Ролана Барта, Мішеля Фуко, Жака Деріди, Поля Рікера, Річарда Рорті, Кліфорда Гірца та інших у цій вервечці. “Не дуріте самих себе, Учїтесь, читайте”, — заповідав Кобзар, перегукуючись з Конфуцієм, який казав: “Аніж нарікати на темряву, то ліпше запалити свічку”. А також з Френсісом Беконем: “Знання — сила”. І з Біблією: “Пізнайте істину й істина зробить вас вільними”.

Нам накидають елейний забобон “безконфліктного розвитку” мов. Тоді як насправді розвиток якраз і є ніщо інше, як боротьба суперечностей, а поступ у будь-якій сфері може відбуватися лише коштом регресу в іншій і за рахунок її ресурсів. Під промовистою назвою — “Мовні конфлікти і гармонізація суспільства” — провели наукову конференцію торік 28–29 травня в рамках Європейського року мов Товариство української мови та Громадський добродійний фонд ім. І. Білозора спільно з Київським університетом ім. Т. Шевченка, Києво-Могилянською академією і кількома академічними інститутами. Учене зібрання підтвердило думку авторитетної дослідниці Л. Масенко про те, що взаємини двох основних мов в Україні “визначають не гармонійне співіснування і взаємодія, а конфлікт і боротьба, яка триватиме доти, доки на цій території не перемаже одна з них” (Мова і політика. — Київ, 1999, с. 5). Але ще вагомішою є інша риса нашої доби і країни: вперше провідним мотивом конференції став пошук раціонального й гідного кодексу змагання “більших” і “менших” мов у ситуації багатомовності.

Такий кодекс сьогодні кінче потрібен. І не про людське око, а для нас самих. Бо що виходить? Подав, скажімо, Президент України до Верховної Ради в Європейський рік мов (12 вересня) проект закону про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, а в ньому — жодного натяку на те, що за Хартією державна мова має виключні права на території своєї країни і охороняється державою не декларативно. Немає акценту й на тому, що Хартія зобов’язує нацменшини дбати про мову свого громадянства, яка розглядається в Європі як вагомий і незамінний чинник соціальної гармонізації і консолідації суспільства в націю. А що особливо прикметно — поза списком із 13 мов нацменшин у проекті опинилися мови, які перебувають на межі зникнення, оскільки народи, що ними говорять, не мають своїх державних утворень (наприклад, кримчацька, караїмська, ромська). Певна річ, проект писався з оглядкою на посольства. Така дискримінація суперечить букві й духу Хартії, покликаної захистити

Віталій Радчук

рідкісні мови насамперед. Мало того, вона йде врозріз з ідеєю Європейського року мов, що його Рада Європи оголосила на захист мовного розмаїття. Яке діло ПАРЕ або послу Росії п. В. Чорномірдіну до того, що в Україні на очах зникають багатющі українські говори і майже зник самобутній ідиш, що власне слов’янський компонент у корінній мові не поповнюється, а витісняється англійщиною, яку зледачілий рабський розум не в силі перекласти, хоч вона цілком перекладна? Схоже, сам кобзарський край годен лише напридумувати олімпіад, як-от “Інтелектуал XXI століття”, де міркою розуму є не своя, а чужа мова (чи довідка, що її знаєш), та запровадити косооку шкільну реформу, віддавши пріоритет іноземній мові з 2-го класу до 12-го, — мало не на все учнівське дитинство, — щоб побільшало чужого “фольклору” у ліфтах, на стінах споруд і парках. Бо де ж іще може школяр нею вільно виразити себе?

Вочевидь, приєднання до Хартії — крок зовнішньої політики з тяжкими наслідками для внутрішньої у мовній царині. Бо у себе вдома ми не маємо ані Концепції державного мовного будівництва, ані відповідного вимогам часу Закону про мови, ані спеціалізованих інституцій для виконання урядових програм мовного розвитку — останній суто наглядний підрозділ ліквідовано в Кабміні якраз у Європейський рік мов, після чого й Раді з мовної політики при Президентові розпущено, щоб не заважала додушувати ослаблені мови в Україні і серед них — мову громадянства. Тим часом державі кінче потрібна своя відкрита — а не замаскована — мовна політика (концепція, закон, програми, органи, фонди). Зокрема пропозиції автора цих рядків, обґрунтовані торік у численних радіопередачах і газетних виступах, підтримано сотнями листів, зболених і неабияк аргументованих, але годі догукатися до установ “народовладдя” чи домогтися від них бо-дай заперечення — не те що ділового відгуку.

Чому влада не розуміє і не хоче розуміти своїх громадян? Чи не тому, що надто багато було торік свят мови?!

Віталій РАДЧУК

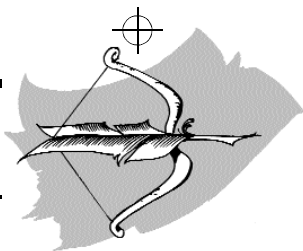
ЗАЯВА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Від 1991 року, коли на Міжнародному конгресі українців, що відбувся в Києві, було висловлено думку про вироблення єдиних правописних норм для всіх, хто користується українською мовою, українці всього світу чекали на завершення цього процесу. Національна правописна комісія при Кабінеті Міністрів України, створена в 1994 році, після кількарічної праці її робочої групи, мала зібратися на підсумкове засідання 14 лютого 2001 року, щоб затвердити нову редакцію “Українського правопису”. Провідні українські мовознавці запропонували цілком обґрунтований проект мовного кодексу. Проте окремі мовознавці, що за радянських часів боролися з “націоналізмом на мовному фронті” та докладали всіх зусиль до “зближення української мови з російською”, організували шалену кампанію проти змін у правописі. Очолили цю кампанію академіки В. Русанівський та П. Толочко (останній до мовознавства не має жодного стосунку). Під їхнім впливом Президент України своїм указом на рік відклав затвердження нової редакції правопису.

Тепер Комісію передано з Кабінету Міністрів у розпорядження НАН України та Міністерства освіти й науки. 19 лютого цього року прем’єр-міністр України А. Кінах підписав постанову № 198, якою затверджено новий склад Національної комісії з питань правопису. Серед виключених — члени Центрального правління ВУТ “Просвіта” професори Анатолій Погрібний, Олександр Пономарів, Іван Ющук. Не залишилося в Комісії жодного з чотирьох українських мовознавців діаспори, навіть академіка НАНУ Юрія Шевельова. Замість згаданих і не згаданих тут шановних мовознавців до Комісії введено багатьох одиодумців В. Русанівського та П. Толочка.

Ми вважаємо, що такі зміни в Правописній комісії спрямовані на закріплення радянських правописних норм, які багато в чому не відповідають фонетико-морфологічним особливостям української мови і заперечують настанови знищених сталінським режимом видатних українських мовознавців минулого століття. Державна мова незалежної України повинна мати власний правопис, а не повторювати правописних недоладностей мови колишньої метрополії.

Українським правописом мають опікуватися українські мовознавці, а не секретарі фондів, археологи, історики та представники громадськості.

ЗЕЛЕНИЙ ДРУГ БЛАГАЄ: «ЗАХИСТИ!»

Побувавши у національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України, райському куточку на київських дніпровських схилах, розумієш: красу треба захищати, бо інакше рукотворний квітучий рай перетвориться на спустошене пекло...

**БІЛИЙ АНГЕЛ...
З ГРАБЛЯМИ**

Сонце, наче золота квітка, зронило вогняну пелюстку на купол Свято-Троїцького Іонінського монастиря. Біля храму на високих деревах голосно щебечуть птахи. Під деревом двоє закоханих натхненно цілуються на лавочці. Самотня літня жінка сумно глянула на цих молодят, пішла по алеї далі і зупинилася, милуючись чарівним краєвидом.

— Не бійся, синку! Міцніше тримай кермо! — підбадьорює тато маленького синка, який осідлав триколісного велосипеда і затато крутить педалі. Спортсмен у блакитному костюмі енергійно робить зарядку на зеленій травичці. Гарно тут відпочивати!

А на пагорбі дівчина в білому халаті граблями згрібає коричневе опале листя. Її звуть Алла, і вона охоче розповідає:

— Багато років працюю тут, у Національному ботанічному саду, і без цієї роботи себе просто не уявляю. У нашому саду дуже красиво, особливо в травні, коли бузок розквітає. На жаль, деякі відвідувачі не розуміють, скільки праці вкладено в кожний клатчик цієї землі, з якою любов'ю тут посаджено кожну рослину! І як нам, садівникам, боляче, коли жорстока рука ламає гілку бузку або зриває троянду!

Алла піднялася на вершину пагорба, змахнула граблями, наче крилом, і на фоні неба в білому халаті дівчина нагадувала ангела, який спустився на землю творити добро та красу...

**КРОКУСИ
ПІД ЛИСТЯМ**

Екскурсовод Наталя Чувикіна, провідний інженер відділу ботанічної інформації, охоче погодилася розповісти про сад:

— Його площа 132 га, на якій ростуть 12 000 видів, форм та сортів рослин. Серед них є унікальні, занесені до Червоної книги. На жаль, деякі відвідувачі безжально знищують ці рідкісні рослини.

Підходимо до галявини, рясно всипаної опалим листям.

— Цим листям ми змушені маскувати крокуси, — сумно пояснює кандидат біологічних наук Тамара Олексіївна Козак, куратор дільниці. Вона відсунула коричневий кленовий лист

ток — під ним, наче золота зірка, засяяв крокус.

— Колись їх було тут 52, а тепер залишилося лише кілька квіток, — з боєм каже Тамара Олексіївна. — Якби ми не захищали, не маскували під листям крокуси, їх би тут вже не було зовсім. А крокуси занесені до Червоної книги!

— Хто ж нищить таку красу?!

— Відвідувачі. Ось учора ввіймала я на гарячому жінку, що викопувала крокуси. Кажу їй: — Як вам не соромно?! Це ж унікальна рослина, занесена до Червоної книги!

— А що я такого зробила? — дивується жінка. — Я її відвезу до себе на дачу: нехай там цвіте!

— І таких губителів природи, на жаль, дуже багато, — тяжко зітхає Тамара Олексіївна. — Недавно на моїй дільниці викопали і вкрали два кушники лаванди. Пригадую, якось молода жінка привезла в наш сад дитину у колясці. І на очах дитини дитячою лопаткою почала викопувати з клумби чорнобривці!

— Що ви робите?! — по-

чали кричати садівники. — Навіщо нівеचितе клумбу?!

— А що я такого зробила? — знизала плечима жінка. — Викопала кілька квіточок, а їх же тут сотні.

Хіба здатна така матір виховати у своєї дитини шанобливе ставлення до природи?

ВРЯТОВАНІ ДЕРЕВА

У дендрарії Наталя Чувикіна показує високу ялину і каже:

— Оцю струнку красуню вдалося врятувати від жорстокої руки. А сталося ось що. Якось перед Новим роком на світанку охоронці саду обходили територію і помітили на верхівці ялини чоловіка: він зручно вмосився на гілці і налаштував пилку, щоб спилити верхівку. Але в останню мить злочинця зупинили і здали до міліції. А ось цю високу тую постійно обламувала жінка-алкоголичка, продаючи на базарі кожну гілку по 50 копійок. Кілька разів наші співробітники затримували цю жінку, відводили її до міліції: тільки завдяки цьому тую жива.

ОБЕЗГЛАВЛЕНА СКІФСЬКА БАБА

Підходимо до безголової скіфської баби, розмалюваної непристойними написами.

— Якийсь негідник відбив їй голову і вкрав, — сумно каже Наталя Валеріївна Чувикіна. — А це є унікальний пам'ятник X—XII сторіч, створений руками наших пращурів!

Знаючи, що це є унікальний пам'ятник X—XII сторіч, створений руками наших пращурів!

За кілька метрів від обезглавленої статуї бачимо старовинну стелу, яку хулігани розтрощили, скинувши з бетонного постаменту.

— Наталю Валеріївну, чи не здається вам, що за таке цинічне ставлення до національних святинь треба суворо карати хуліганів?

— Так. На жаль, існуюче законодавство не в змозі надійно захистити наш ботанічний сад, — відповідає Наталя Чувикіна. — Система штрафів неефективна, що негативно впливає на криміногенну ситуацію навколо саду.

— А якщо залучити до охорони саду на громадських засадах студентів-біологів? Якщо огородити ділянки з рідкісними рослинами, заборонити вільний доступ до них відвідувачам без екскурсовода? А в місті для захисту зелених насаджень створити само-

окупну (за рахунок штрафів) екологічну поліцію?

— Непогані ідеї. До речі, співробітники нашого саду створили добровільну дружину для охорони рослин під час вихідних. Але в дружину зі зрозумілих причин входять лише чоловіки, а їх в нашому колективі небагато. Я переконана: якщо ми хочемо жити в красивому, цивілізованому місті, а не в пустелі, треба змалку виховувати інтелегентне ставлення людини до зелених друзів і надійно захищати від знищення рослини, що оточують нас.

Скоро в Національному ботанічному саду забуде бузкове море, а на клумбах засяють зорі-квіти. Чи вистачить у мужніх та працьовитих садівників сил, щоб захистити від знищення та розграбування райський куточок на дніпровських схилах?

Олег ГУМЕНЮК
Фото автора

НА ЗНИМКАХ:

1. Перші крокуси.
2. Беззахисні квіти гинуть під важкими чобітьми губителів природи.
3. У царстві беріз.
4. Стовбур платана, понівечений відвідувачами ботанічного саду, які безжально вирізають на корі дерева свої автографи.
5. Скіфська баба X—XII сторіччя, обезглавлена хуліганом. Хтось із них зухвало накинув на пам'ятник старого капелюха.

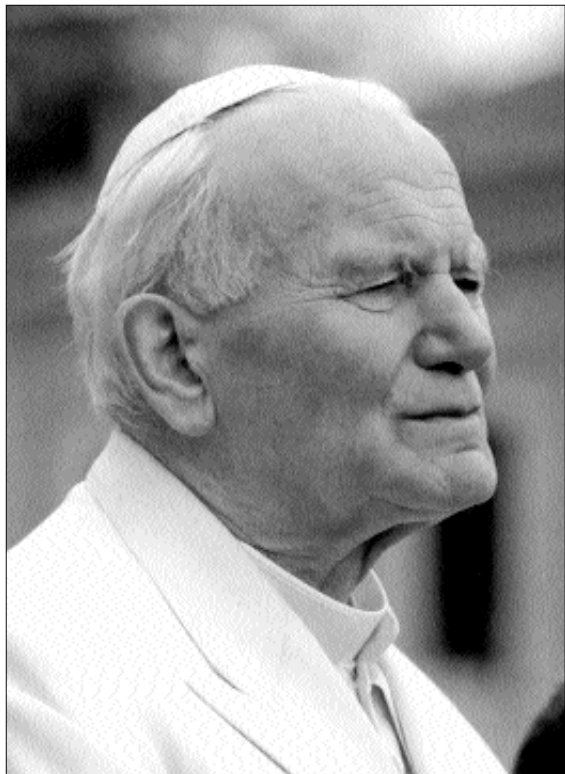
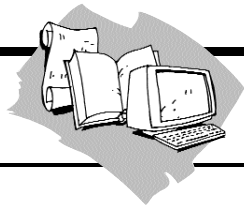
СЛОВО Просвіти

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Юшук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук та Олег Бесський.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

«ЛЮДИНА РОКУ», ВОНА Ж — «ЧЕЛОВЕК ГОДА»

Людиною року в Україні заслужено можна вважати Папу Римського Іоанна Павла II.

Інші люди, з Росії — як-от Йосип Кобзон чи Віктор Черномірдин — названі серед лауреатів премії “Прометей-престиж” шостої загальнонаціональної програми “Людина року-2001”, фінал відбувся наприкінці минулого тижня.

“Престиж по-українськи” вже не викликає ажітажу, як бувало раніше — недавня церемонія нагородження фіналістів спровокувала значно меншу зацікавленість критиків і журналістів, ніж, скажімо, років зо два тому. Мабуть, і через те, що персоналії, яких організатори програми визначають національною елітою, такою можна назвати вельми умовно. Справжня ж українська еліта, представників якої легко полічити на пальцях, у фіналі “Людини року” традиційно не згадується. До того ж, політична ангажованість програми щоразу більше набуває кращих якостей відомого шила з мішка.

Минулих церемоній прогиналися перед Президентом та лояльними до нього політиками — Леонід Кучма двічі ставав людиною року, Георгія Суркіса величали кращим у країні меценатом, свою призову статуетку отримав, було, Сергій Тигіпко. Цього року стелилися перед північним сусідом — нагородили депутата Російської Державної думи Йосипа Кобзона за — що б ви думали? — видатний внесок у розвиток культури і мистецтва. Культура і мистецтво, напевне, малися на увазі українські, вітчизняні митці, виходить, жодних внесків у ці галузі не роблять.

Посол Росії в Україні Віктор Черномірдин був удостоєний нагороди за розвиток “братніх стосунків між Україною і Росією”. Без коментарів.

Якось врівноважити відверто російський ухил програми мала, мабуть, премія Генеральному секретареві Ради Європи Вальтеру Швіммеру — за сприяння інтеграції України до європейського співтовариства. Таке собі віддзеркалення української зовнішньополітичної багатовекторності.

Звичайно, не могли залишити без відзнаки президентську сім'ю — Людмила Кучма і очолювана нею благодійна програма “Україна — дітям” уже вдруге може похвалитися “престижною” статуеткою.

В номінації “Політик року” переможців не було — напередодні виборів організатори вирішили не визнавати кращого у трійці Степан Гавриш, Віктор Медведчук і Роман Безсмертний. Самі вони теж заявили напередодні, що відмовляються змагатися за звання політика року. Журналістів року двоє — телевізійник Андрій Цаплійко (“Інтер”) і редактор “Столичних новостей” Володимир Кацман.

З першим зрозуміло — репортажі переважно з гарячих точок і ризик, що кожен з них може стати останнім. З другим теж жодних загадок — редактор видання, що вміє любити всі без винятку гілки влади, просто не міг залишитися без нагороди провладної програми.

Далі й зовсім нецікаво — на тлі ганебного провалу української олімпійської збірної спортсменкою року визнано Жанну Пінтусевич, при цьому мало не забули чемпіона світу з шахів Руслана Пономарьова. Дякувати газеті “Комсомольская правда в Украине” — вона нагородила хлопця спеціальною премією. Це не єдиний випадок, коли нагорода таки знайшла свого героя — фактично, людиною року в Україні можна вважати Вселенського Архієрея, відзначеного премією за миротворчу і об'єднавчу місію. За Іоанна Павла II нагороду вишшов отримувати апостольський нунцій Микола Етерович.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ЯН ГУНІН: «УКРАЇНЦІ — ЦЕ

Ян Гунін — кореспондент найбільшої бельгійської газети “Стандард” — як фахівець з міжнародного права викладає в Люблінському університеті ім. Марії Складовської-Кюрі. До України завітає на чотири дні і галопом встиг зібрати величезний матеріал про нас перед виборами. Українською і російською не володіє, натомість польською — досконало. Отже, порозумілися.

Пан Ян цікавився всім, а розмова відбувалася в доброму темпі. Тому протягом години він устиг отримати необхідний мінімум знань з історії України, що допомогло йому зрозуміти абсурдність нинішньої ситуації, в яку важко повірити.

Стан української мови в українській державі він сприймає за аналогію з фламандською мовою, яку витісняли французькою.

— **Які Ваші враження?** — принагідно поцікавилися й ми у бельгійського колеги.

— Дуже позитивні. Я вже вдруге в Україні. Уперше — під час візиту Папи у Львові. Але в Києві інша атмосфера і мені тут подобається більше. В Польщі я мешкаю вже сьомий рік і, порівнюючи, можу сказати, що тут, в Києві, люди, на мій погляд, тепліші, ніж на Заході. Українці — це, попросту, супер!

— **Дякуємо. Але на чому ґрунтується такий висновок?**

— Мав багато контактів з україн-

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ

цями. В Любліні також, де серед студентів є багато українських дівчат. У Києві зараз зупинився не в готелі, а в українській родині. Це просто фантастично: люди не багаті, але господаря виставляє на стіл усе, що має. Українці неймовірно душевні, відкриті і випромінюють.

Людині з Заходу набагато легше привичається до життя в Україні, ніж до тих умов, що ближче до Атлантики, де люди переважно холодніші і замкнені в собі.

— **Але у нас чи не переважна більшість громадян вважає, що легше жити якраз на Заході...**

— Так, якщо враховувати лише економічні умови. Але там менш цікаве життя. Натомість в Україні весь час відбуваються якісь визначні події, щоправда, далеко не завжди позитивні. Тут відчуваєш швидкоплинність, динаміку життя. У вас дуже цікава країна.

— **Які негативні враження ви возите звідси?**

— Жодних. Відбувається нормальна боротьба за демократичні свободи. Коли вчора розмовляв з журналісткою “Української правди” про всі ці події, пов'язані зі справою Г. Гонгадзе, я був просто шокований і обурений величезним хамством з боку владних структур. Шкода, бо український народ заслуговує на щось набагато краще. Я не маю сумнівів, що демократія в Україні перемає, але демократизацію суспільства не можна відкладати на потім і це має зро-

фото О. Кутляметова

бити саме суспільство.

— **Які Ваші оцінки щодо майбутніх виборів?**

— Ваші опозиційні партії стають чимдалі сильнішими і впливовішими. Я робитиму портрет-нарис про Юлію Тимошенко, яка є не тільки надзвичайно привабливою жінкою, а й надзвичайно мудрим і патріотичним лідером.

— **Що Ви, пане Яне, хотіли б наприкінці побажати нашим читачам?**

— Необхідно діяти спокійно, але безперервно. Завжди бути оптимістами. Світ, попри все, змінюється на краще. Щиро бажаю українцям і Україні всього найкращого після виборів!

Записав Євген ГОЛИБАРД

НАВЕСНІ КОРИСНО ЗГАДАТИ ПРО НАУКУ

Питання науки та освіти у передвиборчих програмах політичних партій та блоків

Проблемі розвитку науки та освіти приділяється багато уваги у передвиборчих програмах політичних партій та блоків. Така посиленна увага пояснюється просто: у цих сферах працює велика кількість виборців та вчать їхні діти. Тому підтримкою масового та дисциплінованого загону виборців бажають заручитися більшість партій.

Аналіз програм дозволив відокремити головні напрямки майбутніх дій партій у вищому законодавчому органі.

У партій лівого спрямування переважають обіцянки створити відповідні умови для отримання молоддю безкоштовної освіти (КПУ). Соціалісти підкреслюють, що безоплатною за рахунок бюджету буде також і вища освіта: “Вчити треба тих, у кого є розум, а не тільки гроші”.

Присутність у блоці Н. Вітренко Партії освітян України помітно вплинула на зміст програми. Окрім традиційного гарантування безкоштовної освіти та забезпечення надійного бюджетного фінансування галузі, у програмі присутні й інші положення. Так, блок обіцяє провести реформу організації, змісту та технології освіти, базуючись на принципах гуманності, пріоритетності, якості, доступності та обов'язковості.

Вирішити питання здобуття освіти пропонується також шляхом створення системи пільгового кредитування (“Жінки за майбутнє”). СДПУ(о) також виокремлює одним зі своїх пріоритетів забезпечити молоді можливості отримати освіту.

Три блоки — “Наша Україна”, “За Єдину Україну!”, БЮТ пропонують принципово нові підходи у вирішенні проблем освіти та науки.

Так, блок Ю. Тимошенко декларує вже згадувані соціальні принципи рівного доступу до освіти для усіх громадян — незалежно від матеріального положення, соціального статусу чи місця проживання. Але у партійній програмі акцентується увага на отриманні високоякісної освіти. Окрім цього, пропонується вживати для сфери освіти принципово нову модель фінансування. Хоча сама модель не конкретизується.

Блок В. Ющенка “Наша Україна” обіцяє розширити можливість отримання знань на основі сучасних інно-

ваційних форм освіти. Крім цього, пропонується сприяння молоді в заснуванні власного бізнесу шляхом надання не тільки фінансової, але й інформаційної допомоги. Також пропонується підвищити статус працівників освіти.

Блок “За Єдину Україну” проблеми освіти взагалі відніс у економічний розділ, що свідчить про високий рівень пріоритетності цієї сфери у майбутній парламентській діяльності. Тому блоком пропонується у короткий термін затвердити економіку інноваційного типу, ліквідувати технологічне відставання. Економічне зростання України, на їхню думку, полягає у шляху розвитку науки і освіти, високих технологій, економіки знань, суспільства інновацій. Серед економічних пріоритетів блок “За Єдину Україну!” виокремлює також модернізацію сфери науки та освіти, інвестування в інтелектуальний потенціал людини.

Згідно з прогнозами політологів блок В. Ющенка “Наша Україна” та блок “За Єдину Україну!” матимуть у парламенті найчисельніші фракції. Тому можна спрогнозувати істотне законодавче реформування сфери освіти та науки у нашій країні.

Передусім, майбутніми народними обранцями вже зроблений висновок, що фундамент, який був закладений ще у радянські часи, себе вичерпав. А під час незалежності сферу освіти та науки було занедбано, що призвело до негативних наслідків для суспільства. Тому для найшвидшого відновлення економічного зростання країни необхідно, передусім, потурбуватися про інтелектуальну еліту країни. Можна передбачити збільшення відсотка ВВП, відданого на фінансування цієї сфери; законодавче врегулювання діяльності усіх приватних навчальних закладів, нормування прав та обов'язків державних вузів, реформування системи атестації наукових кадрів вищої школи.

Ірина КОЛЯКА

ЗУСТРІЧ ІЗ МОЛОДДЮ

У Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого відбувся традиційний Шевченківський вечір. До студентів і викладачів завітав цього разу видатний наш поет Павло Мовчан. Віголошена ним промова перетворилася на лекцію (що тривала упродовж майже години), наповнену влучними спостереженнями й тривожними роздумами про долю сучасної цивілізації, яку може порятувати тільки культура. Космічне призначення, а також національне й водночас уселюдське значення Тараса Шевченка

(як постаті, так і його творчості) було розкрито у філософському аспекті.

П. Мовчан відповів на запитання студентів. Ректор інституту академік АМУ (Академії мистецтв України) професор Ростислав Пилипчук щиро подякував високому гостеві, підкресливши, що такого роду зустрічі з видатними особистостями у студентські роки залишаються в серці на все життя.

Л. М.

ПОТРІБНА ВАША ДОПОМОГА, ДРУЗІ!

До мене, як до президента історичного клубу “Холодний Яр”, звернулися молодіжні організації Кіровоградщини (“Спадщина”, “Молода Просвіта”, “Патріот України”, “Студентське братство”, “Жіноче товариство ім. Олени Теліги” та ін.) з проханням допомогти врятувати життя їхньому товаришу — дев'ятнадцятирічному Дмитру Грицаю, який хворіє на гострий лейкоз (мієлобластний варіант, панцитопенія тяжкого ступеня). Щоб врятувати життя Дмитрові, необхідні чималі кошти (від 50 до 100 тис. грн.) на пересадку кісткового мозку, а родина такої можливості не має.

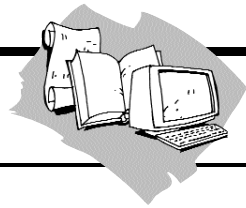
Нині Дмитро перебуває на лікуванні у Науковому центрі радіаційної медицини (Святошин), де він пройшов курс інтенсивної хіміотерапії, йому необхідне термінове переливання крові, бо після хіміотерапії різко погіршилась картина

крові, а крові 4 групи у розпорядженні лікарів немає. Звертаюся насамперед до української молоді з проханням надати термінову допомогу Дмитру Грицаю: йому потрібна кров 10 донорів 4 групи. Звертаюся й до небайдужих українців, які мають можливість надати фінансову допомогу для лікування Дмитрові Грицаю. Для них подаю р/р ОДАПБ “Аваль” МФО 323538 ОДАПБ “Аваль” м. Кіровоград ЗКПО 13762450, призначення — на лікування Дмитра Грицяя. Телефон для довідок у Києві: (044) 242-47-38.

Отож, закликаю українців виявити солідарність і підтримати Дмитра Гриця в тяжку хвилину.

Роман КОВАЛЬ

президент клубу “Холодний Яр”

Фотодокументаліст, фотохудожник, фотомайстер, фотолітописець... Так, так це він — 48-річний Микола Смілик. Селянин, син селянина. Родинне його гніздо — мальовниче село Андріївка, яке привільно розкинулося на лівому березі невеличкої річки Удай за 15 кілометрів від міста Ічня. Пересічний районний центр Чернігівщини, столиця провінції. В районному Бу-

динку культури мій земляк орендує кімнату, займається фототворчістю. Тут розгорнуто персональну виставку Миколіних робіт, які здобули визнання на міжнародних і всеукраїнських виставках, різноманітних конкурсах.

Фотосвіт митця неоднозначний, багатовимірний. Він над усе поціновує цноту творчості і гідно несе її в люди. Репрезентована виставка Миколи Смілика — це життя. Різноманітне і безтурботне, сумне і діповите. Тут усе — настрої, відчуття, переживання, дотепний жарт...

— Впродовж 20 років я був фотокором Ічнянської райгазети “Трудова слава”, — розповідає Микола Смілик. — І хоча сьогодні опікуюсь приватною фотомайстернею, але не пориваю зв’язків зі своїми колишніми колегами. Співпрацюю з ними. Важко навіть сказати, кого і що я не знімав. Це і жанрові сценки з життя і побуту моїх земляків. Та не тільки їх. Свята і будні, ве-

КАЗКИ СТАРОГО ФЕДА

сілля, урочисті події, комічне і героїчне, які поряд ходять. А захопився улюбленою справою, фотографуванням, ще в школі. На літніх канікулах працював, заробляв гроші на фотоапарат. Відтак з’явився у мене ФЕД. Простенький, дешевенький, але надійний. Він, та би мовити, вивів мене в люди. Під час служби в армії також часто брав фотоапарат, фіксував на плівку цікавинки солдатського життя-буття.

— **Пане Миколо, твою творчу манеру відрізняє дивне розмаїття застосування методів зйомки. Для тебе професія і характер людини, на яку ти націлює свою зброю, фотоапарат, — це дві вирішальні умови. Чи не так? Це засвідчує твоя фотопортретна галерея, яка представлена на виставці.**

— Всі, навіть малознайомі з фотографією, відзначають сьогодні її всезростаюче значення в сучасному житті. Звичайно, при всій спорідненій близькості фотографії до кіно і телебачення необхідно намагатися знайти свої власні, особливі критерії. Так було, коли я знімав наших видатних земляків, вихідців з Ічнянщини — народних артистів України Віру Любимову, Валерію Буймистера, професора, народного художника України Петра Басанця — автора широковідомої монументальної картини “Україна духовна”. Це полотно, до речі, прикрашає одну із

ЗНАЙОМСТВО

залів Маріїнського палацу в Києві. Є в мене знімки також народних депутатів України нинішнього скликання Віталія Шевченка та Івана Салія. Це теж наші хлопці — з Ічнянщини. Вони, я тобі скажу, не забувають отчого дому, звідки вони...

— **Пане Миколо, але ніхто ще, мабуть, у світі стільки не знімав Антона Штепу, як ти. Справжня Штепанія Миколи Смілика.**

— Колоритна це фігура. Найцікавіша з цікавих, найколеритніша з колоритних. Козацькі вуса розкішні, пшеничні, закручені. В українській вишиванці. В різьбярстві по дереву йому нині немає рівних не лише в Україні, а, мабуть, і в усьому світі. Антон Гнатович — із села Сваричівка нашого, Ічнянського району на Чернігівщині. Він — заслужений майстер народної творчості, лауреат Національної премії України імені Катерини Білокур. 23 листопада йому виповнилося 98 років. Майже ровесник віку. Дуже нелегке життя випало на його долю — дві світові війни і громадянська, три голодомори, геноцид, колективізація.

До речі, про Антона Штепу я разом з колегою Михайлом Рябенком створив документальний фільм “Будні старого майстра”. На Всеукраїнському фестивалі некомерційних фільмів у Києві я і Михайло були відзначені дипломами за кращу документальну стрічку-портрет і авторським сувеніром.

...Як стверджує народне прислів’я: “Що корінь глибше, то дерево вище”. Це нібито про Миколу Смілика. А епіграфом своєрідним до його персональної фотовиставки слугують ліричні рядки чернігівського поета Станіслава Реп’яха:

*Де вербиченька, там водиченька
В берегах переливається.
В нашій Іченці, рідній річці
Сонце лагідне купається.*

Анатолій ТУРКЕНЯ

Фото Миколи Смілика

Наближається 70-річчя сумної дати в історії нашого народу, — тільки в моєму рідному селі Ярославці Ружинського району Житомирської області від голоду загинуло понад 700 мешканців. Але ж яке гнітуче враження справляє Меморіальний знак жертвам Голодомору 1932—1933 рр. — виглядає, ніби він встановлений не в столиці, а на далекому хуторі. В Україні проводили телемості між столицями світу по жертвах-євреях в Бабиному Яру. Звинувачували німецький фашизм у геноциді. Наш Президент, виступаючи на II з’їзді

але хочуть проживати в Україні, в паспортах замість графі “національність” ставити позначку “яничар”, — так буде справедливо.

Ми — миролюбна нація, але терпець може урватися. То, може, нам, українцям, на своїй землі вже пора, переборовши страх, піднятися з колін, відкинувши гордо синдром меншовартості, і нагадати теперішнім нащадкам колонізаторів-окупантів, якщо в них коротка пам’ять, хто тут господар, і як вони опинилися на цій багатотрагедійній землі! Російська меншина, котра проживає в Ук-

раїнської Народної Республіки терористичний геноцид з боку Росії призвів до мільйонів насильницьких смертей, підрвав фізичне і духовне здоров’я українського народу на багато поколінь. Історія світової цивілізації не знає геноциду такого масштабу. Це була найжорстокіша, найстрашніша репресія проти великого українського народу.

Ми, як європейська нація, вправі виставити рахунки Росії та “богообраним” — так, як Німеччині виставила європейська спільнота. Німецький коричневий і російський червоний фашизми — це брати-близнюки. Україна повинна звернутися до Міжнародного трибуналу і ООН, щоб Росія і “богообрані” вибачилися на увесь світ за свої злочини проти України, зобов’язалися десятиліттями виплачувати багатомільярдну компенсацію за винищення української нації. Ці кошти пішли б на соціальне і духовне відродження наших сіл.

Наш Президент видав Указ про відзначення в листопаді пам’яті жертв Голодомору 1932—1933 рр. Але ця трагедія має відзначатися на державному рівні. З вивішенням траурних прапорів, запаленням свічок, проведенням Богослужіння.

Разом із тим настав час побудувати меморіал мучеництва — до цього повинні долучитися українці всього світу. Голоси мільйонів жертв трьох Голодоморів воляють до живих і ненароджених українців, як Голос Пам’яті. Негоже бути безпам’ятними.

Дмитро КОВАЛЬЧУК,
м. Львів

ОБИРАЄ МОВА

Марно лунають заклики не політизувати мовне питання. Воно вже давно політизоване, і зробили це не українці. Українцям немає сенсу цього робити, бо на їхньому боці Конституція, Закон і Божа справедливість, що мусить бути для нації, яка терпіла вікові нищення мови і духовності. Коли надто багато людей із середовища влади, бізнесу, інформаційної сфери відверто ігнорують конституційний порядок застосування мов — це вже проблема не права, а політики. Коли російська мова поширюється за обсяги, необхідні для задоволення потреб меншини, і нав’язується решті громадян — це справа політична. Політичною мовна проблема є ще й тому, що система правового захисту сама вражена зросійщенням і не може забезпечити конституційний порядок застосування мов і застосування державної мови в публічній діяльності суспільства. Від наслідків колонізації України — зросійщення, — що тягнє над нами важким спадком століть поневолення і нищення, неабияк гальмує суспільство на шляху до вільної держави. Отже, політизація мовного питання є продовженням економічних інтересів усіх сил, які непогано заробляють на нашій щоденній нужді, маючи надприбутки. Без подолання зросійщення ми не запровадимо реформ в економіці і не подолаємо бідності. То навіть нам себе дурити, не приймаючи політичного виклику сил, які вже десять років нищать нашу мову й українську ідею? Якщо досі це можна було назвати толерантністю чи сервілізмом (як кому до вподоби), то наразі українські політики повинні зрозуміти, що, крім економічних реформ, існує проблема життєдіяльності мов, яка настільки жакливо деформована, що в ній немає місця українській національній ідеї. Не обираймо ж політиків, байдужих до проблем української громади!

Паралельно участі у виборах мусить реалізуватися така мовна програма “Просвіти”, яка б не допустила узаконення змагальності української і російської мов в Україні. Ще раз наголошую, що робота з

політиками на виборах є однією з головних складових такої програми. “Просвіта” має достатньо потужний потенціал, щоб запровадити в усіх осередках і об’єднаннях належне ставлення до проблеми. Мусимо поставити справу так, щоб кожен чиновник, політик, діяч інформаційної сфери за публічне ігнорування державної мови чи бездіяльність стосовно гарантування її державності був покараний судом чи визнаний винним у порушенні 10-ої статті Конституції.

“Просвіта” не може мати ілюзій щодо складності зрушення важливих проблем, викладених вище, але вони є реальними і вирішувати їх треба ґрунтовно й радикально, використовуючи всі можливості чинного законодавства і Конституції, її статей прямої дії. Не треба зважати на гвалт і політичні фальшивки так званих “захисників” російської мови, а спокійно працювати, не дискутуючи, опираючись на Українську Конституцію і Закон.

Комплекс мовних проблем насправді зводиться до простої проблеми приведення застосування мов до меж самодостатності й конституційного порядку, щоб кожна національна мова функціонувала вільно і виконувала властиві їй функції, не конкуруючи з іншими мовами і державною українською. Такий порядок легко і швидко досягається, якщо його наведення починає зі структур, які служать державі й народові. Тому важливим є діалог “Просвіти” і державних структур. Відкиньмо заклики любити нашу “солов’їну” мову, спрямовані до всіх громадян! Державну мову слід шанувати, а її спотворення в інформаційному просторі — карати як глузування з основ державності.

Володимир ФЕРЕНЦ,
заступник голови правління
Івано-Франківського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта”

ГОЛОС ПАМ’ЯТІ

раїні, повинна користуватися такими ж правами, як і українці в Росії. Ці принципові питання мають ставитися на рівень міждержавних відносин.

У нашого старшого покоління ще ятряться рани від пережитого. Ці рани породжують зливу запитань у молодого покоління. Чому ці Голодомори 1921—1923, 1932—1933, 1946—1947 рр. на багатих чорноземних ґрунтах України забрали мільйони її синів? Чому мовчала Європа й Америка? Хто був прихованим режисером у знищенні хліборобської нації?

Ще донині цей злочин-геноцид офіційно не визнано в ООН. Хто ще намагається приховати правду про ці голодомори та їх виконавців? Адже не тільки історикам, а й школярам відомо, що після повалення Ук-

раїні, повинна користуватися такими ж правами, як і українці в Росії. Ці принципові питання мають ставитися на рівень міждержавних відносин.

У нашого старшого покоління ще ятряться рани від пережитого. Ці рани породжують зливу запитань у молодого покоління. Чому ці Голодомори 1921—1923, 1932—1933, 1946—1947 рр. на багатих чорноземних ґрунтах України забрали мільйони її синів? Чому мовчала Європа й Америка? Хто був прихованим режисером у знищенні хліборобської нації?

Ще донині цей злочин-геноцид офіційно не визнано в ООН. Хто ще намагається приховати правду про ці голодомори та їх виконавців? Адже не тільки історикам, а й школярам відомо, що після повалення Ук-

Повторні розкопки Успенського собору. 1988 р.
Археолог Ю. Лукомський

Влітку 1914 року, стверджує дослідник життєпису Я. Пастернака відомий львівський археолог В. Петегрич, Я. Пастернак як випускник Львівського університету брав участь у роботі археологічної експедиції під керівництвом Я. Чекановського, що досліджувала пам'ятки трипільської культури в печері "Вертеба" (с. Білче Золоте на Тернопільщині). Ці розкопки стали початком його наукової кар'єри. Під час польової практики з археології він проводив також цікаві антропологічні дослідження, наслідком яких стала вартісна наукова праця "Антропометричні дослідження населення південної Жовківщини", що вийшла у світ аж у 1919 році.

На здібного студента звертає увагу В. Гнатюк, який дає йому рекомендацію на роботу до національного музею у Львові, де тоді директором працював відомий мистецтвознавець І. Свенцицький. За дорученням митрополита Андрія Шептицького молодий дослідник вивчає українську церковну старовину та збирає для музею цінні експонати. Але Перша світова війна і наступні події закинули Я. Пастернака в складі австрійської армії на Італійський фронт, де він дослужився до звання поручника. Після Листопадового зриву 1918 року переходить у ряди VII бригади Української Галицької Армії, а в складі Херсонської дивізії побував на Наддніпрянщині...

1 жовтня 1922 року він переїжджає до золотого Праги, щоб продовжити навчання в славетному Карловому університеті. Стрімке входження Я. Пастернака в когорту студентів археології Львівського Богословського Академії. Тоді ж для студентів-богословів учений написав посібник із біблійної археології — "Святе Письмо в світлі археологічних джерел". У 1929 році його обирають дійсним членом НТШ, що, по суті, сповістило світ про народження нового українського академіка.

Протягом свого життя невтомний дослідник здійснив розкопки у понад 60 місцевостях Галичини, Волині, Закарпаття і Чехословаччини. Та навіть у цій спеціальній діяльності пріоритетною проблемою для себе і всієї тогочасної української археології Я. Пастернак визначив княжий Галич.

Чому саме таке завдання поставив перед наукою учений, адже археологи торували дорогу до старого Галича вже близько 100 років перед ним? По-перше, розшукуючи місцезнаходження княжої столиці, ніхто із Пастернакових попередників не відповів конкретно на запитання: де ж розташовувалось втрачене місто? А по-друге, в історичній літературі нагромадилося так багато гіпотез щодо проблеми локалізації літописного Галича, що вони тільки заперечували одна одну. Тож Пастернак першим зрозумів, який грандіозний археологічний матеріал дасть відкриття міста і повноцінно

них меж" (1930 р.), "Нововідкриті римські пам'ятки в Галичині і Волині" (1931 р.), "Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок" (1933 р.). А кожне нове число релігійного журналу "Богословія" за 1932 рік відкривалося розділами "Короткої археології західноукраїнських земель" (згодом вийшла окремою монографією). Усе це засвідчило, що історична наука України має першорядного майстра синтетичних студій. Більше того, наукові праці Я. Пастернака, створені в час наближення голодомору на Східній Україні і сумнозвісної "пацифікації" в окупованій поляками Галичині, задекларували рівноцінність українського історичного процесу із сусідніми народами від палеолітичної епохи до княжої доби, а в окремих ділянках господарського і культурного життя — навіть віковічні пріоритети українства.

Пастернак не займався політикою, та його жертвність українській археології прислужилася національній суспільній справі. Прості за викладом і дохідливі за логікою статті вченого в народних часописах "Новий час", "Діло", "Наша Батьківщина", "Літопис Бойківщини", "Життя і знання" будили в народі почуття любові до своєї минувшини та її історичних героїв. Його праця в музеї Українського мистецтва (1928 — 1929 рр.), керівництво музеєм Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка (1929 — 1939 рр.) збагатили скарбниці національних старожитностей.

Немалі заслуги дослідника і в царині педагогіки. За викладацьку роботу Я. Пастернак отримав у 1935 році звання доцента Українського Вільного університету у Празі, а в 1936 р. — професора археології Львівської Богословської Академії. Тоді ж для студентів-богословів учений написав посібник із біблійної археології — "Святе Письмо в світлі археологічних джерел". У 1929 році його обирають дійсним членом НТШ, що, по суті, сповістило світ про народження нового українського академіка.

Протягом свого життя невтомний дослідник здійснив розкопки у понад 60 місцевостях Галичини, Волині, Закарпаття і Чехословаччини. Та навіть у цій спеціальній діяльності пріоритетною проблемою для себе і всієї тогочасної української археології Я. Пастернак визначив княжий Галич.

Чому саме таке завдання поставив перед наукою учений, адже археологи торували дорогу до старого Галича вже близько 100 років перед ним? По-перше, розшукуючи місцезнаходження княжої столиці, ніхто із Пастернакових попередників не відповів конкретно на запитання: де ж розташовувалось втрачене місто? А по-друге, в історичній літературі нагромадилося так багато гіпотез щодо проблеми локалізації літописного Галича, що вони тільки заперечували одна одну. Тож Пастернак першим зрозумів, який грандіозний археологічний матеріал дасть відкриття міста і повноцінно

ВІН ЗНАЙШОВ КЛЮЧ ДО НАШОЇ ІСТОРІЇ

Видатний, хоч і призабутий, український археолог Ярослав Пастернак народився 2 січня 1892 року у містечку Хирові, що на Самбірщині, в родині греко-католицького священика. Його батько цікавився архітектурою, мистецтвом, добре малював і грав на скрипці. Саме він прищепив синові любов до рідної землі та її неоціненних історичних скарбів.

"Вступивши до Львівського університе-

ту, — пише Я. Пастернак у своїй автобіографії, — студіював археологію в професора Кароля Гадачека і антропологію у професора Яна Чекановського. Починаючи з 1912 року проводив фольклорні дослідження Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка". Великий вплив на формування особистості майбутнього вченого мали лекції видатного українського історика Михайла Грушевського.

розкриє його історію там, де "літопис задвірками обійшов".

Феномен археологічного відкриття Я. Пастернака, здавалося б, випливає із геніальної наукової інтуїції вченого. Справді, захопившись метою відкрити княжий Галич і маючи матеріальну підтримку з боку митрополита А. Шептицького, він у 1934 році вже мав обґрунтовану концепцію: "Старий собор мусив стояти в найближчому сусідстві сьогоденної церкви". Все ж не стільки інтуїція, скільки ретельне вивчення найрізноманітніших історичних джерел привело Я. Пастернака до успіху. Як дослідник із високою європейською науковою культурою, він не просто простежив історію творчих злетів і невдач кожного із своїх попередників, а й віддав належне їхньому поступові в розв'язанні "проблеми номер один" української археології. Таким чином, уперше до систематизації і конкретного аналізу була залучена вся археологічна база з теренів княжого Галича, особливо в огляді історії досліджень архітектурних пам'яток. У літописних джерелах давньоруського часу Я. Пастернак знайшов "акцент" своєї концепції: і Успенський собор, і літописне місто треба шукати тільки на Крилоській горі. А залучення архівних середньовічних матеріалів, що стосувалися історії Галицької митрополії і Крилоса, впритул наблизили вченого до його наукової мети.

Про те, як джерелознавство допомагало Я. Пастернакові робити сенсаційні археологічні відкриття, свідчать, зокрема, дослідження, проведені ним улітку 1935 року в південно-західній околиці крилоського лісу "Діброва". Археолог знав про угорську хроніку анонімного писаря короля Бели, яка містить першу писемну згадку про Галич. Топоніми двох курганних поховань у лісі (Мадярські могили) спонукали перевірити версію іноземного писемного джерела. До того ж, окрім названих, Я. Пастернак послуговувався ще одним історичним джерелом, яке залишалося поза увагою дослідників княжого Галича. Якраз передодні його приїзду в Крилос завершили свою роботу Лев Чачковський і Ярослав Хмельський, які систематично вивчали терени колишньої столиці й уклали детальну карту (із супровідним текстом) усіх укріплень та церков, що збереглися на терені сіл Крилоса, Підгороддя й Залукви. Саме тому відкриття Успенського собору 25 липня 1936 р. остаточно завершило багаторічну дискусію, де стояв Галич — одна із столиць княжої України-Русі. Велетенські розміри плану фундаментів (32,4х37,5), конструктивні особливості храму (великий чотиристовпний триапсидний храм, з трьох боків охоплений галереями), багатство кам'яного декору і розкіш внутрішнього інтер'єру переконали науковий світ: у Крилосі відкрито рештки однієї з найвеличніших церков середньовічної Європи.

Наступною сенсацією продовжених у 1937 році Я. Пастернаком у Крилосі археологічних розкопок ста-

ло відкриття тлінних останків фундатора галицького кафедрального собору князя Ярослава Осмомисла. Цікаво, що роком раніше вчений передбачив майбутній науковий триумф, пишучи в одному із львівських часописів: "...і якщо саме в 750-річницю смерті Ярослава Осмомисла тлінні останки його, так це буде небувала щаслива подія не лиш для української археології, зокрема церковної, а й для цілого українського народу, і створиться святиня народної традиції, якої у нас досі не було".

Я. Пастернак не довів дослідження собору до завершення, він лише окреслив на сторінках "Старого Галича" контури сенсаційної знахідки XX століття. Його талант археолога довершив також реставрацію картини історії галицької архітектурної школи. Адже, окрім Успенського собору, вченому належить відкриття фундаментів церкви Бориса і Гліба (XIII ст.) в селі Побережжя й дослідження Воскресенської ротонди (XIII ст.). Зрештою, всі розділи монографії мають настільки універсальний характер, що вона стала енциклопедією з археології княжого Галича. "Крило став місцем відвідин, студій, прогулянок і прощ, — згадує учасник розкопок Дмитро Герчанівський. — Бували тут тепер вчені німці, поляки, українці..., а за рік на свято Успіння Пр. Богородиці біля церкви було близько 14—15 тисяч людей!"

Вінцем наукової діяльності Я. Пастернака стало капітальне

Найкоштовніша знахідка з розкопок на "Золотому току" — золотий емальований колт

дослідження "Археологія України", видруковане в Торонто у 1961 році. "Свою працю "Археологія України" передаю молодим археологам і любителям української старовини з побажанням добитися все нових і кращих успіхів у виявленні правди про роллю українського народу в Східній Європі, його повну національну і культурну окремішність уже з праісторичних часів і тим підтвердити його право на вільне, самостійне життя у своїй батьківщині", — звертався в передмові автор до своїх читачів.

Продовжувач справи Пастернака, відомий фахівець у ділянці

слов'янської і давньоруської археології Вітольд Ауплі, який, починаючи з 1969 року, продовжив стаціонарні розкопки на Крилоській горі, ні на хвилину не розлучався з монографією "Старий Галич". Не боячись переслідувань, з повагою говорив про наукове подвижництво славетного археолога і професора української історії Львівського університету Ярослав Кісь. Книга Я. Пастернака все життя була дороговказом і для доктора мистецтвознавства, професора Прикарпатського університету Михайла Фіголя.

Символічно, що саме в рік, коли Україна повернула собі державницьку самостійність, почалося повернення на Батьківщину Ярослава Пастернака. Восени 1991 року глава УГКЦ кардинал М. Любачівський звернувся до НТШ у Львові з проханням провести у крипті собору святого Юра археологічні розкопки. Дослідницьку групу очолили досвідчені фахівці М. Бандрівський, Ю. Лукомський і Р. Сулик, і 14 листопада вони зробили сенсаційне відкриття. Поряд із численними похованнями у південній частині крипти дослідники натрапили на диктовий записок із тлінними останками. Супровідний документ повідомляв:

"Заява.

Отсим заявляю під словом честі науковця, що приложені до цього письма кости — комплексний скелет старшого чоловіка — є ті самі, які я найшов у кам'яній саркофагу серед фундаментів княжої галицької катедри в Крилосі. Це є тлінні останки основника згаданої катедри, галицького князя Ярослава Осмомисла, що помер 1187 р., бо, як виказують основні історичні дослідження, тільки він один з усіх галицьких князів міг бути похований у катедрі княжого Галича...

Доц. Д-р Ярослав Пастернак, директор музею НТШ, дослідник Крилоса".

Очевидно, що, відчуваючи наближення війни, археолог попросив у митрополита А. Шептицького дозволу заховати найціннішу у його житті знахідку у святому і найбільш безпечному місці — крипті собору св. Юра у Львові.

А 27 вересня 1997 року львівська газета "За вільну Україну" розповіла про долю двох найцінніших набутоків із розкопок Я. Пастернака: золотого колта, знайденого на "Золотому Току" в Галичі, і кістяної пластини з окладу ікони, на якій зображено бояра-лицаря із Пліснеська, що тривалий час вважалися втраченими для науки. Вирушаючи в еміграцію, вчений вивіз із собою деякі шедеври національної культури, та перед смертю через дружину заповів учениці Ліді Палій передати реліквії історії в Україну, коли та стане незалежною державою.

Повернення книги "Старий Галич" — теж перший крок до сповнення заповіту славетного вченого.

Ігор КОВАЛЬ

● Голова Івано-Франківської "Просвіти"

Нещодавно українські філателісти могли порадіти новому надходженню: чотири марки та конверт з п'ятьма скіфськими сюжетами роботи відомого графіка і не менш відомого письменника Юрія Григоровича Логвина. Ми звернулися до шановного автора з проханням розповісти читачам "Слова Просвіти" про цю роботу і те, що її супроводжувало, — тобто, збирання матеріалу в процесі підготовки до теми.

Слово автору.

Якщо заглянути вглиб історії сучасних народів та держав, побачимо там дивне і різноманітне плетиво з різних етносів та культур. І чим глибше ці різні корені переплелися, поєдналися і чим довше існують ці зв'язки, тим більш цікаві дають зразки сучасних культур. Водночас на сучасний момент багато держав і на своїй території і у своїй історії мають періоди, коли там панували та існували ті етноси, які на сьогодні або зникли, або мають незначний додаток до титульної нації. Найпростіші приклади — сучасний арабський Єгипет з незначною меншиною — коптами, прямими нащадками населення часів фараонових, США з індіанцями різних племен, Канада з індіанцями та ескімосами, Мексика з індіанцями майя — нащадками однієї з найдавніших і найбагатших амери-

СКІФИ? ЧОМУ?

синів твоїх і дочок твоїх; вівці твої і волів твоїх; виноград твої і смокви твої, утверджені міста твої, що на них ти уповаєш, мечем вони зруйнують..." (Кн. пророка Ієремії, розділ 5, вірші 15, 16, 17). З Палестини скіфи наладналися вдарити по

Величезне, незграбне військо пихатого Дарія, зрештою, виснажилося, розклалося морально, втрапило бойовий запал постійних зв'язків і просто втекло із незорих ковилових степів Придніпров'я. З того часу стратегія і тактика скіф-

ним осетинським словом "форд" — "ріка велика", "море" (сучасне осетинське "ф" випливає із більш давнього "п", а "д" (сучасне) із "т"). Скіфи і праслов'яни настільки спільно співіснували, що навіть запозичили один в одного богів. Назви древньослов'янських божеств Сімарг, Хорс ні в кого не викликають сумніву щодо свого ірансько-скіфського походження. А в скіфському пантеоні богів четверте місце займає Гойтосир, якого батько історії Геродот ототожнює з Аполлоном, що наближує його до слов'янського Дажбога — Сонця. І, головне, Гойтосир аж ніяк не належить до іранських мов. Академік Рибakov дотепно і водночас переконливо пояснює Гойтосира зі слов'янських коренів. Він каже: "В слов'янських мовах "гойний" означає "буйний", "рясний", "багатющий", "гоїти" — "живити" (звідсіля "ізгой" — вилучений із життя, із достатку). "Гоїло" також тлумачиться як фалос, і тому вираз російських билин "гой-еси, добрий молодець" означає приблизно "Viro in penis potentia..." Так само згадаймо Гоголівського "Віа". Поза всяким сумнівом, видно "етимологічну та семантичну спорідненість з іранським богом вітру, помсти та війни Вадхка-сура, так само як і з індоарійським богом вітрів Вайю". (Ю. В. Павленко, "Передісторія

давніх русів у світовому контексті"). Також загальноіндоєвропейське слово "deus" (у праслов'ян "див", "дий") при контактах зі скіфами замінюється на "Бог", яке збереглося назавжди у нашій мові... Та й наше горлове "ге" з того ж скіфослов'янського "казана". А фонетика, як відомо, не сприймається від сусідів. Тому можна впевнено сказати, що у формуванні праукраїнців і їхньої мови брали участь і значні групи скіфських племен.

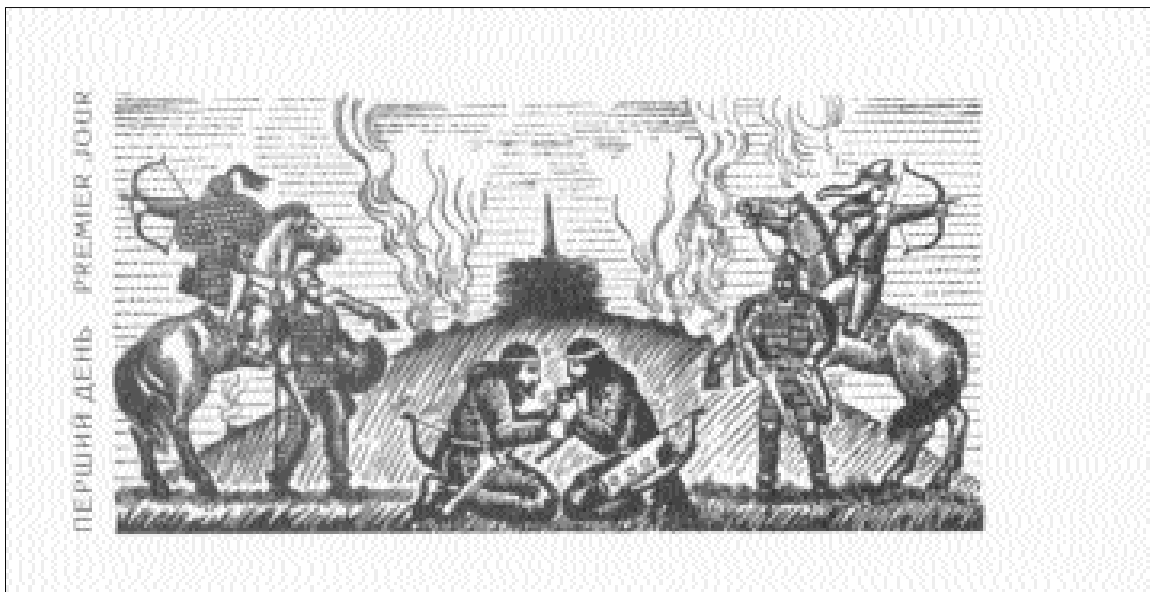
А пропоновані чотири сюжети на марках мають дати уявлення широкому загалу про обладунок легкого вершника-стрільця, важкоозброєного воїна-скіфа, скіфської вершниць-воїтельниці "амазонки", а також скіфського царя і молодого воїна-скіфа з першими трофеєм.

Щодо самої роботи над "скіфами", то вона була надзвичайно цікавою, хоча збір матеріалу та його осмислення забрали надзвичайно багато часу. Особливо великою удачею в роботі було те, що мені пощастило познайомитись із нашим неперевершеним майстром реставрації — самим Олександром Івановичем Мінжуліним (керівник навчальної майстерні Української академії образотворчого мистецтва. Художник-реставратор вищої категорії, член Спілки Реставраторів ФРН. Автор наукових праць, методичних розробок та посібників. Відреставровані Мінжуліним пам'ятки експонувалися на багатьох вітчизняних і зарубіжних виставках, зокрема скіфська пектораль та скарб села Гладківщина).

Мінжулін застеріг мене від певних похибок і подав надзвичайно цінні поради. І до всього, він дозволив мені скористатися з його реконструкції повного обладунку важкоозброєного скіфа-воїна із Гладківщини.

Над матеріалами цього надзвичайно цінного і цікавого поховання Мінжулін працював понад шість років. Глибоке вивчення всіх деталей поховання дало змогу реставратору розгадати загадку наспинного скіфського щита та зробити феноменальну реконструкцію важкого скіфського обладунку. Реконструкція такої точності і надзвичайної якості стала справжньою сенсацією і принесла заслужений тріумф автору. А наскільки це була важка і водночас ювелірна робота, можна собі уявити хоча б з такої цифри — для виготовлення панцира було зроблено 3233 пластини, точнісінько таких, які були у похованні!

Юрій ЛОГВИН

канських культур доколумбового періоду; Австралія з її унікальними рештками найархаїчнішої культури на Землі... Та ще багато можна навести прикладів... І жодна з сучасних держав не відмовилась од зображення на своїх поштових марках ні представників, ні культурних досягнень тих, уже не домінують, етносів.

На нашій славній Україні, на нашій, досі не своїй, землі, першим історично зафіксованим і детально описаним етносом були скіфи.

Скіфи з'явилися на землях України на зламі VIII—VII ст. до н. е. З того часу головним місцем перебування їхніх кочовищ та формування кінних армій стають степи Причорномор'я. З Причорномор'я скіфська кіннота вилітає в далекі зв'язні походи за Кавказькі гори, у далекі світи Передньої Азії. Скіфи таки добре трусували тодішнім цивілізованим світом, від кінського чвалу здригнулися мурі і вежі багатьох міст і фортець аж до далекої Іудеї. Про що й свідчить книга пророка Ієремії: "Ось я приведу на вас — доме Ізраїля, народ здалеку, говорить Господь, народ потужний, народ прадавній, народ, що мови його ти не знаєш, і що він говорить, ти не зрозумієш. Сагайдак у його, як гріб розтворений, а всі вони — самі відчайдухи. І повідають вони врожай твій і зерно твоє, і з'їдять

Єгипту. Та фараон Псаметіх I (663-616 рр. до н. е.) вирішив відкупитися од страшного воїнства. З величезними золотими дарами він випередив скіфів і пішов їм назустріч у Палестину. І хто знає, дозволимо собі таку фантазію, а чи всі оті золоті скарби скіфських царів, що їх витягли з українських чорноземів, чи то не виробили із фараонових золотих. Мені, наприклад, не відомо, чи хтось робив порівняльний аналіз золотих прикрас зі скіфських могил і золота фараонів останніх династій.

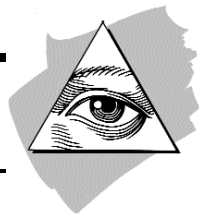
Воювали зв'язно скіфські лучники не тільки в краях за далекими обріями, а й у наших ковилових степах. От і батько історії, грек Геродот, свідчить, що скіфи були переможцями і на своїй батьківщині. У VII ст. до н. е. персидський цар Дарій (володар наймогутнішої на той час держави) вирішив приборкати войовничу Скіфію. Дарієве незліченне багатоплемінне військо занурилося в безмежні простори причорноморських степів. І тоді скіфи вперше в Європі застосували методи партизанської війни — уникали рішучих бойових сутичок, заманювали персів у глибину своїх володінь, весь час піддавали ударам розтягнуті комунікації персів, знищували невеликі загони ворога, засипали колодязі й джерела, випалювали траву на пасовищах...

ського кінного війська (як у наступі, так і в обороні) з його мобільністю та перевагою МЕТАЛЬНОЇ ЗБРОЇ над зброєю контактною стає на дві тисячі років зразковою для військової організації кочових народів Євроазії.

Отож набутки військового мистецтва скіфів належать до історичної спадщини всієї Європи, а зокрема й України. Бо Україна впродовж багатьох століть була тією землею, де проживали скіфи, де організовувалося скіфське військо і звідкіля воно рушало у свої зв'язні походи. Тобто сучасна Україна має історичне, географічне і навіть етнічне право (адже праслов'янські племена степу і лісостепу того часу були і культурно, і етнічно пов'язані зі скіфами) на скіфську спадщину. Можна для цього навести деякі приклади. От хоча б знамениті назви річок — Дон, Дніпро, Дністер, Донець, Прут — скіфські назви. Вони виходять від скіфського слова "дану" (пізніше — "дан") — річка, відомому і в інших іранських мовах, в тому числі і в сучасній осетинській ("дон" — "річка", "вода"). В основі сучасної назви Дніпра (староруське — Дъньпръ) лежить більш давнє "Дан-апр" (у грецькій передачі — Данапріс) — "Ріка Глибока". Назва ріки "Прут", про яку Геродот сповідає, що вона по-скіфськи називається "Пората", має зв'язок із сучас-

Золота пектораль — нагрудна прикраса скіфського царя

БІНОМ «УКРАЇНА — ДІАСПОРА» СЬОГОДНІ: КРИЗА І ПЕРСПЕКТИВА

Продовження. Початок на с. 3

чатків незалежності України діаспора не інвестувала відповідних коштів у бодай один або, краще, кілька незалежних політичних газет і телевізійних каналів, які б розвивали українську журналістику за, так би мовити, стандартами «відкритого суспільства»? Зараз, коли цензурні втручання стають дедалі глибшими і коли насамперед саме життя такої професійної фігури, як журналіст, стає в Україні zagrożене, буде дедалі важче запобігти цій ситуації. «Літературна Україна», яка, виходячи з неприпустимими для серйозного часопису перервами, періодично дякує панові Х і панові У за щедрі пожертви на 10, 20 чи й на 50 доларів, робить цю мізерну картину ще гнітючішою, а візію перспектив вільної преси в Україні — дедалі безнадійнішою. Адже вільна преса не означає лише необмеженої свободи критикувати того чи іншого політика. Означає насамперед *можливість незалежних політологічних аналізів*, тобто оперативної діагностики згідно з кодифікованими юридичними та етичними критеріями демократичного суспільства. Годі говорити, що лише подібна діагностика може бути необхідним компасом суспільства серед подібних політичних бур, які перманентно переживає Україна вже ось десять років своїх злетів і падінь, і не завжди за почесною траєкторією Ікара.

Вочевидь у світлі вищезгаданих проблем навіть і недоречно ставити питання про іноземних кореспондентів незалежної української преси, які б мали змогу *незалежно* розповідати Україні про світ, а світові — про Україну. В цьому сенсі Україна мусить жити відбитим інформаційним світлом, градуси заломлення якого визначаються, далєбі, не її внутрішніми інтересами.

В інших аспектах, але так само центральною є проблема книгодрукування, тобто насамперед програмного і фінансового забезпечення потенціалу едиційної машини та юридичної регуляції її функціонування. Трагічний стан української книжки перетворився на постійний «грецький плач» на тему утисків нашої культури. Утиски, безперечно, є, і, крім усього, ці утиски дуже добре запрограмовані (починаючи від сумнозвісної проблеми податків). Але сьогоднішня катастрофа української книги, витісненої з українського ринку російськомовною продукцією як низької, так і — а це багато небезпечніше — високої якості, — це також результат і неспроможності створення концепційних проєктів з боку українських видавців, і невміння програмувати цілеспрямовані інвестиції з боку української діаспори. В цьому останньому аспекті не йдеться ні про програми, ні про концепцію, а лиш про мінімалістські інтервенції так званою «шкірою леопарда». Але під цією «шкірою леопарда» згинається круп породистого коня культури, що поволі перетворюється на робочу скотину, яку між сьогодні і завтра можна відправити на забій через її нездатність брати участь у жорстоких змаганнях нашої епохи.

Досвід ряду видавничих та видавничих проєктів доводить, що при всьому тому українська культура має значний потенціал свідомості цієї проблеми, а відтак вміє знаходити матеріальні ресурси для її розв'язання. Видавництво «Основи» від самих початків свого існування вийшло на ринок з готовою концепцією інтеграції в корпус української культури підвалин світової філософської, культурологічної, соціологічної думки. Відтак на прикладі цього видавництва маємо на сьогодні розвинений механізм професійної реалізації книги: від рівня перекладу до рівня поліграфії. Коли на харківських виданнях читається сигла «Харківська школа», ця сигла є не лише знаком якості на сьогодні, а й свідченням свідомого відтворення брутально перерваної режимом великої культурної та наукової традиції нині вже цілком зрусіфікованого міста, яке свого часу перебувало в авангарді української модерної культури. Коли журнал «Сучасність» через економічні скрути навіть втрачає на якості паперу, цей часопис ніколи не дозволяє собі втрачати на своїй літературній та науковій якості. Коли розгортаєш книжку видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га», здається, читаєш казку не лише Андерсена чи братів Грім, а й казку про те, якою наша культура *вміє і може бути*. Коли Києво-Могилянська академія функціонує як цілісний культурний і науковий організм, від студій до видавництва, від лекцій до театру, це є свідчення здатності — і мужності — культури відтворити свій історичний континуум, перерваний не на роки, а на століття. Спектакль «Мазепа» за Словацьким, зіграний на котурнах на площі між корпусами КМА в переддень навчального 2001/02 року, «зшивав» клепті розірваної культурної історії України незмірно ефективніше, ніж будь-які

риторичні інвективи щодо «утисків» тієї самої культури. Бо, на жаль, надто часто за декларацією «утисків» національної культури стоїть, власне, неспроможність певних носіїв цієї культури функціонувати в параметрах модерної історії.

Звісно, ці й подібні ініціативи теж, гадаю, не обходяться без діаспорних інвестицій. Але це є конкретні проєкти, які здійснюють конкретні люди, цілком свідомі того, наскільки є насправді складними виклики модерного часу. В цілому ж на таку велику територіально і демографічно державу, як Україна, а головне — на державу з такими трагічними руйнаціями культури, які лишаються нам від минулих часів, зовсім недостатньо тієї малої кількості елітарних видавничих і наукових структур на кшталт щойно перелічених. І не йдеться про вроджений конфлікт між «популістським» та «елітарним» функціонуванням книжки. Йдеться про *енергію самодоведення культури*, яка, виходячи з резервації у простір реальної історії, для того, щоб вижити в цьому просторі, мусить скинути з себе ностальгічне племінне пір'я і скоординувати свої ритми й потреби з ритмами і потребами відповідного контексту.

Але це іноді виявляється неможливим на-

вчених-лінгвістів, істориків, письменників, перекладачів, з другого — відповідно, «українофобі»: проросійські політики й журналісти і середній російськомовний обиватель.

Російська преса пінилася знущальними цитатами і запитаннями, чи треба тепер буде писати «Хвранція». На протилежному кінці обірваного дроту мови підміювався американсько-український інтелектуал, радячи писати «хвемінізм». Українська преса грізно штурмила гіркими роздумами про безнадійну відсталість «українофобів» та патетичними закличками зробити нашу «солов'їну мову» ще солов'їнішою.

Куди зник сьогодні весь цей пафос (чи пак патос, але ж чи це змінює ситуацію)? За гарячими дебатами про мову українське посліпство не помітило, що чиясь дуже впевнена рука без зайвих розмов підштовхнула його на ще один крок до прірви. Україна спершу втратила орієнтованого на Захід міністра закордонних справ Тарасюка, а потім Ющенка, єдиного прем'єр-міністра реформатора, з яким рахувався Захід. З і так нечислених надій увійти в коло цивілізованих держав однією — і великою — надією стало менше.

Що ж до мови, то в Україні навіть існуючий

Перший Всесвітній форум українців

віль на рівні найелементарніших проблем. Чи може, скажімо, українська книжка потрапити за кордон, якщо вона не має змоги потрапити в регіони власної ж держави, якщо відсутні механізми, які б забезпечували її курсування серед книгарень бодай однієї столиці?! Самоочевидно, що була необхідна з самого початку *система цільового і капілярного поширення української книжки*, яка б сягала не лише нечислених активних культурних центрів, а й робітничих поселень Донбасу та приморських містечок Криму. СЬОГОДНІ там ще є читачі. Але ЗАВТРА їх не буде, якщо державна й приватна ініціатива не перетворять *ярижку на будівельний матеріал свідомості еромадняського суспільства*. А відтак у цьому «завтра» простір циркуляції української книжки звужиться до й так вузького елітного кола, материкового й заокеанського, в той час як культурні горизонти українського суспільства замкнуться на російських детективах. І не маємо сумніву, що подібні «культурні» горизонти продукують відповідну конфігурацію горизонтів політичних.

Словом, від самих початків незалежності потрібні були два-три мегавидавництва в основних культурних центрах держави, які б забезпечували *системне відродження* українського книгодрукування та книгопоширення. А фундаментом цього системного відродження мав би стати інституційний і фінансовий синтез видавничих потужностей України і діаспори. На жаль, мушу констатувати цей факт в умовному часі. А, як відомо, умовний час дії — це час, втрачений для реальної історії.

ПРОБЛЕМА МОВИ

Ще рік тому, на переході 2000-го року в 2001, здавалося, що важливішого питання для майбутнього України не існує: новий правопис. Негайно, завтра, ні, сьогодні ввечері країна має почати писати новим правописом.

Як з боку промоторів, так би мовити, лінгвістичних нововведень, так і з боку його антагоністів основним аргументом «*pro*» і так само основним аргументом «*contra*» була теза, що новий правопис є, власне, правописом, визнаним з боку української діаспори. Розпочалася битва титанів: з одного боку, «українофіли» — значна частина патріотичних політиків і

Закон про мову не діє — і діяти не може. Тому для реалізації нововведень потрібні як мінімум три основні умови на елітному, сказати б, рівні: 1) з боку влад — послідовність і гнучкість у впровадженні нової кодифікації мови демократичними методами; 2) з боку вчених — науково виважений і обґрунтований підхід, поступовість і обережність у процесі офіційного введення конкретних змін; 3) з боку діаспори — ефективна наукова, структурна і фінансова допомога, з необхідним врахуванням конкретних реалій актуальної ситуації в Україні.

Якщо не була забезпечена комплексна програма дій «зверху» щодо нового правопису, то що ж тоді говорити про перспективи цієї проблеми і реакції на неї «знизу»? Маємо суспільство, чий рівень культурної і мовної свідомості є в цілому, без перебільшення, печерний. Його породила система, в якій *фальшива мова влади стала владою фальшивої мови*, якщо вдатися до відомих досліджень ряду західних, зокрема французьких істориків і лінгвістів про мовну патологію свідомості радянського суспільства [3]. Вже цілою імпрезою був перехід української «радянської» мови до мови української «нерадянської» (автору цієї статті довелося чути в одній з київських книгарень на початку 90-х прикметне спостереження: «Раньше я украинский понимала, а теперь ничерта не понятно, как пишут»). А швидкість подальших трансформацій і взагалі звела до мінімуму час, присвячений освоєнню «нерадянської» української мови, починаючи зі школи.

Не випадково ж це суспільство сьогодні вибирає суржик. Ця фантазмагорична мовна контамінація є чудовим дзеркалом його політичного й культурного заікання, його нездатності до зрілих, самостійних і відповідальних рішень. Підрежимне телебачення вділяло редукований простір українській мові, але в тому просторі, незалежно від змісту говореного, хоча б поважалися елементарні правила граматики. Нині, після української та російської, на «блакитних екранах» України суржик став третьою «офіційною» мовою. На всезагальних рівнях поширення мови — в надписах товарів у стихійних магазинах (а що робиться в нестиличних?!), на банківських та інших грошових документах тощо, — домінує абсурдистський інтерспов'янсь-

кий волапук. Сьогоднішній школяр незалежної України здатен зробити в трьох українських словах сім помилок. Але ж чи зобов'язаний він цих помилок не робити, якщо такі самі помилки роблять деякі міністри й депутати?! При подібному рівні розжитаності підвалин знання мови, при такій лінгвістичній шизофренії суспільства новий правопис — це прямий шлях до тотального аналіфбетизму.

До вищеперелічених факторів додається і об'єктивно несприятливий зовнішній контекст глобалізації, яка дедалі виразніше ділить світ на «великі» й «малі» культури, і при цьому радикально зміцнює перші й так само радикально послаблює другі. І чи ж треба згадувати при цьому проблему комп'ютеризації — проблему чи не ключову для майбутнього? Адже *експансія інформатизаційного простору в Україні відбувається чи не виключно російською мовою*. І вже ж такі не патетичні декларації чи фантоматичні урядові й неурядові комісії можуть вплинути на динаміку цього глобального процесу втягнення України в комп'ютерну систему світу через мову північного сусіда.

Додам у дужках, що я зовсім не є противником нового правопису. Ряд його елементів — наприклад, літера «ї», родовий відмінок іменників жіночого роду тощо, — крім того, що є питомими компонентами мови, — збагачують цю мову, роблять її стилістично багатшою і рафінованішою. Але на сьогодні ця реформа, на мою думку, була небезпечна, оскільки щонайменше невчасна. І, на жаль, *теоретичний намір* її впровадити був набагато потужніший, ніж *практичний ґрунт* для її впровадження. Результат лише той, що українська наукова й літературна інтелігенція, колеги з діаспори, українські влади і українське суспільство черговий раз виявилися *відчуженими реальностями*, не здатними до роботи над *спільним проєктом*. І підтвердженням цього є те, що хвиля риторики впокоїлася так само м'яво, як потужно здійнялася, а в міжчасі мовний віз стоїть на місці, численні візники розмахують віжками, а коні розсіялися в тумані. А мовники-«модерністи», симпатичні радикальних змін, продовжують не бачити ризику стати археологами, що тішаються лінгвістичним череп'ям минулих епох.

Науково-політичні дебати навколо української мови на зламі тисячоліть драматично виявили не лише замкнений і провінційний характер української культури сьогодні, а й загрозили анахронічність та нереалістичність її ментальності. Не випадково 2001-й рік оголошений світовим роком мови: проблема мови стосується всіх без винятку країн світу. Нині говориться про те, що у 2100 році європейські мови взагалі зникнуть, розчинившись в океані англійської мови. Отже, нині слід насамперед подбати не так про конкретні заходи *корекції* тієї чи іншої мови, а про *глобальну стратегію захисту кожної національної мови*, і в тім числі мови української як особливо ушкодженого культурного, соціального та психологічного феномена.

Саме тому, на мою думку, основна праця має йти над *посиленням захисних механізмів мови* у найрізноманітніших сферах буття соціуму: від побутового спілкування через функціонування всеохопних суспільних структур до елітних шарів культури. Пам'ятаючи, однак, що будь-який якісний переверот у мовній практиці починається не з заміни тих чи інших морфологічних елементів, а з відчуття *гідності мови* з боку суспільства, з *престижу контекстів*. А гідність мови постає не як сума парціальних лінгвістичних інтервенцій, а як природний наслідок комплексного повноцінного функціонування культури.

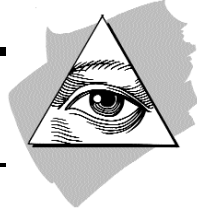
БІБЛІОГРАФІЯ

3. А. BESANCON; *Court traite de sovietologie a l'usage des autorites civiles, militaires et religieuses*, in *Present sovietique 3t passe russe*, Livre de Poche, Paris 1980; P. BOURDIEU, *Language and Symbolic Power*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1991; M. HELLER; *Langue russe et langue sovietique*, «Monde», 5.07.1979; P. SERIOT, *Analyse du discours politique sovietique*, Institut du monde sovietique et de l'Europe centrale et orientale, Centre National de la Recherche scientifique — Universite de Paris — Sorbonne, «Cultures et Societes de l'Est 2», Institut d'Etudes Slaves, Paris 1985.

Далі буде

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА,
Рим-Київ

● (Римський університет «Ла Сап'єнца», Національна Академія Наук України)

Оксана ПАХЛЮВСЬКА

БІНОМ «УКРАЇНА — ДІАСПОРА» СЬОГОДНІ: КРИЗА І ПЕРСПЕКТИВА

Доповідь на Двадцятій Річній Конференції української проблематики в Іллінойському університеті, Урбана-Шампень, червень 2001 (доповнена після 11 вересня)

Продовження.

Початок у числі 11 за 2002 рік

ДІАСПОРА ТА УКРАЇНА: МЕХАНІЗМИ І АСПЕКТИ КРИЗИ

Отже, перейдемо тепер до проблеми сучасного стану зв'язку України з діаспорою.

У цей динамічний, але водночас і драматичний період саме українська діаспора мала б стати потужним МЕДІУМОМ між новою Україною та трансформованими реальностями світу. І не лише медіумом, а й гідом у процесі входження України в зовнішні політичні й культурні контексти. Адже від початку української незалежності діаспора мала те, чого бракувало, власне, самій Україні: консолідовану едиційну, інституційну і фінансову основу своєї наукової та культурної діяльності. Таких мала, врешті, й ще одну суттєву перевагу, а саме: досвід життя у так званому "вільному світі".

Слід сказати, що діаспора зуміла бути медіумом між Україною і світом в найстрашніші часи: в період другої світової війни і повоєнного сталінізму, в добу гротескових хрущовських репріз і тупого брежнєвського консерватизму. І необхідно згадати як духовний, так і матеріальний порятунком скарбів українського культурного спадку, без яких сьогодні наша культура була б трагічно біднішою. Найголовніше ж те, що Винниченко і Лисяк-Рудницький, Багряний і Маланюк серед катастроф ХХ століття мали мужність казати правду, — і казати її в очі як своїм землякам, так і зовнішнім, так би мовити, реципієнтам. Якщо цих великих мислителів світ не чув, то саме тому, що і політичні симпатії і навіть солідарність у цьому світі були майже цілковито підпорядковані вищезгаданим "схеми історії союзників".

Цілком імовірно, що час медіумів минув, тож марно посилалися на профетичні постаті. Настав, певне, час оперативної і цілком немістичної роботи. І великою мірою ця робота розпочалася. Діаспора, з багатьма своїми структурами, фінансовими та едиційними потужностями пересунулася в Україну. Постають необхідні для зміцнення підвалин української державності інститути, вийшли друком необхідні для зміцнення свідомості української державності книги з історії та культури. Бурхлива експансія НОВОГО ЗНАННЯ ПРО УКРАЇНУ, здійснена силами української діаспори за перше десятиліття незалежності, — це складний і багатопланий процес, який ще чекає належного осмислення і належної оцінки.

І все ж на сьогодні спостерігається глибока криза в стосунках діаспори з Україною. Ця криза має кілька рівнів.

Геокультурна криза. Незалежність України становить собою реалізацію давньої і глибокої традиції нашої культури: власне, *традиції європейської*. За останнє десятиліття контекст українського буття змінився радикально. Від нерухомого унітарного радянського контексту Україна перейшла до *контексту поліцентричного* і вкрай динамічного. І в межах цього поліцентричного контексту з більшою чи меншою інтенсивністю почали розвиватися різноспрямовані зв'язки України з іншими країнами світу і їхніми культурами в залежності од відповідної історичної традиції та політичних і культурних потреб моменту.

Однак зв'язок України з діаспорою *продовжує бути бінарним*. Фактично основні лінії цього зв'язку пролягли між Україною та США і Канадою. Звичайно, свою вагу мають й інші діаспорні осередки: насамперед європейський та австралійський. Але за будь-яких умов йдеться про знову ж таки *непорушній біном: діаспора — Батьківщина*.

Цей біном був не лише потрібний, а й необхідний у перші роки незалежності. Однак нині, коли мають бути вже цілком виразними геополітичні пріоритети України, бінарний зв'язок не є достатнім. *Якщо ми віримо в те, що Україна має хоча б найменший шанс стати раніше чи пізніше європейською державою, основним "інвестиційним полем" має стати Європа*, тобто той на сьогодні найбільш

ний Старий Континент, чий кордон завтра зупиняться біля кордону Росії (якщо, звичайно, в Росії не відбудеться і справді глибоких структурних перетворень або ж якщо Америка коначне включить до своїх "стратегічних імперативів" "європеїзацію" Росії).

У цьому плані саме інституції та едиційні й фінансові потужності української діаспори мали б стати зв'язковою ланкою між сьогодишньою Україною та Європою у стані творення. Саме ці потужності могли б прискорити *процес концептуалізації України як європейської держави* і, відтак, допомогти їй зробити остаточний вибір, який би означав життя, розвиток і перспективу майбутнього, супроти неминучої в разі протилежного рішення смертоносної стагнації національного життя. Однак дія цих діаспорних потужностей і сьогодні зосереджена на українсько-американському напрямку, спричиняючи автоматичну маргіналізацію життєво необхідного "європейського шляху" України.

Ідеологічна криза. У часи режиму політизації українського питання в усіх аспектах, відтак і культурному (чи не насамперед) була, сказати б, правилом гри як з боку Системи, так і з боку її опонентів. Власне, культура і справді була найпотужнішим механізмом протистояння. Нині така політизація неможлива та, врешті, й історично непродуктивна. З іншого боку, не тільки є ще менш продуктивна, а й набагато небезпечніша і зворотна модель: дедалі глибша аполітичність та аідеологічність суспільства. В результаті свідомість суспільства ризикує стати інертним екраном, на який влада зможе вільно проектувати будь-який мультиплікативний заспокійливий комедію замість складної і драматичної реальності. Між цими двома полюсами необхідно знайти певну межу, "золоту середину", яка б дозволила суспільству сформувати *сучасну громадянську свідомість* без ексцесів політизації, типових для культури у підрежимному становищі, але також і без небезпеки зануритися в нірвану ідеологічної індиферентності.

Свого часу мені доводилося не раз виступати проти поширеної на Заході тези: українська культура віднаходить свою ідентичність тою мірою, якою нашоухується на зовнішні перешкоди. Теза є, по суті, образливою і в цілому заперечує навіть саме існування *самоцінної культурної ідентичності України*.

Але українська культура в цій недавній фазі свого розвитку є значною мірою, на жаль, підтвердженням вищезгаданої тези. Звичайно, до цього додається й планетарний механізм глобалізації, яка дедалі більше переводить розмову зі сфери політики у сферу економіки, детермінуючи цим кризу культури взагалі. У кожному разі саме ця тенденція знайшла в Україні вдячний ґрунт.

Послаблення механізмів політичного тиску дало свободу вияву естетичним потребам, які стали пріоритетними пропорційно до того, як вони під тиском радянської системи були оголошені неіснуючими. Але заміна сурпліусу ідеології сурпліусом естетики (часто уявної), сурпліусу "самопожертви" сурпліусом гедонізму призвела лише до короткого замикання в духовному житті суспільства, насамперед у моральній його сфері та у невралгічній сфері громадянської свідомості.

Звідси й *концепційна криза*. На початку нашої незалежності поширювалася мода політологічних шкільців під патетичними назвами типу: "Quo vadis, Україно?". Нині, в часи взаємної розгубленості та взаємних обвинувачень, ак-

туально звучить формула Ю. Андруховича: "Дезорієнтація на місцевості". Якщо сьогодні найсвідоміша частина суспільства не відповість собі і світу обґрунтовано на запитання, яку Україну і з якою метою ми будемо, завтра це запитання вже просто ні перед ким не стоятиме, ні перед свідомою, ні тим більше перед несвідомою його частиною.

Структурно-інституційна криза є лише продовженням вищезгаданих криз. Діаспора будує й відбудовує в Україні окремі інституції, але не відбувається *системна реконструкція інституційного простору української культури та науки*.

І, відтак, нарешті, *стратегічна криза*. Кожна інвестиція повинна мати виразну перспективу, час на її реалізацію, можливість верифікації процесів та результатів. Хаотичний стан Української держави сьогодні ускладнює вироблення будь-якої стратегії, надто у такій делікатній і софістикованій сфері, як культура і наука. Тож *стратегічний сценарій дій діаспори в напрямку України більше не існує*. Раніше він був спрямований на повалення комуністичного ладу. Сьогодні цей сценарій великою мірою спрямований на побудову *абстрактної України*, що робить цілком *аісторичною* цю складну й шляхетну операцію, незважаючи на незаперечну вагу вкладених людських, фахових і фінансових зусиль.

Додаймо до цього, що вищеперелічені кризи можна було б об'єднати і в понятті *філософської кризи*. За останні десять років круто змінився сам час історії, в який влилася Україна. Наша держава виявилася включеною в нову систему реальних координат і теоретичних понять. Небачене досі прискорення дезо-

Щось схоже відбулося і з Україною в європейському просторі. Раніше український соціум виглядав у світ крізь нерухому клітку тоталітарної системи. Все в ренесансній будові Заходу йому здавалося прекрасним, він насолоджувався недосяжною красою його деталей. Тепер цей соціум за одну історичну мить пересів з напіврозваленої підводи, що меланхолійно кружляла навколо гоголівської мірогородської калюжі, на "мерседес", але не дуже вмюючи водити вищезгадану машину та й справді не надто орієнтуючись на місцевості. Відтак цей соціум, летючи крізь — і часто повз — Захід на тому "мерседесі", і вже зі швидкістю не 60, а 200 км за годину, бачить здебільшого розмиту картину, не маючи змоги входити ані в архітектурні деталі, ані в саме призначення будови.

У відповідь культура частково замкнулася в АНАХРОНІЧНОМУ МИСЛЕННІ, у формі БУТТЯ НАВСПАК.

Українська культура ХХ ст. розвивалася у вимушеному відчуженні від категорій саме тієї європейської культури, до якої вона належить генетично. Між початком століття до останніх великих філософів, від Шпенглера, Ніцше і Фрейда через екзистенціалізм до Карла Поппера зі свідомості нашого суспільства було викинуто той гігантський шар філософської культури Заходу, який дав пояснення світові через категорії, що зробили революцію в сучасному мисленні. Не в тому річ, що зараз в Україні приймають частину цього спаду вже надруковано. Річ у тім, що українська культура, — як, врешті, й певна частина слов'янських культур (насамперед православно-візантійського кола), — не була вчасно насичена відповідними інтерпретативними кодами. Відтак і сьогодні наш термінологічний потенціал лише починає вироблятися, в той час як Захід і далі поглиблює і розвиває набуті раніше категорії. В нас іде кількісна акумуляція, на Заході — якісна реінтерпретація та реадптація цих категорій до нових умов буття. Відтак знову почали часто брати верх саме *анахронічні форми мислення нашої культури, які здаються іноді рятівним якорем у бурхливому морі сучасності*. Але ці форми мислення не дозволяють культурі виробити нової і самостійної відповіді на прискорені процеси в сучасному світі.

У результаті створилася парадоксальна ситуація. Здавалось би, незалежність Української держави мала б відкрити нові перспективи для спілкування її соціуму з братами за колишнім кордоном. Натомість сталося інше. Наскільки діаспора допомагала раніше, настільки тепер часто не є готова до стратегічних рішень на українських теренах, ще й тому, що часто застосовує цілком неадекватну інтерпретацію до процесів, які тут відбуваються. Отже, не виробляється стратегія на майбутнє, а критерії інвестування людських, професійних, фінансових потужностей часто суто індивідуальні. І лише розчарування в результатах — колективне.

Брак стратегічних рішень у стосунках України з діаспорою спостерігається саме в ключових культурних аспектах державобудування, про що мова йтиме далі.

СТРАТЕГІЯ ТА ПРІОРИТЕТИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Інформація та книгодрукування

Однією з основних ознак демократичної системи є вільна циркуляція інформації. Це твердження є майже тривіальним у своїй очевидності. Насправді ж, коли ми поглянемо в глибину проблеми, то побачимо, що саме в цій сфері Україна переживає глибинну катастрофу.

В незалежній Україні практично немає незалежних джерел інформації. Якщо незалежна преса й існує, то умови її друку та продажу є такими, що подібні інформаційні видання стають неприступними для надто вузького кола споживачів, — знову ж таки, ситуація, неможлива в умовах демократичного суспільства.

Не кращою є ситуація й на телебаченні, де будь-яка спроба створити незалежні канали розбивається об підводні камені надзвичайно уважної і капілярної цензури.

Дуже просте запитання: чому від самих по-

На конгресі українців.

рієнтувало вектори розвитку, розбило лінію горизонту на безліч уламків.

Згадаймо спостереження великого архітектора сучасності Ле Корбюзьє: одна справа — розглядати ренесансний палац, стоячи навпроти нього, а інша — кинути погляд, проїжджаючи повз нього машиною на швидкості бодай 60 км за годину. У першому випадку глядач спостерігає будову в цілому і насолоджується естетикою її деталей. Коли ж він мчить повз ту ж саму будову на машині, то бачить лише загальний план і контур, не маючи змоги проникнути поглядом у специфіку та естетику цієї будови. Це справедливе спостереження стосувалося радикальної різниці між оптикою бачення нерухомого глядача та оптикою того ж глядача у швидкому русі.

Продовження на с. 4

ХТО ОБЕРЕ «СЛОВО ПРОСВІТИ»?!

Між нами, читачами, кажучи, наша газета — це **підприємство невикористаних можливостей**. Але тільки спробуй комусь сказати, що це МИ РАЗОМ — тобто ті Ми, котрі цю газету роблять і ті Ви, хто її читає (і для котрих ця газета робиться) — винні у тому, що така незадовільна ситуація склалася і такою залишається.

Краще не пробувати, бо одразу ж, як не злива, то рясний дощик листів деяких ображених читачів (які нас, загалом, шанують) поверне нас до необхідності знову нерішуче-помірковано критикувати нинішню владу і в сотий раз переконувати всіх переконаних у багатстві наших історичних традицій, славного минулого, глибоких коренів українства, високої духовності нашого народу, нашій винятковості тощо, замість того, щоб ми, браття-українці, просто і конкретно допомогли один одному щось путнє зробити **сьогодні і зараз**.

Дозвольте пояснити детальніше, чому МИ РАЗОМ (редакція і читачі) не використовуємо наших можливостей. Тільки давайте не будемо нервувати, а спокійно і помірковано з'ясуємо стан справ.

По-перше, після того, як Віталій Карпенко закінчив діяльність головного редактора газети "Вечірній Київ", те видання — як видання загальноукраїнське, з виразною національно-патріотичною, правою спрямованістю — з різних причин припинило своє існування. А отже, в інформаційному полі створилася досить відчутна ніша (якщо не сказати: зона вакууму), яку не так легко заповнити будь-якому бажаному.

Тому що ризикувати так, як ризикувала "Вечірка", публікуючи відверту правду, виводячи на світ Божий брехню і брехунів, наражаючись цим на великі неприємності з боку криміналізованої влади, відбиваючись од претензій у кількох судах одночасно і продовжуючи дотримуватися чіткої незалежницької позиції, може дозволити собі в наш час лише такий друкований орган, який має потужну фінансову підтримку.

І якщо шановний читач спокійно розглянеться на всі газетні боки, то побачить, що, серед майже тридцяти тисяч періодичних видань в Україні, знайдеться заледве два десятки, які послідовно обстоюють українську справу, в тому числі: хіба що п'ятишість загальноукраїнських періодичних видань, які однозначно і чітко дотримуються національно-державницької позиції, але серед них — жодного державного.

Справа рятування потоплюючих — справа рук самих потоплюючих. Хоча, звичайно, всі мають у голові й такий варіант: "Не тратьте, куме, сили; спускайтеся на дно".

По-друге, читацький попит в українському патріотичному середовищі залишається не задоволеним. Причому, значною мірою, з причини самих читачів. Знаю, дехто тут одразу обуриться: "Не маємо грошей, щоб передплатити на рік, а в кіоск газета у роздріб не надходить".

Дозвольте обуритися й мені: добра половина цих обурених випадає щорічно сигарет на суму, яка в 20 (двадцять!) разів перевищує вартість річної передплати одного примірника нашої газети. Не вірите? Підрахуйте самі. Або ознайомтеся з нашими підрахунками в ч. 4 від 25. 01. 2002 р.

Чи це не є приводом для обурення, коли національно свідомий і інтелектуально розвинутий українець, цілком свідомо і добровільно щорічно інвестує у власні хвороби через куріння майже тисячу гривень, а на передплату ціною 50 гривень "не може собі дозволити"? Згоден — за кожне задоволення треба платити. Надто — за задоволення інтелектуальне, якщо... в ньому є потреба.

Тому питаю себе і вас, шановні: Україна розквітає чи руйнується? Відкиньмо ілюзії, — руйнується! У тому числі й за допомогою брехливих ЗМІ, фінансованих злочинною владою. Протидіяти цьому (в інформаційному сенсі) можуть тільки ЗМІ, що їх фінансує читачів загаль.

У цивілізованих, демократичних країнах пресу називають четвертою владою саме тому, що там преса є незалежною від влади, бо преса потужно підтримується свідомими громадянами. Незалежна преса — це засіб влади громадян. Громадян, які хочуть впливати на владу і також бути незалежними від її

владних фокусів. Бо справа рятування громадян від потопання, а за цим і рятування держави — це справа самих громадян.

Незалежній пресі можна вірити, бо її помилки — наочні, а їх наслідки бувають навіть фатальними, але завжди реальні. Фактично журналіст не має права на помилку, бо втрача авторитету газети через помилку — це втрата підтримки з боку читачів.

Депутат, обраний до парламенту, автоматично отримує депутатську недоторканність і може дозволити собі розкіш змінювати свою позицію, лінію поведінки, фракцію, уподобання і не зважати на тих, хто його обрав. Натомість журналіст і вся редакція газети не може собі дозволити ігнорувати читачів, бо це означало б поділити МИ на Ми і Ви, кожне з яких на цьому лише втратило б.

Щоправда, серед читачів (і то будь-якої газети) не бракує й таких, котрі вважають, що газета мусить публікувати лише таке, що на 100% точно відповідає лише їх смакам, лише їх уподобанням, їх точкам зору, схильностям тощо.

Але редакція, маючи за мету гуртувати всіх НАС, дуже різних, в одне потужне МИ, дотримується плюралізму думок і надає свої сторінки для висловлювання всього діапазону реально існуючих точок зору всім своїм читачам, незалежно від посад, звань і наукових ступенів.

При цьому редакція переконана, що, попри розбіжність поглядів, їх носіями є НАШІ чи-

тачі НАШОЇ газети. Бо НЕНАШІ тусуються в полі інших, НЕНАШИХ видань.

Отже, обираючи "Слово Просвіти", читач може бути певним, що цей вибір набагато надійніший, ніж обрання до парламенту **декого** з нинішніх кандидатів у депутати. Ще й тому, що справа послідовного і успішного плавання нашої газети згідно з обраним національно-демократичним курсом — це справа НАШИХ читачів.

По-третє, подивімося на справу з точки зору економіки. Якщо Ви хочете, щоб Ми для Вас (і про Вас) писали, то Ми так само хочемо, щоб Ви нас читали. Тобто, щоб читачі нашу газету купували.

Ми дуже вдячні тим, хто нашу газету передплатує. Ці громадяни — підтвердили ділом, що вони не тільки наші справжні і щирі прихильники, а й патріоти всього народу, тому що **тираж роздрібного продажу (в кіосках) визначається поштою на основі тиражу передплати**. Отже, кожен передплатник нашої газети гарантує один примірник для себе, а другий — для читача-непередплатника.

Але, як усі розуміють, суми грошей, виручених від продажу 5000 примірників загального тиражу по ціні 25 копійок, ледве вистачає на закупівлю паперу. А ще ж треба оплатити поліграфію (друк), не кажучи вже про роботу колективу редакції. Тим більше, що не тільки мозок, а й серце кожного співробітника редакції працює день і ніч, щоб наповнити шпальти газети матеріалами, які привнесуть щось суттєве у мозок і серце читачеві.

Звідки ж узяти (або інакше: звідки беруть) гроші для впевненого існування газети? Відповідаю: з реклами і приватних оголошень. Подивіться на великотиражні видання — там інколи цілі сторінки (навіть по кілька сторінок) заповнені оголошеннями і рекламою: "...відбудуться збори акціонерів...", "пропонуємо послуги протезиста...", "запрошує на навчан-

В НОТАТНИК ПАТРІОТА

ня", "загублене свідоцтво...", "поздоровляємо нашу дорогу..." тощо, не кажучи вже про продаж нерухомості, пропозиції інвестиційних компаній, банків, страхових агенцій, товаровиробників...

Надходження від реклами дозволяють збільшити не тільки тираж, а й обсяг (кількість сторінок того самого формату) газети, а збільшення тиражу і обсягу, у свою чергу, заохочує рекламодавців, які хочуть донести свою інформацію до якомога більшого числа громадян. Отже, обсяг реклами і тираж пов'язані між собою прямо пропорційно: збільшуємо перше — збільшується друге, а далі ще збільшується перше...

А тепер питання "на засипку": чи дійсно жоден з наших 5000 читачів, впродовж хоча б кількох минулих місяців, не мав потреби розмістити в нашій газеті репрезентативну для себе інформацію? Це може бути **просто цікавий матеріал про особу, колектив, поезії**.

Проста арифметика: впродовж лише двох минулих місяців нинішнього року вийшло 9 чисел нашої газети по 5000 примірників, тобто 45000. Якщо навіть, з якихось причин, тільки два з трьох примірників були прочитані, а бажання розмістити своє приватне оголошення (наприклад, привітання дорогої людини) або повідомлення (наприклад, про виготовлення і реалізацію продукції) виникло лише один раз в одного читача, тоді вірогідність з'явлення рекламодавця на сторінках "Слова Просвіти" дорівнювала б аж 1: 30000 = 0,000033 (!)

Так, це дуже мала вірогідність, але все таки вона набагато більша за нинішній фактичний нуль.

Причому, тут є цікавий момент. Ризикну висловити упевненість, що серед 5000 наших читачів є значно більше націонал-патріотів, ніж серед читачів деяких газет, так званого, ліберального спрямування зі стотисячним тиражем. Так що кінцева ефективність інформування для 5000 читачів цілком може бути вищою, ніж у вдєсятеро більший за тиражем газеті.

Більше того, як відомо, владні структури і їхні прес-служби особливо прискіпливо читають саме газети націонал-демократичного, державницького спрямування, бо різні "ведомості" та "коментарії" давно викуплені олігархами, а отже ті видання не становлять небезпеки для влади, а тому переглядаються владниками-привладниками "по діагоналі". То де, питається, вигідніше розміщувати інформацію?.. Отож!

Отже, шановні просвіт'яни, вважаю, що наша просвіт'янська солідарність могла б насправді стати потужною фінансовою основою стабільної газети у спільному інтересі.

І останнє (на сьогодні), **по-четверте**. Зараз у редакції "Слова Просвіти" підібрався КОЛЕКТИВ. Не буду тут подавати персоналії; зрештою, про це досить переконливо свідчать наші публікації, їх зміст, лексика і думки, в них покладені.

А моя особиста думка для Вас, наприкінці, така: нинішня владно-привладна верхівка України, так просто, демократичним шляхом, через усенародні прозорі вибори, своїх позицій не здасть. Не для того вони ті позиції впродовж 10 років будували.

Тому прийдеться нам з Вами, шановні, ще рішучіше, сміливіше і дієвіше робити НАШУ справу і НАШУ газету, щоб виводити правду на світло. Але це буде можливо, якщо Ви допоможете Нам утримати газету, яка, поки що, залишається нашим СПІЛЬНИМ з Вами **підприємством невикористаних можливостей**.

Шануймося!

Євген ГОЛИБАРД

● **P. S.** Усе, наведене вище — це зовсім не крик відчаю, а цілком спокійне і своєчасне звернення-попередження. Якщо кожен з 5000 наших читачів відгукнеться не тільки словом, а й ділом на цю публікацію і зробить свій внесок у НАШУ справу, тоді всі МИ станемо міцнішими і впевненішими у нашому майбутньому.

Не раз і не два розпитував у людей, як іти далі — від села до села, хутора, церкви, монастиря, вітряка, лісництва й т.д. Пам'ятаючи їхні настанови, звертав за кладками, за деревами, за крайніми хатами — на нові путівці, й давно вже знаю, що без доброї поради у дорозі не обійдешся, і завжди та порада буде найдоброчисливішою, а щодо подробиць, усі, кого зустрічав, здається, намагалися перевершити один одного і згадати кожну прикмету розпитуваного шляху, аби той невідомий їм подорожній не заблукав та прийшов, куди йому треба, й напевне, й найшвидше.

...Шанують наші люди (і скрізь по Україні) подорожніх, люблять погостити про дорожку — і далеку, і близьку, і навіть ті, що у житті вважаються небалакучими, на цю тему відгукуються радо, що вже мовити про тих, хто має відкрити вдачу і до слова охочіший.

Людина, в якій запитуєш про дорогу, мовби перебирає почуття відповідальності за твоє, подорожнього, майбутнє, в яке ти вирушаєш, розпровадившись із нею, і вже сам-один, безборонний у невідомості, де стільки перехрестів та поворотів, оманливих стежок і примарних прикмет, що можуть і завести не туди, куди треба.

Рідко коли відчуєш стільки турбот про себе, як у хвилини розпитування дороги!.. Надто ж, коли розмовляєш не з одним стрічним, а одразу з кількома людьми. Обов'язково у таких випадках спалахне суперечка між тлумачами шляху: як треба йти, а як не треба, і, звісно ж, про шлях, що найкоротший і найпростіший. Кожен із співбесідників не лише вражає турботою про тебе, а й заявляє власне право на краще знання краю, всіх отих орієнтирів, що мають обов'язково впасти в око мандрівникові, і які лише він один годен змалювати найточніше. Отже, чим більше людей зустрінеш, тим складнішим у їхній інтерпретації виявиться потрібний тобі шлях, навіть найпряміший, де жодного разу звертати не треба.

Люблю я розпитувати дорогу і навіть тоді, коли добре її знаю, все одно часом запиту: — Не скажете, як пройти?.. За цим питанням може й інша балачка постати, і людина стрічна запам'ятається, і де зустрів її, не забудеш.

От, приміром, багато літ проминуло, а пам'ятаю, як застав нас із братом дощ у Думанцях. Доїхали сюди автобусом із Черкас, а далі — до Чубівки, Онуфріївського монастиря, треба йти пішки, а дощ... Нудилися під

ВЕЧІРНЯ ЗОРЯ, СВІТЛА ЗОРЯ...

деревом, у центрі села, нарікали на те, що день пропав, а який мав бути день!..

Один за одним почали з'являтися під нашим деревом люди, теж перейняті на своїх путівцях дощем: бабуся підійшла, чоловік з велосипедом зупинився, ще один завернув — із вудилищем під рукою, дві жіночки з торбинами, видно, до магазину зібралися, а він навпроти нас, та зачинений. Люди одного села, всі вони знали один одного, але допитливо поглядали на нас, нетутешніх, а під дощем, то ще й наче неприкаяних. Отже, на їхню допитливість та співчуття треба було першими озватися. Сказали, що на Чубівку ідемо, воно й недалеко, знаємо, та що поробиш із цим дощем.

— Я ж казав, що літо буде дощове, — мовив чоловік із вудками, звертаючись до нас із пафосом таким, мовби то він саме нам про це казав, а ми сумнівалися.

— А звідки ж ви знали?

— По прикметах. Якщо береза розпус-

титься раніше вільхи — жди дощів. А коли вільха розпуститься, а береза ще ні — буде суша. Раніше старі люди все знали, не те, що зараз, і час по зірках угадували.

— Вечірня зоря, світла зоря... — мовила бабуся, і так її слова задушевно прозвучали, наче щось далеке й незабутнє у них озвалося, може, пам'ять про батька-матір, може, молодість і любов, може, увесь той далекий час, коли люди все знали і про життя, і про щастя, і про ті ж далекі, невідомі нам, зірки.

— Мій дід, було, вийде вночі на вулицю і по Стожарах визначить врем'я, три то чи п'ять часов, — значимо додав чоловік з велосипедом.

— А зараз ті прогнози, що скажуть, те й збрешуть, — розгортає думку одна з жінок.

Зі статечною певністю призвідця усієї розмови — рибалка — продовжив:

— Он я скільки посилав запросов, чого сонце літом ходить посередині неба, а місяць — тільки стороною пройде? А як зима,

навіки, сонце тільки по небу черкне, а місяць — всю ніч у вишині. Думаєте, знають?!

— А куди ж ви запроси посилали?

— Забув адреса, бо давно вже посилав, років з двадцять назад. А ви думаєте, що тепер знають? — звертається до мене, просто-таки підкреслюючи іронічне ставлення до всіх отих, хто мав би знати і про сонце, і про місяць.

— А відповіли вам?

— Писали, що розберуться, та й досі розбираються, — сказав уїдливо і вийшов з-під дерева дивитися на небо.

— Видно їх, тих, що про погоду кажуть, змалку марою не лякали і дідків вони ніяких не бачили, — узагальнив чоловік з велосипеда.

Тим часом рибалка повернувся під дерево, до нас, але повідомити нічого утішного не міг.

— Ото, мати, хмара пішла на Чигирин, а, може, й на Кам'янку. Хіба його розбереш, як воно крутиться та й годі.

Дощ нарешті перестав і всі ми полегше-но зітхнули, кожен подумавши про свої шляхи й клопоти, яким зашкодила мимовільна облога.

Шлях нам не треба було розпитувати, знайомий шлях, але ж усі, з ким звів нас дощ під старим деревом, один з-перед одного заговорили про те, як таки найкраще йти до Чубівки.

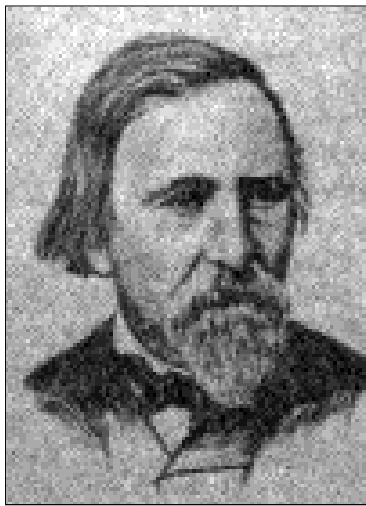
Вже й пішли, а навздогінці долинали поради, де треба нам повернути і що повернути треба ліворуч, а не праворуч, і не біля колодязя, а коло старої груші, отой, що їй, мабуть, сто років, самі побачите!..

Побачили ми стару грушу, і повернули, де треба, і в Чубівку, звісно, прийшли, але знову опиняючись на знайомому шляху, я дорогу перепитую, і, здається, кожного разу оповідають мені про неї все докладніше. Тільки от печаль — ні разу я вже більше не зустрічав отой бабусі, що в розмові перед дощем згадала:

— Вечірня зоря, світла зоря!..

Ні слова більше, зосередившись на своєму, далекому, не мовила. Що ж в її душі при згадці тій озвалося?.. — згадаю інколи і з сумом подумаю, що вже ніколи про це не дізнаюся. А було, було ж, мабуть, у тих словах щось важливе і про життя, і про щастя?.. Те, що і нам час би знати.

Анатолій СКРИПНИК
Фото автора

Наполеон Орда

Трапляються в цьому житті, дорогий читачу, особистості, котрі служать немов універсальним ферментом для своєї епохи, — брав уроки у Шопена, вдосконалюючи свою майстерність гри на фортепіано, малярську освіту здобував у славетній студії п. Жерара в Парижі, де в середині 1840-х років був директором Італійської опери. Написав і в 1873 році видав "Граматику музики", надзвичайно високо поціновану С. Монюшом. Та що казати — лишень про його безкорисливу дружбу з А. Міцкевичем написати можна блискучий роман! А ще ж цей чудовий композитор — добре відомий сучасникам — піаніст, педагог, ху-

ЕПОХА, ВІДТВОРЕНА ОРДОЮ

дожник жив у Австрії, Швейцарії, Італії, з 1833 — у Франції... І скрізь лунала добра слава про нього — безкорисливого, людяного.

Малодосліджена сторінка його життя припадає на Віленський університет — юнака виключили звідти за участь у таємному студентському товаристві "Зоряне". Виключення лишень прискорило подальший розвиток подій: участь у збройному повстанні 1803—31 рр., поранення, втеча за кордон після придушення народного невдоволення, змужнення й становлення особистості. Отож лише про цей період можна створити прекрасний бойовик.

Ім'я й прізвище цього митця таке ж рідкісне, як і його доля — Наполеон Орда. Народившись у с. Вороцевичі Пінського повіту Мінської волості (тепер Іванівський район) у родині інженера-фортифікатора 11 лютого 1807 року, назавше пов'язав творче своє життя з Україною, хоча вірно любив Литву, Білорусь, Польщу, які платили йому такими ж вірними друзями, а Вільнівський університет допоміг здобути прекрасну освіту.

Його романси й пісні на слова С. Вітницького й А. Плуґа співала вся Європа, а Ліст і Шопен захоплювалися мазурками, полонезами й вальсами композитора. До речі, гроші, виручені від продажу виданого ним "Альбому творів польських композиторів" маестро Наполеон роздав менше влаштованим друзям — умів допомагати всім, вважаючи щедрість душі

найвищим благом, яке дається людині.

Як художник, Орда найбільше відомий своїми замальовками архітектурних пам'яток, місцевостей, пов'язаних із життям і діяльністю видатних людей тієї епохи, — на теренах України, Білорусі, Литви й Польщі. Для того, щоб їх зафіксувати, сховавши усю Волинь та Берестейщину. Архітектурні

замальовки художника виділяються точністю й документальністю, що має неогічне значення, власне, для історії архітектури. А взагалі й нині замальовані Ордою пам'ятки, що не збереглися до наших днів — замки в Ольшанах, Креві, Пінську, Камінецька вежа, садиби і палаци в Бугановичах, Молодові, Ружанах, монастирі, серед яких особливо виділяється картезіанський — у Березі Картузькій та багато інших, мають неабияку історичну цінність.

Плідний період у мalarстві Наполеона Орди припадає на Волинь, батьківщину матері, де він працював домашнім учителем у нащадків гетьмана К. Острозького. Доля багатьох картин цієї пори — 60-ті роки XIX ст. — невідома. На диво врівноважений, бадьорий, мужній, він завжди був зразком душевності й витримки. Помер у Варшаві 26 квітня 1883 р., поїхавши провідати хворого друга.

Нащадки волинських вихованців Орди могли б і відгукнутися — нещодавно минуло 195 років з дня його народження.

Картезіанський монастир в Березі Картузькій, 3 малюнок Н. Орди, XIX ст.

Остап СВІТЛИК

КРОВ НА ПОДВІР'І ШКОЛИ

“ІДИ ТИ, ВЧИТЕЛЮ...”

До кінця уроку інформатики залишалося хвилин із 20. Отримавши за відповідь посередню оцінку, Олег Серебряков повернувся за свою парту і голосно, на увесь клас, обурювався: — Що за вчитель дурний?! Козел і той розумніший! Якби моя мати носила йому конверти з баксами, як це роблять деякі, або дарувала на свята пляшки коньяку, то і я отримував би гарні оцінки! А так нема ніякого сенсу вчитися — однаково я буду поганим! Отака справедливість! Дати б йому по пиці!

— Слухай, ти в класі не один! — зробила Олегу зауваження Оксана Шумко з сусіднього ряду. — На перерві будеш обурюватись. Або вийди з класу і в коридорі розмовляй сам із собою. Ти ж заважаєш тим, хто хоче вчитися!

— Закрий пельку! — грубо обірвав дівчину Серебряков.

— Сам закрій пельку! — огризнулася Оксана. Однокласники, які чули цю сварку, були здивовані сміливістю дівчини. Бо Серебряков з шостого класу займався карате, і його, високого, плечистого, задержуватого, побоювались, давши йому прізвище Рембо.

— Що?! Що ти сказала?! — розлючений Рембо пожбурив в Оксану важку сумку з підручниками.

— Ідіот! Зовсім здурів?! — заступилися за Оксану її подруги. — Рембо, тобі треба до психіатра!

— Закрийте пащеки, сучки! Бо я вас зараз швидко заспокою! — замахнувся на дівчат Рембо. В конфлікт втрутився вчитель Анатолій Петрович.

— Серебряков, як ти поводишся?! Забув, де знаходишся? Це клас, а не ринг! Це там будеш кулаками вимахувати, а тут веді себе, як належить учневі.

— А хто ти такий, щоб мені вказувати?! — розправивши плечі, загрозливо посунувся на вчителя Рембо.

— Ти не знаєш, хто я такий? Я вчитель!

— Та пішов би ти на х.., вчитель! — голосно, щоб усі чули, вигукнув Рембо. — Я покличу своїх хлопців із секції — ми з тобою розберемося!

— Ти ще мені будеш погрожувати, шмаркачу! Геть з мого уроку!

— На біса мені здалися твої дурнуваті уроки, козел вонючий! — із презирством вимовив Рембо, сплюнув на підлогу і попрямував до виходу. Біля дверей зупинився, з ненавистю зиркнув на Оксану і процідив загрозливо: — А з тобою я сьогодні розберуся після уроків!

І він вийшов з класу, голосно грюкнувши дверима...

ДВА НОЖІ Й ОДИН ПІСТОЛЕТ

Після уроків на спортмайданчику хлопці зійшлися на “розборку”. Рембо, подзвонивши по мобільці, викликав трьох своїх дорослих друзів, а також привів п'ятеро приятелів-школярів. Перелякана

Оксана від чергового зателефонування додому брату Сергію, і він прийшов зі своїм другом Олександром.

— Це ти є Рембо? — підійшовши до Серебрякова, запитав Сергій, тримаючи праву руку в кишені куртки.

— Я. А ти хто такий?

— Брат Оксани. Крутим себе виставляєш? Думаєш, тебе усі бояться? Затям собі, Рембо, якщо ти ще хоч пальцем торкнешся моєї сестри... — Сергій вийняв з кишені пневматичного пістолета, навмисне затиснувши в кулаці гвинт рукоятки, щоб пістолет був схожий на бойовий. Але Рембо не злякався пістолета.

— Сховай свою пукалку! Кого ти лякаєш?! — загарчав Рембо, і в його руці зблиснув ніж. Один із приятелів Рембо також витягнув ножа. Сергій вистрелив в асфальт біля ніг Рембо — спалахнула жорстока бійка. Рембо і його приятель нанесли Сергієві та Олександрові кілька ножових поранень — кров бризнула на асфальт.

Бійка тривала недовго, близько трьох хвилин. Потім хтось викликав міліцію і “швидку”. Двох поранених відвезли до лікарні...

НЕПОСИЛЬНИЙ ТЯГАР

Ще триває слідство, але в кабінеті директора школи Івана Сергієвича Савченка ми розмовляємо про причини цих драматичних подій.

— Їх дуже багато, — тяжко зітхає директор. — Почну з особистості Серебрякова, із сім'ї, де він виховується. Хлопець кілька років успішно займається карате, завдяки цьому здобув авторитет серед однолітків. У школі поводить себе, нібито він король. Часто конфліктує зі вчителями. На жаль, у цих конфліктах батьки завжди ставали на бік хлопця, підтримуючи цим авторитет школи в його очах. Зрештою це і спричинило трагедію.

— **Тобто відсутність єдиних педагогічних вимог у сім'ї та школі згубно вплинула на характер Олега?**

— Безумовно. Сліпа, невимоглива батьківська любов нівечить дитину — це закон! На жаль, значна частина сучасних батьків педагогічно безграмотні: через це вони упереджено та необ'єктивно ставляться до дій вчителя, до його вимог, а внаслідок цього страждають діти.

— **Рембо при всьому класі послав на три літери вчителя. Нечувана раніше зухвалість! Іване Сергієвичу, чи не зда-**

ється вам, що усі ці сумні події стали можливими внаслідок того, що в суспільстві різко впав престиж професії педагога, а сам учитель став соціально незахищеним?

— Безумовно. На жаль, держава дуже мало уваги приділяє школі. Педагоги отримують принизливу платню за свою важку, нервову працю, вони не оточені в суспільстві тією турботою і пошаною, якої варгі. Хоча тепер у школі залишилися лише справжні професіонали, віддані педагогіці: всі випадкові люди давно пішли на базар або в комерційні структури. Сучасному педагогу неймовірно важко працювати! Держава переклала на його плечі непосильний тягар, перетворивши вчителя у “хлопчика для биття”, бо і сім'я, і суспільство відповідальність

жорстоким обличчям зла — така типова ситуація для нашого сьогодення?!

— Хочеться бути оптимістом, але ви маєте, на жаль, рацію. Зло вкорінилося в душах молоді, і в наш час добрим, благородним бути невидібно. З телеекранів, зі шпальт газет та журналів в душі молоді вихлюпується стільки бруду, зла, жорстокості, цинізму, що вчитель з його гуманістичними ідеалами нерідко нагадує Дон Кіхота, який зі списом кидається на танк. На жаль, учитель не може протистояти океану злості, байдужості, користолюбства — це жорстокі реалії. До речі, те, що сталося, виявило бездуховність та аморальність ваших колег-журналістів, які несуть відповідальність за духовне обличчя нашого сучасника. Уявіть,

го телеканалу, питає: — Кров на місці бійки зміли?

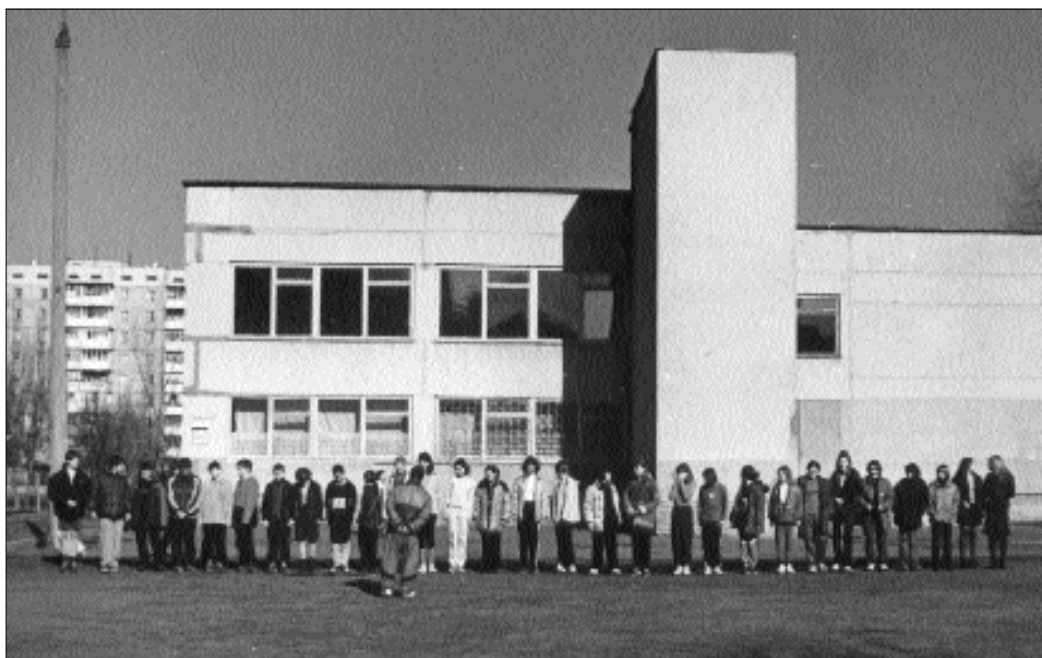
— Так, ми все почистили, щоб не травмувати дітей та дорослих.

— Для чого ви це зробили?! — обурився оператор. — Треба було почекати, поки я зніму. А тепер як я зроблю видовищний телерепортаж?

Я не витримав і говорю йому: — Як вам не соромно?! В гонитві за сенсацією ви настільки збайдужіли, що не відчуваєте чужого болю! Вам абсолютно байдужі долі тих, про кого ви пишете статті, знімаєте фільми! Як так можна працювати? Ви ж нівечите душі людей! Вас треба судити як співучасників цього та інших злочинів, бо ви не допомагаєте нам виховувати порядних людей, а лише заважаєте!

— **Згоден із вами, Іване Сергієвичу: деякі наші колеги морально спустошені настільки, що не мають права працювати в журналістиці. Пригадую, кілька років тому на першій сторінці популярної масової газети з'явилася замітка про замовне вбивство на вулиці Костьольній. Анонімний журналіст, цинічно розповівши про злочин, “засвітив” єдиного свідка, вказавши місце, де той свідок працює. Після цієї публікації довелося охороняти свідка від злочинців. На жаль, такі випадки не поодинокі. Які ж головні уроки трагедії?**

— Суспільство мусить повернутися обличчям до школи, якщо ми хочемо жити не в джунглях, а в цивілізованій країні. Треба підвищувати педагогічну культуру суспільства, захистити молодь від руйнівної дії низькопробних “творів” масової культури. Необхідно цілеспрямовано і послідовно пропагувати серед молоді правові знання, повагу до закону та його представників. І, безумовно, треба карати таких, як Серебряков, щоб іншим не кортіло вимахувати кулаками перед обличчям дівчини та матюкати Вчи-

Подвір'я школи, де відбулася кривава “розборка”

за недоліки у своїй роботі перекладають на совість учителя. Хіба це справедливо? Трагічні події, що сталися в нашій школі — це трижовний сигнал, попередження суспільству. Якщо ми хочемо жити в цивілізованому суспільстві, треба більше уваги приділяти школі та особистості вчителя. Хочу нагадати слова Бісмарка про те, що “державна починається зі школи”.

— **Іване Сергієвичу, чи не здається вам, що події, про які ми розмірковуємо, продемонстрували безсилля добра перед**

телефонує мені журналістка з однієї відомої, солідної газети, питає: — Це у вас різня відбулася після уроків? А трупи є? Зарізали когось?

— Ні, — відповідаю. — На щастя, обидва поранені залишилися живі.

— Який жаль! — розчаровано вимовила журналістка. — А я надіялася, що бійка закінчилася трупами. Який був би сенсаційний заголовок: “два трупи на подвір'ї школи!” Жаль!

Телефонує оператор з відомо-

3,3 ТИСЯЧІ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ — ОФІЦІЙНІ ЗЛОЧИНЦІ

Будь-яка нормальна людина тримається на безпечній відстані од цього суспільного явища. Доросла людина покладається у перипетіях життя лише на себе. Інша справа — діти. Уся суспільна нечисть усмоктується їхньою психікою без запобіжних гальм. Пропускати дітей через нашу виховно-трудоу “резервацію” не важко. По колу. Усе життя...

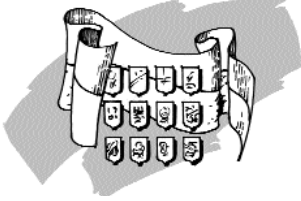
За інформацією Державного департаменту України з питань виконання покарань, сьогодні у нас 3,3 тисячі дітей (від 14 до 18 років) відбувають покарання в 11 виховно-трудоу колоніях. Більшість засуджено за дрібні крадіжки, кожний четвертий — за розбій чи пограбування. Кожну двадцяту дитину (!) засуджено за навмисне вбивство. Департамент наголошує на “зростанні чисельнос-

ті засуджених за тяжкі злочини”.

Щодо терміну покарання. Кожного третього підлітка засуджено від 1 до 3 років, половину — від 3 до 5 років. Понад п'ять років “трудоувиговуватися” будуть 17,4 % дітей.

Загалом дитяча пенітенціарна ситуація відображає дорослу соціальну тенденцію. 46,8 % засуджених дітей — з неповної сім'ї, 6,7 % — сироти. А взагалі, невідомо, коли 97 % підлітків, які потрапили сюди вперше, вийдуть звідси востаннє.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Це відомі слова Лесі Українки. Отже, стосуються вони й Вінниччини. Не раз мандрувала її шляхами — і щоразу душа тішилася від рідкісної краси цієї землі.

Цього разу дорога проспалася від Тульчина на південний захід — і то були нові враження, від яких замирало серце. Та все по порядку. Отже, Тульчин, перші згадки про який — від 1607 року. Цікаво, що в документі Львівського магістрату 1648 р. містечко згадується під назвою Нестервар. Історики досі не можуть дійти спільної думки про такі незвичну тодішню назву, яка згодом змінилася на Тульчин — теж загадкового походження.

У війні 1648–54 рр. Тульчин було визволено від шляхетського війська повстанцями під керівництвом М. Кривоноса та І. Ганжі. Та врешті за Андрусівським договором місто залишилося під Річчю Посполитою, а невдовзі його загарбала Туреччина — до 1699 року. З другої половини XVIII ст. Тульчин належав польським магнатам Потоцьким. Про це нагадує яскрава пам'ятка, що нині є власністю нашого народу: величний палац, поруч якого був розкішний парк "Хороше" з водограями, альтанками, ставками, мармуровими і бронзовими статуями. Саме місце його розташу-

лася ліпнина та мармурове облицювання стін. У палаці Антополя — психоневрологічна лікарня (між іншим, до людей з особливими потребами тут ставляться з усією відповідальністю). Що нині в палаці Комаргорода — до речі, досить нетипова споруда — не зрозуміло. І там, і там — здичавілі парки, за якими ніхто не доглядає: звичне явище у наших широтах. Саме там уперше побачила величезні ясени, котрі могутньою, ще зеленою, кроною підкреслювали глибину неба. І хоч які краєвиди на неповторному рельєфі Вінниччини відкривалися очам — наприклад, у Бронниці, понад Дністром, на високій горі — але попереду було справ-

...раму, точніше, до Буші 1884 р. відкрив укр. Антонович. Отже, на м'як, вапняку, вирізь-ень, люди-авколішки, у, оленя з і стоїть за на рамка з

На археологічному з'їзді в Одесі того-таки 1884 р. цей рельєф класифікували як рідкісну пам'ятку монументальної скульптури часів язичництва слов'ян. Щодо часу його створення, то думки істориків розійшлися майже на півтори тисячі років — від початку нової ери й аж до XVI століття! Мистецтвознавець Д. Степовик у книзі "Скарби України" наголошує: цей рельєф — унікальний, подібного немає ніде, його ні з чим порівняти. Упродовж XX ст. про нього згадують у всіх дослідженнях з історії культури східних слов'ян. Чітке зображення оленя, півня й дерева прочитується як символи, що прикрашали язичницький храм. Храм мав наземну та підземні частини, які сполучалися печерами.

Д. Степовик нагадує: 1961 р. український археолог В. Даниленко, який очолював експедицію, що розкопувала територію поблизу рельєфу, спробував розшифрувати текст у рамці. "Аз єсмь Миробог жрец Ольгов" — такий був напис глаголицею. Експедиція виявила і прочитала на рештках кам'яних стін інші написи. Там зустрічаються імена язичницьких ідолів Перуна і Хорса, князів Олега та Ігоря. Отже, часові рамки створення рельєфу — період князювання Олега (882—912)? Скульптурний Миробог — найдавніший відомий нам портрет у східнослов'янському мистецтві? Хоч як є, вібруюча аура таємничості оповиває це зображення просто неба. Добре, що місце доглянуте, є частиною Бушанського заповідника. Уявляється: деінде цей рельєф став би місцем паломництва туристів, які з усього світу намагалися б потрапити до унікального місця. Та — не в нас... Воно має особливо охоронятися — від руйнівних сил стихії та й від рук сучасних варварів, які скрізь люблять фіксувати: "Тут був я"...

Південно-західна частина Вінниччини понад Дністром — місце поселень ще з часів палеоліту. Саме біля сіл Лядови, Нагорян, Озаринців існували стоянки первісних мисливців за пізнього палеоліту — 40–13 тисяч років тому. Отже, благословенна земля обжита з давніх-давен.

Людмила ТАРАН

●

РОДОСЛОВ

ШЛЯХ ЛЕМКІВСЬКИХ ЦЕРКОВ

Лінія Керзона розділила нас, лемків, каже історик Андрій Шляхтовський, у двадцять років умовно на польських і словацьких. Операція "Вісла" — депортувала нас у Крим, Запорізьку область. Але кліматичні умови, навколишнє середовище не дали змоги більшості з нас адаптуватися там, і другою батьківщиною нам стала Галичина. Тут вирости наші діти, внуки, збереглась наша культура, звичаї. Кожні два роки охочі їдуть до столиці Лемківщини — містечка Криниці. В лісі (недалеко від містечка) маємо культурний центр, де проводимо фестивали, "лемківські ватри", відвідуємо села наших дідів-батьків, запишуємо фольклор, бо небагато тут лемків, їх більше в Словаччині та Україні.

Цього року в середині літа на зафрахтованому автобусі ми здійснили давню омріяну екскурсію "Відвідини лемківських церков". Майже в лісах, у невеличких містечках стоять дерев'яні старовинні церкви, дуже гармонійні у цьому гірському пейзажі. Більшість давно вже стали костьолами, однак зберегли, на наше відчуття, душу українського храму. Через півстоліття після операції "Вісла" ці храми ремонтуються, реставруються, кілька з них повернули греко-католикам. В Криниці недавно у співпраці з українським архітектором-лемком Григорієм Лібовичем з Тернополя збудовано православну церкву за кошти, які виділяє Європейський союз. Україна не вклала туди ні копійки, хоча щорічно на рівні прем'єр-міністрів Польщі і України в цьому курортному містечку проходять економічні форуми і, звісно, гостей знайомлять з дуже маленькою лемківською громадою, яка доживає віку і з великими потугами утримує музей "Лемківщина" та кілька українських шкіл. Адже це ж не Богом забута земля, а географічне місце гілки українського роду, якого знає цивілізований світ Європи.

Погляньмо, каже п. Андрій, поляки лише на теренах Галичини відремонтували понад сотню костьолів, недільних шкіл, своїм коштом в Івано-Франківському університеті ім. В. Стефаника відкрили на факультеті "українська філологія" польську філологію, а також польські класи в школі № 14. Зараз поляки старанно відбудовують костьоли в центральній (Лівобережній) Україні, впевнено просуваючись на схід. Є села в Галичині, де проживає 15–20, іноді змішаних, родин, і це дає підставу полякам відреставрувати костьоли. На Лемківщині приблизно така ж ситуація з українцями, але ніхто їм не допомагає.

Варто усвідомити, що реставрація і відновлення церков Лемківщини — не менш важливе завдання, ніж реставрація їх в Галичині чи Києві. Це також наші корені, частка української цивілізації. І дуже важливо, як вона демонструватиме Європі нашу культуру, зрештою, це імідж України. На етнічному фестивалі в нашому місті очікується делегація лемків з Криниці, де вони радо зустрінуться зі своїми братами, а хор "Лемківщина" готує розширену програму, аби разом з гостями показати свою Лемківщину минулого і сьогоdnішнього дня. Успіхів вам, дорогі лемки.

Степан БОЙКО

P. S. У містечку Шаргороді на Вінниччині в 1999 році на реставрацію польської катедри св. Магдалини витрачено 500 тис. злотих, і стільки ж на костьол в м. Вінниця. В обох костьолах є органи, бібліотеки, а служби ведуться польською і українською мовами.

«КРАСА УКРАЇНИ — ПОДІЛЯ...»

вання та масштаби вражають і тепер, хоча споруда, якщо й не втрачена остаточно, то заслуговує на куди кращу долю. Звісно, всі ці зайшли експлуататори добряче визискували наш народ, але нині те, що він створив, може стати предметом його власної гордості, чи не так?

Історія Тульчина багата на яскраві факти, пов'язані з постатями інших культур. Цілий рік тут жив російський полководець Суворов, тут написав свою "Науку перемагати". З 1806 по 1807 рік перебував І. Котляревський. Тульчин посідав значне місце в історії декабристського руху. Бував тут і Ю. Словацький, і О. Пушкін, і наш художник І. Сошенко. Гонти й Залізняка саме в Тульчині провели трагічні останні дні, чекаючи на страту...

Про визначного композитора М. Леонтовича (хто не знає бодай його обробок народних пісень, зокрема "Щедрика" й "Дударика"?), нагадує пам'ятник. Родом він — із цих країв, а загинув за таємничих обставин у домі своїх батьків.

Є в Тульчині красназнавчий музей, є й ентузіаст-красназнавці, як-от В. Святелик, котрий вибирає по архівах матеріали й, по суті, власними силами спромагається видавати брошури з історії міста. Гарно написав він в одній із них: "Як у краплі води відбивається увесь світ, так в історії Тульчина віддзеркалюється історія всієї Європи". Хоч як крути, а все це завдяки магнатам Потоцьким...

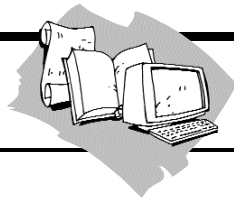
Зізнаюся: нічого не знала про уцілілі садиби та палаци у Антополі й Комаргороді. Власниками двох перших сіл були польські граfi — відповідно Четвертинський і Комар. Коли шляхтянка Косаківська, що володіла маєтком у Мурованих Курилівцях, відмовилася присягнути на вірність Катерині II, її власність було конфісковано й передано тому-таки Комарові (й такі сюжети траплялися серед польської знаті). Нині в пам'ятці архітектури XVIII ст. у Мурованих Курилівцях — школа-інтернат. Палац, звісно, перебудований, але розпочато роботи з відновлення інтер'єру в окремих приміщеннях, де зберег-

жнє диво. І воно відкрилося знову-таки на горі, і знову над Дністром — побіля скельного монастиря с. Лядова.

Співав вітер, "горовий і п'яний" (М. Зеров), ще буйне різнотрав'я горнулося до ніг, а перед зором величний Дністер вигинався могутнім луком, грав плесом проти сонця. Внизу, по той бік, — уже Молдова, і там, і тут, куди сягне зір, — поважні, величні гори із білими вапняковими складками, які нагадують про колишнє праозеро. Подумалося: земля творить мовчазну молитву до неба, й собі праглося помовчати, вслухаючись у вічність. Гори поросли кизилом, що якраз дозрів і обсипався на землю, скумпією з яскравим листям, бруслиною: їм тут привільно й затишно. І скрізь — шматочки кремнію, який так чудово очищає воду.

А що ж сам скельний монастир? Заснований він, за окремими свідченнями, Антонієм Печерським, існує донині. У 1939 році храм, відовбаний у скелі, було зруйновано совітами. Зараз є невелика скельна церква, будеться нова. Дістатися туди на прощу — справа непроста. Але дорога до храму не зростає.

Інший, сказати б, прахрам, абсолютно таємниче свідчення людського генія, не дає спокою своєю загадковістю. Маю на увазі святилище в знаменитій Буші на Ямпільщині. Так, це місце переважно асоціюється з яскравою сторінкою в історії визвольної боротьби українського народу проти польських поневолювачів. Саме тут, у місті-фортеці Брацлавського полку, героїчно тримали оборону проти польської шляхти. У лютому та березні 1654 р. вороги намагалися оволодіти Бушею, але це їм не вдалося. У листопаді цього-таки року 60-тисячне військо знову оточило фортецю. Козаки та місцеве населення мужньо оборонялися. Коли більшість захисників загинули, дружина сотника Завісного Мар'яна, щоб не потрапити в полон, висадила в повітря пороховий льох. М. Старицький увічнив ці героїчні події в драмі "Оборона Буші"

Віктор КІБКАЛО: ОБОРОНИТИ ЯБЛУНЮ І ЛЮДИНУ

— Вікторе Олексійовичу! Вас, просвіт'янина і вченого, хочемо представити читачам "Слова Просвіти". Отож, почнемо з того, що ви нині — кандидат у народні депутати України по 181 виборчому округу, а якщо неофіційно — від своєї батьківщини...

— На цій землі, у цьому мальовничому краю України, що зветься Слобожанщина, на землі моїх давніх предків, я народився і виріс, тут пропрацював усе своє життя. Я ніколи не покидав цей край і ніколи його не покину. Завжди думав, що варто працювати чесно — і трудівника винагородить сад, який він плекає. Так буває там, де держава служить власному народу, а у нас і держави української поки ще немає... Влада в цій антидержаві служить не народу, а прислужує тому, хто цей народ грабує, хто його пригнічує і визискує...

Зайдіть у приміщення нинішньої адміністрації, районної чи обласної. Кого ми там побачимо — та усіх колишніх комуністичних партноменклатурників. Вони інколи і кабінетів не міняли. Як говорила одна жіночка із їхньої команди: "Ми, як горобці, нас зігнали з нашої гілки, так ми — пурх — і дружно перелетіли на іншу..." Краще і не скажеш. Ті ж самі люди у тих самих кабінетах, тільки поміняли прапор СРСР на український та портрети Леніна та Горбачова замінили на портрети Кучми і Кушнарєва... А гляньте, хто у нас у районі найбагатший? Хіба ж не колишні партапаратники приватизували собі прибуткові заводи, величезні універмаги, монополізували торгівлю нафтопродуктами та горілкою, розбудували величезні ринки, звідки гребуть і гребуть гроші? А весь тінювий кримінальний бізнес у чіпх руках?

Ми не розуміли, чому наша влада не сприяє розширенню власного виробництва на вітчизняних підприємствах, а цілеспрямовано їх руйнує. І коли я запитав про це генерального директора одного з найвідоміших і найпотужніших колишніх заводів-гігантів, то він мені відповів так: коли завозиться товар із-за кордону, то наші владні структури отримують 2 % законних комісійних від вартості товару, що завозиться, та, крім того, величезні хабарі, а коли товар вітчизняний, там немає з чого давати хабарі і комісійні...

— Вікторе Олексійовичу, що привело

вас у блок "Наша Україна"?

— Віра в те, що коли прийде до влади команда Ющенка, то знову — в найкоротші терміни! — буде відновлено виробництво, зникне масове безробіття, повернуться до своїх домівок наші обездолені земляки. Люди зуміють і нагодувати себе, і одягнуті, і все, що треба, збудують. Їх не треба цього вчити, вони все уміють. Як писав наш великий земляк, тіло якого покоїться на Золочівщині — Григорій Савич Сковорода: "Не вчить яблуню родити, краще відженить од неї свиней".

Можливість відіграти згадуваних вище у нас буде 31 березня, скористайтеся нею обов'язково...

На сьогоднішні вибори іде 35 блоків і партій, а серед них чимало створено саме до цих виборів, у яких одна мета — заморочити нам голову, залишити при владі діючу корумповану владу. Плакатів навішали: "Відродимо Хар-

ківщину", "Відродимо Краснокутщину", "Відродимо Україну"... Пусті слова і обіцянки не зроблять нас заможними. Як учив Григорій Савич Сковорода: "Не можна збудувати словом, коли те ж саме руйнувати ділом". Від кого "відродимо" Харківщину, Україну? Від тих, хто вже 8 років править Україною?

Лише Віктор Ющенко, очоливши уряд на короткий строк, досягнув, здавалося б, неможливого. Він не словом, а ділом довів, що уміє і спроможний вивести Україну із прірви до нормального життя! Разом зі своєю командою однодумців він зміг не тільки витягти державу з провалля дефолту, а й спромігся повернути величезні борги: невиплачені пенсії пенсіонерам, зарплати вчителям, лікарям, науковцям, культурним працівникам та іншим. Разом з тим уряд Ющенка зумів, не взявши жодного цента позик ні в Америки, ні в Росії, віддати понад 2 млрд. доларів боргів! Вперше ВВП в 2000 році почав зростати, а безробіття — зменшуватись. Це вдалося зробити, перекинувши олігархам хоч на деякий час можливість розграбовувати Україну. Тому олігархічні клани і об'єднались проти уряду Ющенка і, напередодні виборів, вдаються до грубих порушень закону про вибори, викидають величезні бюджетні кошти на компрометацію блоку "Наша Україна". Погляньте, як ті, хто й гривні не жертвував пенсіонерам на ліки, влаштовують ярмарки, свята, примушують виробників торгувати за заниженими цінами, організовують концерти, роздають крупу, горілку, подарунки...

З цього приводу Віктор Ющенко сказав: "Беріть подарунки, це тисячна доля того, що у вас украли". Дорогими агітками олігархів обклеєні всі міста і села, величезна рать чиновників працює на висуванок і висуваних владі, хоча годують цих чиновників ми.

— Боротися з цією безжалюбно кримінальною владою може тільки сильна команда однодумців, здатна створити пар-

ламентську більшість. На жаль, цієї більшості не було у нас усі 10 років... Кожен голос за виборчий блок Віктора Ющенка "Наша Україна" і його кандидатів, до яких належу і я, і ви, Віктор Кібкало, посилить позиції моральної, патріотичної влади, що зобов'язується служити народу України.

— І я особисто, і весь блок Віктора Ющенка "Наша Україна" вважаємо за необхідне запропонувати моральні та відкриті взаємини народу і влади. Влада повинна регулярно звітуватися перед народом, що її обрав. Народ повинен мати право на відкликання депутатів рад усіх рівнів, та контроль за діяльністю влади. Блок "Наша Україна" і я особисто беремо зобов'язання збудувати ефективну економіку заради добробуту кожної людини, перетворити Україну на провідного світового виробника сільгосппродукції, сприяти освітньому, духовному і культурному розвитку громадян України, ліквідувати масове безробіття.

У мене немає ні підпільного бізнесу, ні банку, ні заводів, ні ринків, як у ставлеників партій олігархів, мені немає потреби захищати чийсь інтереси, окрім інтересів свого знедоленого та обкраденого народу.

Я не планував ніколи іти у велику політику. У мене цікава і корисна робота, яка мені дуже подобається, хороша сім'я, яку я люблю, добрі і хороші друзі, пасіка, яку я з меншим сином доглядаю з радістю і задоволенням, є город, який дає мені можливість не бути голодним, є дім, старенька машина і книги.

І на ці вибори кандидатом у народні депутати України я, просвіт'янин, іду лише тому, що в Києві, на з'їзді блоку Віктора Ющенка "Наша Україна", мене обрали кандидатом у депутати. І я сказав собі, колегам і землякам: "Якщо не зможу прорватися через кланово-мафіозні укріплення влади, то слово правди донесу скрізь, де зможу".

Сучасна влада в Україні робить все можливе і неможливе, щоб перешкодити блоку Віктора Ющенка "Наша Україна" перемогти на виборах. Але ми сподіваємося на найнадійнішого союзника — власний народ.

Розмову вів
Олег ВАСИЛІВ

На мою думку, жителі будь-якої країни поділяються на дві категорії: громадян і обивателів. А його самовизначення розпочалося з болю, що зростав у міру заглиблення в багатовікову, найтрагічнішу у світі історію України. Легкий вітерець перебудови, перші паростки Народного Руху, який стільки страху завдав комуністичному режимові (тоді ще, здавалося, непохитному), таким був початок.

Ніщо вже не змогло вгамувати біль за долю України, стримати прагнення решту свого життя присвятити боротьбі за краще майбутнє. Він організовує на ремонт спаленої більшовиками церкви у Краснокутську щойно повернутої православної, поїздки до Берестечка, до Січі Запорозької, на могилу Івана Сірка. "Он ще на колінах приползёт в райком партии, мы ещё вспомним ему самостийну Украину, ремонт церкви и вольное козачество", — погрожував перший секретар райкому Т. Ляшко. Та перше віче 26 серпня 1991 року і перші пронизуючі душу дзвони на площі Краснокутська вже лунали на єднання Батьківщини! А скільки сили, особистого часу та й власних коштів було віддано "Просвіті", осередок якої вперше започаткував на Краснокутщині, де активно працює головою районної організації вже 11 років, бо глибоко переконаний, що шлях до громадянського суспільства полягає тільки через Просвіту і Бога.

Далася взнаки материнська спадщина... Його матір, просвіт'янку, студентку Полтавського педагогічного інституту, під час розгрому

"Просвіти" в Полтаві врятувало лише те, що вона була в той час на практиці в Колонтаївській школі свого Краснокутського району. Мабуть, не тільки це спонукало його першим на Краснокутщині поставити семиметровий хрест на могилі, де спочиває прах закопаних у 1933 році 52 односельців із Основиці разом із дітками, першим привезти священників і хор, щоб відслужити панахиду по безвинно убитим. Говорив однодумцям: доки не поставимо хрести на могилах жертв комуністичного терору і не відслужимо панахиду, доти і не вважатиметься війна злочинного режиму зі своїм народом закінченою.

Просвіт'яни продовжують цю святу справу — вже по інших селах знайдені ями із закопаними жертвами, збираються і уточнюються списки закатованих голодом.

...Хоч багато часу, нервів, зусиль коштувало все це Віктору Олексійовичу, зате цілком закономірно, що саме його на з'їзді блоку "Наша Україна" обрано кандидатом у народні депутати по нашому 181 виборчому округу. Він вірить у Бога, нашу Україну, в єдину Помісну Православну Українську Церкву. Тому я вірю йому.

Любов КРАВЧЕНКО

ВІРЮ ЙОМУ

ТАКИЙ НЕ ПІДВЕДЕ

Кожного, хто приїздив у наше господарство, приємно дивувала розбудована потужна соціальна сфера. Та не всі знають, що людиною, яка започатковувала це будівництво, був перший директор Краснокутської дослідної станції садівництва Віктор Олексійович Кібкало. Саме з його ініціативи самих тільки квартир було збудовано 220, а крім того — найкращий у районі дитячий комбінат, простора, зі смаком оздоблена їдальня, лазні з саунами й басейнами, пральня, прекрасний стадіон. Наша Основиця, де розташований 1 відділок дослідної станції садівництва, була першим селом у районі, де по всіх вулицях до кожної садиби подано воду, газ, телефони, де всі вулиці асфальтовані.

Повага до людей, турбота про людей, а особливо молодь, справедливість і чуйність — найхарактерніші риси Віктора Олексійовича. Тому й віддача була належна: дослідна станція стала постійним учасником виставки досягнень народного господарства у столиці, зусиллями дослідної станції були створені Харківський, Сумський, Полтавський трести (потім об'єднання) садівницьких радгоспів, які свого часу відіграли значну роль із забезпечення населення плодово-ягідною продукцією.

Віктор Олексійович ніколи не відмовлявся розв'язувати наші особисті проблеми: ліки, консультації медичних спеціалістів, допомога тим,

хто безневинно потрапив під суд, консультація з багатьох питань чи просто порада у життєвих ситуаціях — з цим усім ішли до нашого директора. Знавець історії, мистецтва, літератури, музики, він постійно допомагав у роботі Паркомівського музею, створив першу експозицію музею про засновників Краснокутського дендропарку Каразіних, відшукавши й систематизувавши для цього унікальні матеріали. Відновлення занедбаного дендропарку, створення нового парку поруч зі старим, спорудження пам'ятників Каразіним, відновлення частини печер Петропавлівського монастиря, дитячі зимові свята, художня студія для дітей, благоустрій і спорудження пляжів на озері Вільшанка, дорога до нього, цієї перлини Краснокутщини — це далеко не повний перелік справ добродія Кібкала, що плідно й багато працює як селекціонер, першим в Україні ввів у виробництво і створив сорти нової ягідної, надзвичайно цінної лікувальної культури — жимолості синьої. Створює несприятливі до парші та морозостійкі сорти яблуні й інших культур. Такий чоловік ніколи не підведе, бо все його життя — служіння людям.

М. І. ХАВАВЧУК,
директор Краснокутської
дослідної станції садівництва

СВІДЧИТЬ Ірина КОЗАК, ВАРТОВА НАШОГО СУМЛІННЯ

Онука Таїсонька, уже цілком самостійна, хоч і не повнолітня ще дівчинка, частенько просить її прогулятися вечірнім Мюнхеном, аби порозмовляти: “Нумо, бабуню... Ходімо!”

— Про що ж ти хочеш порозмовляти? — ревниво допитується її Роксоляна, Таїсіна матінка.

— Про все на світі! — відповідає задержувачка.

Атож, дня на розмови не виситає. День любить усілякі дорослі турботи. Щоправда, їх у Почесного Голови Мюнхенського Пласту Ірини Козак нині не так уже й багато — здоров'я почало підводити... Дається взнаки пекельний вогонь Другої світової війни, що випав на її покоління. Але ж навіть і Таїсоньці подеколи важко повірити, що завжди така рухлива, діяльна бабуня Ірина сьогодні не зможе вийти з нею...

Якось на запитання кореспондента українського радіо, які зміни спостерегла вона в Україні за ці роки, відповіла, що значно побільшало російськомовної літератури, до того ж ворожої народній моралі, що ніколи не захочувала всюдозволеність. А ще поскаржилася, що Таїсонька дорікає їй за киян, котрі не знають української. “От скажіть, як я маю пояснити своїй онуці-підліткови такий парадокс: ми у німецькому Мюнхені навіть на вулиці розмовляємо українською, маємо свої книгарні, школи, православні й католики моляться в одній церкві громади нашої, а в Києві за цілий день можна не почути й слова рідного?! Що б сказав на це Тарас Шевченко, як гадаєте?”

Інтерв'юерка знічено мовчала. Та й що вона могла відповісти ветеранові Української Повстанської Армії, котра власним життям утверджувала й утверджує право свого народу на самобутність, на сповідь перед Господом — адже не тільки кожен із нас готується до такої сповіді, кожен народ (нація!) також зобов'язаний знати своє призначення і строк, у який мають приготуватися. Хіба ж не це мав на увазі Бандера, заповідаючи нам безсмертне гасло патріота: Бог і Україна? За долю Вітчизни своєї усі ми відповідальні перед єдиним Господом.

Любити Бога й зневажати рідну землю — неможливо. Тому Бога потрібно було заперечити. Лишень більшовики-сатаністи змогли примушувати до цього людей — зректися Отця, котрий любить нас так, що й Сина свого єдиного віддав, аби врятувати цей здичавілий світ.

Її документальна публіцистична праця “Нищення Москвою українських церков” не тільки витримала кілька видань у ФРН, а й стала основою для ґрунтовних праць на цю тему в Україні, Росії, Польщі. Багаторічна співпраця із засобами масової інформації виробили точність і стислість висловлювань, а почуття відповідальності й самодисципліни, набуті в діючому русі Опору, під орудою Тараса Чупринки, викристалізували в цій жінці незламний характер і дивовижну працездатність.

УПА — гордість і слава її покоління. Це про УПА французький президент де Голль сказав: “Якби я мав таку армію, яку має ОУН, німецький чобіт не топтав би французької землі”. Зібрані й система-

тизовані документи свідчать: УПА в Другій світовій війні довелось стояти і проти фашистів, і проти більшовиків. І зовсім не випадково саме напередодні нападу на СРСР гітлерівцями було заарештовано лідера націоналістів Степана Бандеру, а в Києві розстріляно його батька й вивезено до Сибіру сестер — Марту, Володимирі й Оксану. Рідні брати Степана Бандери Василь і Олекса були закатовані 60 років тому у фашистському концтаборі “Освенцим”, а Богдана Бандеру гестапо вдалося таки вистежити в Україні, де героїчно боролися в підпіллі кілька тисяч оунівців: Придніпров'я, Донбас, Кубань. Недарма ж, довідавшись про Акт проголошення незалежності України у червні 1941 р., Гітлер віддав наказ негайно знищити оунівське підпілля: “Айнзацкоманда С15 СБ і СД. — О.У. 25.XI.1941. — Команда — Денний наказ ч. 12432/41. Г.Р.С... Стосовно: Організація Бандери “Стерджено поза всяким сумнівом, що організація Бандери готує повстання в Райхскомісаріаті (Україні) з метою встановлення самостійної української держави. Всі члени Організації Бандери мають бути... після суворих дізнань таємно зліквідовані...”

Кінна стежа УПА, 1946 р.

Ірина Козак переконана: ще й досі Україна не знає правди про УПА та обов'язково знайме її. Це несправедливо, коли справжні народні герої — невідомі. Саме тому невтомно працює над спогадами, де кожен побратим оживає, мов партизанський ліс наповнений. Оживає, щоб жити вічно у пам'яті народній. Адже гинули герої зі “Ще не вмерла!..” на устах.

Не можна передати жодними словами, як раділи свідомі свого покликання юнаки й дівчата Волині, самовіддані вояки УПА, коли, слідом за пастирським листом митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, котрий закликав український народ “розвинути усі Богом собі дані сили”, аби вистояти у тому пекельному герці, вони читали послання митрополита УАПЦ Полікарпа Сікорського: “В цю велику хвилину звертаюсь до вас, любі діти, словами св. Ап. Павла: “Благаю вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили ви всі і щоб не було між нами розділення, але щоб були з'єднані в одному розумінні і в одній думці”. (Ап. Павло Корин. гол. 1, ст. 10). Любити Бога, любити Батьківщину — це найбільша чеснота. Служба Батьківщині — найбільший обов'язок. Нехай Господь мило-

сердний допомагає Тобі, народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за вас перед Престолом Всевишнього буде за вами. В цей великий час всі українці мусять об'єднатись, всі мусять працювати спільно, бо в єдності — сила і ту єдність мусимо показати на ділі. Не треба нам партій, не треба нам боротьби між собою. Всі мусимо об'єднатись при нашій Святій Православній Церкві, при нашому Урядові, при нашому Національному проводі...”

Чому саме духовна перевага УПА, а не фізична поразка визначила долю України? Бо справжні духовні пастирі, як і справжні герої, завжди були з народом — за найтяжчих випробувань. Одержуючи сьогодні листи зі США від Ореста Городиського, що був координатором УПА 60 років тому на Донеччині, виконуючи обов'язки перекладача, чи від колеги, які знали Івана Равлика, закатованого разом із дружиною Мирославою у грудні 1941 р., Ірина Козак завжди з великим душевним трепетом згадує ще живих... Їх із кожним роком усе меншає, але яких героїчних долі ці люди, Україно!

Іван Равлик був керівником

Ірина Козак

УПА: ви, безбожники, можете що завгодно сподіятися з моїм тілом, але безсмертна моя душа належатиме тільки Всевишньому. Так і Україні, в переконанні Ірини Козак, духовним подвигом, самопожертвою героїв заповідана в Бозі свобода й незалежність. І кожен воїн почувався живим каменем у тій заповіданій будівлі. І

Доводилося бути їй розвідницею і зв'язковою, медсестрою і шифрувальницею, хоча, здавалося б, офіційні обов'язки заступника керівника Українського підпільного Червоного Хреста не потребували надмірних зусиль. Та тільки той, хто не раз прокидався в кривці з примерзлим до соломи волоссям, хто над усе ставив наслідок спільної справи, а не особисту вигоду, збагне, що то значить — активізувати народну свідомість на відчайдушний опір ворогові. Взірцем для неї — в усьому! — був Шухевич. Друзі звали його Шух. Але все, сказане Шухом, виконувалося беззастережно. Проїшовши тюрми, — Березу Картузьку й Бригідки, — школу оборони Закарпатської України і підступність НКВС, Роман Шухевич (Тарас Чупринка) над усе цінував точність. А відверта й рішуча, Ірина вирізнялася ще й тим, що вміла відстояти свою думку, — саме це сподобалося Романові Шухевичу одразу. “Друже Ірино, здухаєш організувати жіночу мережу на тутешніх теренах? Це вкрай важливо нині...”

Була втішена увагою легендарного командира. Але ще більше тим, що він (Шух!) їй довіряє. Адже головний командир УПА мав одночасно очолювати державницький центр (УГВР) і політичний рух (ОУН). А на них із Катрусєю Зарицькою лягав обов'язок подеколи тримати в пам'яті навіть те, що Чупринка ще тільки формував — як документ чи розпорядження. Але на те вже не було ради...

...Так і випало Ірині Бистрій (Козак) з роду Савицьких провести командира в останню путь — 1950 р. І так ось пильнує тут, у Мюнхені, могили вірних, легендарних Твоїх синів, Україно, — Степана Бандеру й Романа Шухевича. Пильнує зі щирою вірою, що Ти визнаєш їх прекрасний подвиг не даремним. І полкобиш так, як любиш Тебе наша квітенька Таїсонька (Тася).

Дай, Боже, аби й ровесниками її, у Тобі й Тобою сущих, розквітала Ти все рясніше.

Остан СВІТЛИК

У церкві, розписаній у Катеринославі 1911 року “українським Чурльонісом” — Юхимом Михайловим, — й досі спортзал... Кілька виступів преси у цій справі не мали жодного ефекту.

Про уродженця Таврії українського художника Юхима Михайлова (1885—1935) вже розповідалося на сторінках преси. Та все ж нас турбує доля творинь “українського Чурльоніса” — саме так назвав свою статтю про нього 1986 року в “Літературній Україні” палкий пропагандист спадщини художника Юрій Васильович П’ядик із Києва. Торік влітку мені пощастило ознайомитися з роботами Михайлова у приватній колекції Юрія Васильовича. Вразило, що роботи в цій колекції зовсім маленькі. Але ж не розмірами визначається мистецька вартість твору...

Основну спадщину митця його дружина, рятуючи картини, вивезла за кордон — спершу до Німеччини, а потім до США. Там відбувалися виставки його робіт 1989—1990 років. Кореспондент Асошіейтед Прес, інші американські мистецтвознавці вітали сонячний український талант (власник колекції, зять художника Юрій Чапленко надіслав мені ксерокопії статей). Той же Юрій Чапленко разом із дружиною, донькою художника Тетяною підготував і видав 1988 року у США розкішний альбом, присвячений життю і творчості Юхима Михайлова. Талант, який зродився в таврійських Олешках, але був засланий у непривітний північний Котлас (ось вам антитеза: південь-північ, сонце-хмарі...), відкрився світові!

До речі, порівнюють його з литовським художником Чурльонісом неспроста: у творчості обох дивовижно поєдналися живопис і музика, а завдяки метафоричності їх вважали символістами. Окрім того, обидва спиралися на традиції національного фольклору.

Ось що згадувала вдова митця

Ганна Олексіївна Михайлова (1890—1979), корінна москвичка, яка всім серцем полюбила Україну і її народ. За спогадами Ганни Олексіївни, того року чоловіка послали в касарні (казарми) Катеринослава. “Полкове начальство, дізнавшись, що має художника, взяло його до бригади, що розмальовувала полкову церкву. Нелегко було це робити, бо стелю треба було малювати, лежачи на спині, на дошках. Спина терпла, фарба крапала на обличчя. Але це вже було справді тримісячне свято: без догляду начальників, улюблена робота за фахом!...” (цитую за збірником: “Юхим Михайлів. Його життя і творчість”, виданим

про цю прикметну споруду майбутні архітектори і будівельники? Навряд...

Колишній храм страшенно стиснутий зусбіч різними господарськими будівлями, ангарами, гаражами тощо. Його навіть сфотографувати до ладу важко! Це — зовні, а всередині? Стеля і стіни храму забілені в ті часи, коли нас оберігали від релігійного опіуму. Юні гімнасти охоче позують під бадьорим плакатом “Привет участникам соревнований!” Директор спорткомплексу повідомив, що вже були тут представники церкви (чи церковної громади) і порушували питання про повернення храму віруючим...

Колись, на початку століття, ця церква стояла на просторій Абрамівській площі. 1930 року, у розпал індустріалізації, площу віддали під будівництво нинішньої Придніпровської академії будівництва та

полку, яка збереглася дотепер всередині подвір’я будівельного інституту (зараз у ній спортивний зал). У цій церкві в 1918 р. мене хрестили, а всередині церковної огорожі була похована моя бабуся — Марія Костянтинівна (померла десь в 1923—1925 рр.)

Я докладно цитую різні джерела, щоб переконати і себе, і читачів, що йдеться саме про церкву, яку розписував Юхим Михайлів. На старих фотографіях збе-

ПРИ БИТІЙ ДОРОЗІ ІСТОРІЇ

1988 року в США).

Де ж та церква? Чи збереглася вона? Чи не втрачена у руйнівних хвилях войовничого більшовицького безвірництва? Такі питання виринали, коли ми з краєзнавцем Валентином Старостіним у грудні 1997 року вирушили на пошуки цього храму. На нас чекала невеличка сенсація, якою хочеться поділитися із зацікавленими читачами — церква частково вціліла. Стоїть вона, щоправда, без куполів-бань і використовується зовсім не як культова споруда. В ній нині спортзал Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. Подумалося: чи знають

архітектури (якийсь час цей заклад називався Інженерно-будівельним інститутом і лише віднедавна дістав нинішню назву). Мій знайомий, нині покійний, викладач Дніпровського гірничого інституту Віктор Максимович у рукописній праці “Моє місто” (1984) згадує, що до революції його дід мешкав саме навпроти, у цьому куточку старого Катеринослава:

“У той час місце перед його будинком являло собою майже порожню т. зв. Абрамівську площу (вона зараз уся зайнята будівлями інженерно-будівельного інституту). Якраз навпроти будинку розташовувалася церква 228 піхотного запасного

реглюся зображення цієї Хресто-воздвиженської військової (ще казали — офіцерської, а директор спорткомплексу каже — гусарської) церкви, збудованої в характерному і досить типовому для того часу неоросійському стилі. Її спорудження завершилося 1911 року, що збігається з появою в місті Юхима Михайлова. Отже, практично немає сумніву в тому, що він розписував саме цю, а не якусь іншу церкву. Є також відомості, що куратором або консультантом при будівництві був відомий у місті фахівець, любитель церковної старовини, дослідник архітектури Володимир Машуков, який під час Першої світової війни

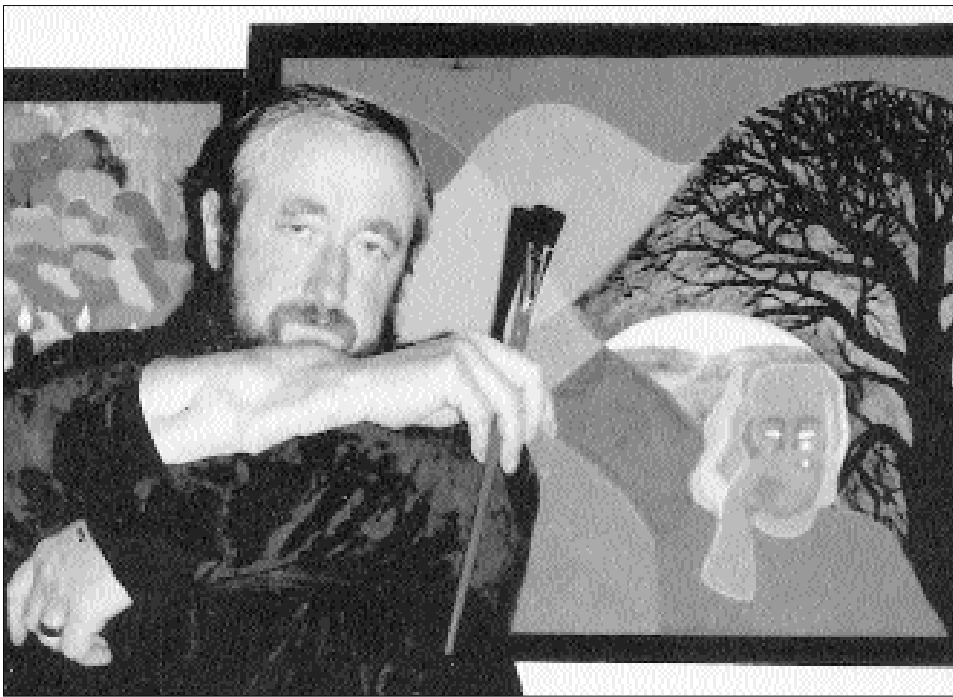
фотографував у Галичині тамтешні церкви. Цікаво й те, що з Катеринослава Михайлова перевели служити у Крим — до Севастополя... Та це — окрема й малодосліджена сторінка його біографії.

Підсумок: храм, розписаний Михайловим, стоїть давнім символом агресивного безбожництва. Несамовіть згадується ще один улюблений символ художника Михайлова, символ України-чайки: “Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі”. Скільки ж можна залишатися нам при битій дорозі Історії?

●

Микола ЧАБАН,

БАРВА І ХАРАКТЕР —

Стефан-Арпад Мадяр за роботою

З нагоди 385-ї річниці друкарні Києво-Печерської лаври, в приміщенні якої нині розташований Музей книги і друкарства України, фонд останнього поповнився торік унікальними експонатами. Серед них і лаврське видання “Тріоді пісної” 1640 р., що побачило світ у той час, коли на чолі книговидавничої справи тут стояв визначний релігійний і культурно-освітній діяч, засновник Києво-Могилянської

академії митрополит Петро Могила. Видання “Тріоді” цікаве саме вміщеними у ній “синакса-рами” — короткими оповідями про життя святих, переклад яких із грецької на українську мову зробив Тарасій Земка. Цінність великоформатної книги доповнюється ще й майстерним художнім оформленням, багатим на барокові гравюри.

Музейну колекцію поповнили книжки, ви-

дані XVIII ст. у Києві та Чернігові, а також мініатюрний “Псалтир” 1-ї половини XIX ст. До зібрання книг XX ст. належить рідкісне видання “Прикрас рукописів Галицької України”, що здійснене 1922 р. у Жовкві (Львівська обл.). Усі ці книги — щедрі дар талановитого київського художника, відомого видавця й мецената Стефана-Арпада Мадяра, що багато років підтримує тісні зв’язки з Музеєм книги і друкарства України.

Визначальна риса характеру С.-А. Мадяра — залюбленість у рідний край, його своєрідне мистецтво. Народився Стефан-Арпад на мальовничій землі Закарпаття у небагатій родині угорця Йосипа та словачки Марії. Як найдорожчу реліквію сім’я зберігала картину відомого закарпатського художника першої половини минулого століття Адальберта Ерделі, — зображений ним літній сад став першим художнім досвідом хлопчини, який ще в дитячі роки захопився малюванням, особливо берегів Латориці. А здобувши фахову освіту на графічному факультеті Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова, став неабияким живописцем та графіком, що засвідчили його виставки “Варіанти безконечності”, “Колір енергії, енергія кольору”, котрі з великим успіхом експонувалися в Австрії, Німеччині, Угорщині, Швейцарії.

Отож Стефан-Арпад Мадяр по праву вважається одним із провідних фахівців України в галузі історії мистецтва, іконографії. А ще в його доробку — робота у видавництвах як художника-графіка, ілюстратора книг, причому багато з них на престижних книжкових вернісажах були удостоєні найвищих нагород. Він також один із тих, хто відроджував сучасне книгодрукування релігійної літератури в Україні.

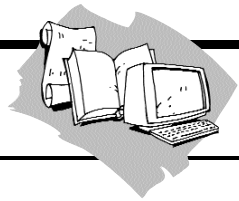
Багато діячів культури, співробітників музеїв, мистецьких установ із вдячністю говорять про спонсорську діяльність митця — активного члена благодійної міжнародної організації “Тріумф серця”. Окрасою зібрання Музею стали придбані за його допомогою і такі книги, як “Євангеліє” (1733 р.) з ілюстраціями Аверкія Козачківського, знаменитий “Києво-Печерський патерик”, виданий лаврською друкарнею у 1859 році, “История графа Рым-никого князя Итальяского Суворова” (1853 р.) з багатьма чудовими ілюстраціями Тараса Шевченка, широко знані Гоголівські “Вечера на хуторі близ Диканьки” (видання 1874—1876 рр.) з літографіями видатних художників Костянтина Трутовського, Івана Крамського, Іллі Рєпіна.

Плідна діяльність С.-А. Мадяра — художника і вченого у теоретичній та практичній дослідницькій роботі в галузі кольорознавства, впливу кольору на сприйняття людини. Він творець унікальної теорії, яка обґрунтовує зв’язок внутрішнього кольорового біорезонансу людини з навколишнім середовищем. До речі, ця теорія дедалі більше знаходить різнобічне практичне застосування.

Отож ця мудра і щедра на добро людина робить усе, що може, для піднесення духовності і культури в Україні. Мистецтво його по-справжньому служить красі — спільному нашому благу.

Микола ГЛАМАЗДА,
мистецтвознавець

●

Микола ГУК

КРЕДО

Я мушу йти?

*Упали загартовані,
Не стало сили,
Хтось назад зове...
Життя, що поле
заміноване, —
Ось-ось рвоне.*

*Я мушу йти.
Збудить в собі оркестри,
Підняти тих,
Що стали небуттям,
Бо ці живі інакше
не воскреснуть
Для боротьби
за волю і життя.*

*Я мушу йти!
Ступати, хоч поволі...
Коли підмога
По слідах прийде —
Змалює дим
у небі обрис долі,
На крок один
вільніший шлях буде.*

Я йду.

РАЗОМ

*Гей-но до гурту,
в кого ще є сила,
Хто віру не втратив
у Вітчизну свою.
Кличе Вкраїна,
запроданством
вкрита,
Стати за край свій,
за правду святу.*

*Гей, не журіться,
що нас дуже мало, —
Стануть герої у наші ряди.*

*Нації честь,
її совість і слава
З тими, хто першими
йде до боротьби.*

*Гей, грають сурми,
шикуйся до бою!
Край наш нездолений
лицарів жде.
Разом здобудем
народу свободу,
Ніколи, ніколи
ніхто з нас не вмере.*

ОЙ ГУК, МАТИ, ГУК!

Є прізвища українські, почувши які, розумієш, що це родовий тотем, життєве кредо і покликання долі. Таким прізвищем, що є сутністю особи, обдарований наш колега Микола Гук. Він 12 років очолює Севастопольську "Просвіту", є заступником голови ВУТ "Просвіта" імені Т. Шевченка, заснував і редагує газету "Дзвін Севастополя", — невтомний дзвін українства, заснував і опікується діяльністю першого українського видавництва у Севастополі, сконсолідував національні сили серед чорноморців, невтомно й безстрашно поширює українську національну ідею. Голос Миколи Петровича є й справді тим могутнім погуком-покликом-гуком, який будить оспалу кров і додає сміливості й сили споневаженому земляцтву, примушує ставати плечем до плеча.

Є українські біографії, сухе переповідання яких промовистіше, ніж багатотомні драйзерівські романи про титанів-фінансистів. Такі біографії у тих, що накопичують капітал не в доларах-рублях-гривнях, а у ще ніким не визначених одиницях духу — золотому еквіваленті національної душі. Такі біографії не передаються у спадок, вони творяться щодня, щогодини, не обходять і миттєвостей, коли від твоєї зваженості і рішучості

постає сила і змога десятків, а то й сотень чи тисяч людей. Така біографія у Миколи Гука, капітана 2 рангу дійсної військової служби. Ось її пунктир: народився в сім'ї політв'язня Петра Гука і репресованої Анни Звір ("потомствений націоналіст!") — не раз чує ним визначення себе самого і в молоді, і в зрілі роки) на Львівщині в 1960 році. Після закінчення школи працював автослюсарем та перебував на дійсній військовій службі. Закінчив факультет журналістики Львівського вищого військово-політичного училища. Капітан 2 рангу. Відповідальний секретар газети "Вимпел", згодом — кореспондент газети "Флаг Родины", уже в травні 1989 року ініціював створення товариства української мови в Севастополі, був обраний його головою. Звісно ж, громадська активність Миколи Гука не подобалася проросійському керівництву: у серпні 1991 року його звільнили з лав збройних сил СРСР "за антипартійну та антиконституційну діяльність". Делегат першого з'їзду Спілки офіцерів України, член його виконавчого комітету добивається справедливості — служить старшим офіцером у Міністерстві оборони України, ініціює створення газети Військово-Морських сил "Флот України"

та прес-центру ВМС України, чимало робить для утвердження українського флоту як редактор відділу газети.

Його вірність національній ідеї оцінюється колегами своєрідно: чого варте повторне звільнення зі служби у січні 1992 року за... прийняття присяги на вірність Україні та проукраїнську пропагандистську діяльність!

Нині капітан 2 рангу Микола Гук — кандидат у депутати Верховної Ради від виборців Дрогобиччини, бо є одним з просвіт'янських національних лідерів не тільки Півдня, але і всієї України. Севастопольська організація Спілки офіцерів і мічманів України звернулася до земляків галичанина Миколи Гука з проханням підтримати гідну людину, чия діяльність у Севастополі позначена вагомими здобутками задля української держави.

Аби читачі "Слова Просвіти" мали змогу скласти уяву про одного з найактивніших просвіт'ян України, подаємо мозаїку відгуків про Миколу Гука, а також матеріали, що належать перу військового журналіста, капітана 2 рангу, редактора всеукраїнського часопису "Дзвін Севастополя", і просто — вродливої, щирої людини Миколи Гука.

УКРАЇНСЬКИЙ СЕВАСТОПОЛЬ

Ми, українці, маємо чим гордитися, маємо з чим постати перед світом. Але крім гордості маймо пильність, маймо відвагу і мужність завжди стати в обороні своїх прав, нашої Конституції.

На жаль, і на десятому році Незалежності України ми мусимо визнати той гіркий факт, що нашу Конституцію державне чиновництво, починаючи від найпершої особи і до найменшого клерка, ігнорує, глузиться над нею, чим підриває державні установи. Севастопольські реалії це красномовно засвідчують. Лишається мертвою в Севастополі стаття 10 Конституції України про державність української мови. Місцева влада лишається глухою до звернень громадськості щодо необхідності надання українській школі-інтернату № 7 відповідного приміщення для навчання і проживання дітей, щодо заміни виві-

сок назв вулиць і майданів міста державною мовою, щодо оголошень державною мовою на морському, залізничному та автовокзалах, щодо оволодіння державною мовою і її використання під час виконання своїх службових обов'язків державним чиновництвом і т. п.

Конституція України надає рівні права всім релігійним конфесіям. У Севастополі це не визнають і віддають шану лише церкві московського патріархату і повністю ігнорують православні церкви, що славлять Бога українською мовою. Мушу заявити: якщо севастопольська телерадіокомпанія і надалі буде надавати ефір лише московській церкві й ігнорувати УПЦ КП і УГКЦ, українці Севастополя будуть змушені всіма доступними методами захищати свої конституційні права. Маємо надію, що Володимирський храм на Херсонесі, який

сьогодні відбудовується на кошти українського народу, буде переданий в оренду для богослужіння севастопольським парафіянам, вірним УПЦ КП.

Віriamo і прагнемо до того, щоби найближчим часом була виконана стаття Конституції України про те, щоби на українській землі не залишилося жодного військовослужбовця Росії.

Уривок із виступу Миколи ГУКА на урочистих зборах у Севастополі, присвячених 5-й річниці Конституції України

На цей виступ Миколи Гука прес-центр Чорноморського флоту Російської Федерації зробив заяву, у якій звинуватив промовця в націоналізмі...

ПОВАЖАЄМО ЙОГО ПОЗИЦІЮ

Із книги Миколи Гормальова, капітана 1 рангу Чорноморського флоту Росії "Козаки в тельняшках"

...В украинском национализме есть и истинные, преданные этой вере люди. Я не разделяю их взгляды, у меня в этом вопросе другая вера. Но я уважаю их позицию стойкости и открытости. Приведу такой пример. Служил на Черноморском флоте Николай Гук. Этот человек выступал с идеей "самостийности Украины" в то время, когда за эту самую идею парткомиссии у ее проповедников, что называется, языки с корнем вырывали. Но он мужественно (говорю без всякой иронии) свои взгляды отстаивал. Такую позицию я уважаю.

Із книги Анатолія Данілова "Український флот: біля джерел відродження"

...Слід зауважити: великого розголосу у той час набула стаття Миколи Гука "Корни питають кроку" в газеті "Слава Севастополя" від 11 червня 1989 року. У публі-

кації автор уперше порушив питання про вивчення й упровадження української мови у всі сфери життя севастопольців. На шпальтах газети вибухнула полеміка. Ось що писав капітан 2 рангу у відставці Є. Стругов: "В нашем городе очень много нужных и ненужных, на мой взгляд, общественных организаций, куда входят военнослужащие. Видимо, вольготно стало служить некоторым из них, если у них имеется столько свободного времени, что они даже становятся председателями неформальных объединений. В мое время службы такое не случалось. Ваша профессия, товарищ Гук, защищать Родину. Думается, что кто-нибудь из Ваших заместителей вполне бы справился с обязанностями председателя Севастопольского товарищества украинского языка. Тот, у кого свободного времени поболее Вашего".

...Із серпня 1991 року до навчального загону, де Гук служив секретарем багатотиражної газети, прибув перший заступник начальника політичного Управління Чорноморського флоту контр-ад-

мірал Г. Селиванов із групою офіцерів і в кабінеті начальника військово-політичного відділу капітана 1 рангу В. Несторовича розпочали розмову. Г. Селиванов наполегливо рекомендував М. Гуку написати заяву, що він не поділяє ідей з'їзду і виходить зі складу виконавчого комітету. М. Гук відмовився це зробити.

Розправа не забарилася. 5 серпня на партійних зборах управління навчального загону його виключили з партії за "попытку организации националистических Вооруженных Сил Украины".

6 серпня командувач ЧФ адмірал М. Хронопуло підписав подання на ім'я міністра оборони СРСР про дострокове звільнення капітан-лейтенанта М. Гука в запас "за антипартійну і антиконституційну діяльність". Але поки подання дійшло до Москви, відбувся заколот ГКЧП (ДКНС).

М. Гук залишився на флоті. Але вже давно потерпав від командування Чорноморського флоту, про що свідчить доповідь на зборах партактиву в жовтні 1989 року: "К сожалению, некото-

рые члены партии, в том числе идеологические работники, недостаточно глубоко понимают свою роль в решении национальной языковой проблемы. Например, секретарь многотиражной газеты "Вымпел" учебного отряда капитан-лейтенант М. Гук стал председателем с одним из организаторов Севастопольского общества по внедрению украинского языка в нашем русскоязычном городе. И это не единственный факт подобных заблуждений в вопросе о языках".

Капітан-лейтенант Микола Гук один із перших на ЧФ повністю відчув на собі шалений ідеологічний тиск з боку тих, хто навіть на дух не переносив усього українського.

Мабуть, не помилюся, якщо скажу, що газета навчального загону імені адмірала Ф. Октябрського "Вимпел", редактором якої був М. Гук, перша на Чорноморському флоті надрукувала українською мовою тексти військової присяги на вірність народу України і гімну "Ще не вмерла України". Це відбулося 1 січня 1992 року.

8 січня вийшов другий номер газети редактора М. Гука зі статтею "О Україно, о рідна ненько, тобі вірненько присягнем".

...Коли розпочалася церемонія складання присяги, до мого взводу підійшов капітан 1 рангу Кружков і попросив у курсанта, який читав текст української присяги, дати йому подивитися, що він там читає. Так підло був відібраний текст української присяги зі списком курсантів. Кружков зім'яв його. Курсанти обурилися: вони ж українці і хочуть дати присягу тільки Україні. Капітан 1 рангу Кружков зібрав курсантів у коло для агітації.

Захвилювалися батьки. Деякі підійшли до строю. Дехто почав фотографувати. Кружков роззлився, почав кричати. Тут з'явився капітан-лейтенант М. Гук, який сказав Кружкову, що Україна і її народ йому цього ніколи не забудуть.

Коли все втихомирилося, я вийняв із кишені ще один примірник української присяги, але без прізвищ курсантів, і сказав їм, щоб не гаяли часу. Вони виходитимуть зі строю, зачитуватимуть текст української присяги, а в казармі будуть записані прізвища і поставлені їхні підписи. Так я прийшов до української присяги 90 курсантів.

СТАРА ПРОГРАМА У НОВОМУ СТИЛІ

“ТИНДИ-РИНДИ” — НАЗАВЖДИ. Таким є друге дихання популярної музичної програми, що протягом восьми років інформує глядачів про цікавинки музичного та культурологічного життя. У телевізійних колах її прозвали “Нетонучим титаніком”, бо змінювалися співзасновники, ведучі окремих програм, але незмінним залишався ведучий Олександр Євтушенко та сама програма, яку задумав, втілює і робить Сергій Жданов.

Транслюється програма на телеканалі TV— Табачук (Гравіс) та телеканалі “Гравіс”, “ЮТАР” щонеділі. Останнім часом і на багатьох регіональних каналах глядачі мають змогу побачити її. Гостями колись були всі, без перебільшення, сьогоднішні зірки української естради, про яких у той час майже ніхто не чув і не знав. Перші кроки вони робили не на сцену, а до телекомпанії “Простір”, на базі якої діяла програма “ТИНДИ-РИНДИ”, яка відкривала молоді таланти і робила їх відомими.

Улюблену програму не забувають і охоче з’являються на знімальний майданчик до київського ресторану “Фієста” нині вже найпопулярніші з виконавців та метри української естради, але не всім зрозуміло, що так тішить ведучого і зірок у цій програмі. Секрет простий — давні друзі і знайомі, тобто творча команда програми і гості, радіють від нашої зустрічі та обмінюються новинами, допомогти один одному. Подивитися в очі і ще більше роздратувати українофобів, які за всім цим роздивляються лише той факт, що костюмчик на ведучому новий, тобто зовнішній вигляд завжди молодого Сашка Євтушенка, який звук до молодіжного стилю і асоціюється у споглядальників його високого злету і покликання лише з андеграундом, тобто стартовим майданчиком більшості нинішніх популярних артистів.

Рок-музика — улюблений жанр і самого ведучого і автора та режисера програми Сергія Жданова, який свого часу був музикантом групи “Перон”. Оператор Дмитро Жданов також мріє стати рок-зіркою, вчиться, грає, співає у вільний від роботи час, але ще не наважився продемонструвати свої творчі здобутки у програмі. Вважає, що не доріє до її рівня і прагне його досягти. Тобто, однозначно, програму роблять профі, а не випадкові люди і вона є цікавою не лише широкій телеглядацькій аудиторії, а й професіоналам. Перетворювати її у розважальне шоу для споживачів рекламного ґарбіч-примітиву — значить поставити на один рівень із солодкими одноподенками, які панують на “благородних” каналах українського телебачення. А жива розмова, під час якої кожен запрошений має змогу поділитися своїми творчими надбаннями, розповісти будь-що про наболіле і про здобутки — це і є ексклюзив, тобто те, про що говориться не з кожним. І виникає випадкового глядача чи замовленого критика запитання: “Чому так легко, на панібратських нотах спілкуються гості з ведучим?”. Він просто завжди “в матеріалі”, хоча гості, як правило, не готові до тих чи тих запитань. Вони довіряють компетентності Олександра Євтушенка, який творить у розважальній передачі хороший настрій. Незалежно від свого власного душевного стану чи переживань, матеріального

Співачка Лана Руксі та творча група програми

благополуччя чи наповненості кишені, яка на своєму, українському, як правило, не пухне. Монетою служить сумлінне ставлення до роботи і любов до української естради, яка не без його участі поволи стає на п’єдестал. Не соромно зараз ні за Ані Лорак, яка охоче з’являється на “ТИНДИ-РИНДИ”, чи Ірину Білик, ані за “Океан Ельзи” чи “ТНК”, за Катю Чілі чи Євгенію Власову, яких представляти не варто. Звідси і впевненість у тому, що й молоді, зовсім невідомі виконавці отримають від доброзичливого ведучого шанс потрапити на високу сцену.

Знайомство з учасниками програми і коментарі ведучого, як правило, завершуються відеорядом. Чи то відео-кліпом чи прос-

то роликом, з яких глядач має змогу побачити співаків та музикантів у всій, як кажуть, красі. Тобто “ТИНДИ-РИНДИ” — програма, як усі музичні, що зацікавлені показати і розказати тим, хто не в змозі почути чи побачити все не по телевізору. Ті, кому не подобається, дивляться іншу. Слава Богу, є їх немало.

Але — відродження чи друге дихання програми напружило і роздратувало українофобів. Замовні публікації найнижчого ґатунку з оцінками невігласів та дешевою провокацією на розкриття внутрішніх проблем виробників програми, яким багато чого бракує для красивого життя, бо затято намагаються довести вартість свого, національного музичного продукту.

Реанімовано програму, яка майже рік демонструвала старі записи, завдяки підтримці співзасновників, ким на сьогодні є підприємство “Гермес”. І могли б глядачі не впізнати свою улюблену передачу, яку сміливо можна було перейменувати на “Гермес-мюзик-ринг”, та восьмирічне дітище Сергія Жданова — живе і вперте, а головне — переконане у правильності свого вибору, не боїться півників, які кукуряють у темряві. Тиндириндици добре знають — нам своє робить.

Лєся САМІЙЛЕНКО

Творчий вечір, що увінчався поцілунком

«НОЇВ КОВЧЕГ», ЯКИЙ КОЖЕН БУДУЄ САМ

“Що потрібно для того, щоб людина зупинилася, озирнулася довкола, задумалася над своїм майбутнім? Вчасно сказане слово, хороша пісня, щирі і проникливі вірші...”

Ця книжечка є спробою відповісти самому собі на деякі головні запитання — хто ми, навіщо, що є смислом нашого буття.

Візьміть її до рук, перегорніть кілька сторінок — і, можливо, вже завтра ви самі почнете будувати свій Ноїв Ковчег, — цією передмовою до книги, що нещодавно побачила світ і презентувалася у рамках авторського вечора популярного поета і співака Анатолія Матвійчука, відкривається щось більше, ніж просто збірка віршів:

*Поезію не купиш за банкноти,
Не покладеш її на терези,
До неї можна підібрати ноти
І скуштувати смак її слів.*

Але за ті ж банкноти купується книга — це реальність, без них не створиш шоу і не представиш свою творчість гідно. То ж, дякуючи Богу, пощастило Анатолію з дружиною,

Любою, яка вже багато років є його і менеджером, і продюсером, і порадицею. Без її допомоги та підтримки не було б багато чого з того, що ми знаємо про цього співака. Адже він — митець, а всі вони, митці, потребують допомоги шанувальників свого таланту.

Отже, чергова презентація Анатолія Матвійчука та його книги відбулася нещодавно в Київському Будинку вчителя у клубі “Співуча родина”, що збирає творчі тандеми митців. Дружина Анатолія не співає, але все, що вона робить, відбувається від натхнення, яке освячує їх подружнє життя.

На вечорі Управління у справах жінок, інвалідів, ветеранів війни та праці Київської держадміністрації вперше було вручено стипендії ім. Лесі Українки для обдарованих дівчат, що започатковані клубом “Співуча родина”.

У концертній програмі брав участь гітарист-віртуоз Сергій Шматок, а також композитор Сергій Бідусенко.

О. Ц.

ДОНЕЦЬКИЙ МЕТР

Фестивали “Вітер зі Сходу”, “Червона рута”, що проходили у Донецьку на початку дев’яностих, за оцінками учасників, були найкращими в Україні. Гречне, професійне ставлення організаторів до учасників, теплий прийом донецьких співорганізаторів і як наслідок — позитивні враження, що й досі у багатьох артистів асоціюються із враженнями про місто та його мешканців. Донбаська мовно-культурна ситуація і на сьогодні має проблему з проблем — боротьбу за національну свідомість населення, яке звикло до принизливого статусу — “русскаяжизнь”. Тобто і не російське і не російськомовне, а просто не органічне на українській землі. Роздумів на ці теми воно також не має, бо думає про виживання, а стиль життя і до сьогодні диктує проросійська політико-економічна ситуація, що є панівною ідеологією регіону. Донецьк ставить умови виконавцям — співаці російською і щедро фінансує ці проекти, створюючи професійну альтернативу. У найвищій пошані тут джаз і джазові фестивалі, що вже мають славу найпрестижніших в Україні та поза її межами. Не вдаючись до аналізу духовних та культурологічних справ Донбасу і, зокрема, Донецчини, відзначу лише, що саме у регіонах живуть, працюють та відстоюють українську ідею патріоти з великої літери. Треба любити землю, на якій живеш, і мати бажання робити на ній добро.

Саме з такою людиною і звела мене доля у час, коли було про що поговорити і що згадати людям, які останнє десятиліття минулого століття ходили одними стежками і робили майже одну справу. Про Миколу Присяжнюка доводилося чувати чимало, бо галичани у Донецьку не так багато, а національною свідомістю і не зрусифікованими — одиниці. На них, власне, й тримається українська справа в російськомовних регіонах.

Директор палацу культури Донецького металургійного заводу (він на сьогодні обіймає саме цю посаду) народився на Івано-Франківщині, закінчив Харківський державний інститут культури та Донецький національний університет

(спеціальність — українська мова, література та українознавство). Спеціаліст вищої категорії. А за цим стоїть дві неофіційні строфи біографії — духовність та патріотизм, які правлять бал у душі людини.

1987 року першим у Донецьку організував український естрадно-фольклорний гурт “Воля”, який був постійним учасником мистецько-політичних заходів у Донецьку впродовж багатьох років. У 1991-му, на фестивалі “Червона рута” в м. Запоріжжі — стає дипломантом фестивалю. Наступного року обласна “Просвіта” проводить Пер-

Донецький просвітянин Микола Присяжнюк буде голосувати

ший фестиваль “Вітер зі Сходу”. Микола Присяжнюк став і автором фестивального проекту, і лауреатом, а його пісня “Вітер зі Сходу” стала візиткою фестивалю. У 1993-му — стає знову переможцем. Це про духовне...

А далі і про патріотичне, хоч як неоригінально це звучить, згадати не завадить. Ще у 1988-му в Донецьку відкривається перша українська дитяча школа мистецтв, якою він керував до 2000 р. Учні, виконуючи твори, написані директором школи Миколою Присяжнюком, ставали лауреатами рес-

публіканських та міжнародних конкурсів — “Твоя зоря”, “Чарівна стежинка”, “Слов’янський вернісаж”, “Зірки, на сцену”, “Чорноморські ігри”, “Понтійська арена” та інші.

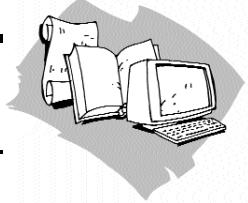
Сам він першим із композиторів звернувся до творчості Василя Стуса, а з піснею “Скучив” неодноразово ставав переможцем різноманітних конкурсів. Член Правління обласної “Просвіти”, відповідальний за культуру, голова Донецької міської “Просвіти”, член обласної ради директорів закладів культури та мистецтв, режисер концерту, присвяченого 130-ти річчю “Просвіти”, та постійний режисер усіх заходів, що проводила “Просвіта”, починаючи з 1989 р.

У 1998 р., задля популяризації та відродження українського мистецтва на Донецщині, творчого обміну та взаємобогачення культурних традицій різних регіонів України ним був задуманий і створений всеукраїнський конкурс “Джерело талантів” ім. Т. Г. Шевченка. Директор цього фестивалю Микола Присяжнюк вірить у його майбутнє, хоча через фінансові проблеми, цьогорічний конкурс не відбувся. А у 2001-му в ролі помічника режисера творчого звіту Донецької області в Палаці культури “Україна” він мав змогу представити на суд громадськості результат своєї багаторічної праці і боротьби за національне відродження споконвічно українського Донбасу, який вважає своїм і, судячи з усього, любить цей край.

Його діти — вже корінні донецчани, талановиті, як батько й мати: співають у квітеті Присяжнюків, що складається з батька, матері, дочки та сина, і без перебільшення, є окрасою будь-яких концертів. Син грає у донецькій молодіжній футбольній команді і мріє стати суперфутболістом...

От вам і парадокс, от вам і “русскаяжизнь” регіон”.

Л. С.

Коли заходить питання про мову, наші уявлення про цей дивовижний дар природи, як правило, зупиняються на одній із її функціональних особливостей — засобі спілкування. А між тим, ще понад сто років тому видатний український вчений Олександр Потебня в численних своїх працях висвітлював і досить переконливо стверджував думку про те, що людська мова — це не тільки засіб спілкування, але водночас і один із засобів пізнання. Власне, як він зазначає, людська діяльність, що спрямована на всебічне пізнання світу. Виявляється ця діяльність у формі одночасного розкладання всього, що ми чуємо й бачимо, на окремі елементи та приведенням розкладеного до чіткої математичної системи символів. Останні якраз і дозволяють людині, на основі образних уявлень, створювати безмежну кількість словесних комбінацій. Подібне, на його думку, ми чинимо й з числами. Чисел всього десять. А комбінацій — безмір. Справді-бо, весь набір звуків, що ними користується людина для висловлювання своїх почувань і думок, також можна звести до восьми засадничих. З голосних звуків основним вважається “А”, який навіть на ґрунті однієї мови у своїх діалектних формах має завершений цикл видозмін в тому ж слові: кінь, кинь, кунь, конь, кень, каньяка. Серед приголосних основними вважаються: Б, В, Г, Д, З, М, Р, які, багаторазово відтворюючись, веляризуючись та палаталізуючись, також мають завершений цикл видозмін: бвін, дзвін, звін; гвізда, звізда тощо. І кожний із усього переліку живих звуків вміщує в собі свою неповторну барву чи ознаку. Отак, як дощова краплина, переломлюючи в собі під різним кутом сонячний промінь.

Однак, на відміну од системи чисел, що ґрунтується на мертвому знакові, який не має в собі жодної чуттєвої та образної видозміни, кожне живе слово найперше постає на основі образно-чуттєвого сприйняття світу. І тоді як число позанаціональне в своїй знаковій умовності, слово завжди безпосередньо пов’язане з родовими особливостями людини. Тому для неї воно не просто певна ознака чи поняття. Для кожної людини те чи інше слово вміщує в собі якісь свої індивідуальні відмінності: свій притаманний лише їй сприйняття образ, свій колір, смак і запах. А також безліч інших відчуттів, що відповідають її характеру, способу світосприйняття й мислення. Тому той самий звук кожної людини вимовляє по-своєму. Своя в кожній людини і манера говорити. Один мовить спроквола, інший — швиденько. По-різному вибудовують люди і мовні звороти та окремі вирази. Скажімо, хтось скаже: хотілося б. Інший — хотіло-б-ся. Ще інший — ся-б-хотіло. Коли ж говорити про мову загалом, то можна стверджувати, що її фонетика завжди співвідноситься з національними особливостями душі народу. А морфологія — відповідає способу його світосприйняття й мислення. Тобто — його ментальності. “Мова народу, — зазначає у своїй праці “Рідне слово” видатний український педагог Костянтин Ушинський, — кращий, що ніколи не в’яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси і ріки, її бурі й грози — весь той глибокий, повний думки і почуття, голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини, який відбивається так виразно в рідній пісні, в рідних мелодіях, в усних народних поетів”... І далі: “Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що з’єднує віджилі, ті, що живуть та майбутні покоління народу в одне велике, історичне, живе, ціле”. У світлі сьогоденнішніх наукових концепцій, така оцінка мови постає ще більш виразною. Адже кожне живе слово, як символ, як окремих кодовий сигнал, на енергетичному рівні завжди характеризується певним модулем. І цей модуль знову ж таки пов’язаний з родовими особливостями людини, з її акустично-артикулярним паспортом. Ось як про це говорять у своїй книзі “Прелесть тайни” геолог Р. С. Фурдуй та фізик Ю. М. Швайдак: “Чо же касається акустически-артикулярного

“паспорта” человека, то он формируется во время внутриутробного развития в жидкости материнской плаценты под влиянием артикулярно-акустических “паспортов” предков. Поэтому истинное познание вещей происходит на звездном языке предков”. А коли врахувати, що оте “зоряне” слово предків, як символ, наділене ще й силою зворотного впливу на людину та середовище її буття, то стає зрозумілим, чому відлучення од рідної мови обертається наслідками її духовного переродження та виродження як виду. Цим же пояснюється і надзвичайно уважне ставлення предків до кожного слова. Особливо в дні свят, під час обрядодійств, молитов та заговлянь. Тобто, в просторово-часових точках зародження нових течій та напрямків існуючого буття. Звідси — особливе значення мови як одного з найпотужніших виховних засобів, як алгоритму подальшого розвитку буття нації.

Нині, не розуміючи отого давнього змі-

класифікатором живого й неживого світу та передумовою пізнання видимої течії буття. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати в людині певні поверхневі рефлексії. Воно пробуджує почуття, бажання, думки; створює той чи інший настрій; викликає конкретні уявлення. Засобом понятійної сутності слова в суспільстві людей відбувається поширення певних знань, чутток, настроїв; створюється відповідне інформаційне середовище. Для прикладу візьмемо слово “зерно”. Як понятійна сутність на рівні суспільно-побутового сприйняття, зі словом “зерно” ми уявляємо конкретний рослинний продукт: жито, пшеницю, овес, просо, ячмінь тощо. Воно викликає у нас певні почуття, бажання й думки, що пов’язані з конкретною трудовою діяльністю людини та її харчуванням: сіяти, збирати, переробляти, запасати, зрештою — споживати.

Друга сутність слова — образна. Вона виявляє себе на рівні філософського та

гоє впадео на землі добрій. І, прозяб, створило плід сторицею”.

Тут, як бачимо, слово “зерно” постає уже зовсім в іншому сприйнятті. Так само як і інші слова притчі: сіяч, птиці небесні, терня, камінь. Їх значення Ісус пояснював своїм учням.

Третя сутність живого слова — семіотична (знакова). Вона виявляє себе на рівні фольклорно-містичного сприйняття. На цьому рівні слово, як символ, ніби поєднує в собі понятійне й переносне значення, фокусує й спрямовує їх зміст у позареальність. Слово, вжите в символічному значенні, стає модулятивним чинником, що впливає на об’єкти, суб’єкти, явища та процеси, які відбуваються з ними. І тому воно стає передумовою створення нових та реформування існуючих видимих і невидимих течій і напрямків розвитку буття. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати надглибокі рефлексії. Воно впливає на підсвідомість людини, обумовлюючи напрямки її психологічної діяльності.

ТАЇНА РІДНОГО СЛОВА

Кожний звук — знак голосу. А слово — то уже співзвуччя. Цілий світ. І життя, мов папороті цвіт, має таємницю за основу. Пізнавали, важили й копали... Та дарма збагнути до путя ніч коротку в переддень Купала, у яку немає вороття. І любов, що землю обіймає. І душа, що вічна — як вода, — в зародку первинності дрімає світло непорочного труда. Але, як відлуння таємниці, нам дано співзвуччя, ті слова, у яких законами криниці невмируща сила ожива. І на тлі безмежного й малого, в кожнім дереві з кореня до віт, все, що народилося у слові, — то чітке уявлення про Світ.

ту багатьох слів та окремих виразів, змісту народних символів, ми воістину почасти говоримо й чинимо не відаючи що. Особливо в царині народної звичаєвості та обрядовості, що до певного часу складали цілісну систему інформаційного взаємозв’язку природи й людини, були її міфопоетичною основою світобачення. Інколи це нерозуміння виглядає доволі курйозно. Ну, скажімо, сьогодні на рівні пересічного міщанина досить часто можна почути такий вираз: “розбираєця, як свиня в апельсінах”. По суті це — абсурд. А виник цей абсурдний вираз внаслідок спотворення на російській штиб давньої української приказки: “Тямить, як свиня в опальцинах”. Тут давнє українське слово “опальчини” — перли. Порівняйте: перст — перстень, палець — опальчина. Інший варіант цієї приказки добре відомий з Євангелія: “Не кидай свиням перла”. Отже, “апельсіни” виникли на ґрунті невеликого перекладу приказки російською мовою. Минув час, суть слова втрапилась. І ось уже спотворену приказку депутат Верховної Ради Смірнов перекладає на українську мову, озвучуючи від мікрофону на всю Україну: “Тямить, як свиня в помаранчах”. Отак опальчина стала помаранчею. І подібні приклади, на жаль, не поодинокі. Як бачимо, навіть на рівні звичайного, понятійного значення живого слова.

Проте, СЛОВО, як образ думки, як вияв почуттів, як один із основних засобів інформаційного зв’язку, завжди має триєдину сутність і триєдину силу.

Перша — понятійна сутність слова. Вона виявляє себе на рівні суспільно-побутового сприйняття. Тут слово постає в своєму прямому вияві, як конкретизуюча ознака окремого об’єкта, суб’єкта, предмета, дії, події, явища існуючого буття. Тому слово, вжите в прямому значенні, є

мистецького сприйняття. На цьому рівні, на відміну од суспільно-побутового, слово постає уже не в прямому, а в переносному значенні, як узагальнююча ознака, що проливає світло на зародження й розвиток існуючого буття. Слово класифікує уже не предмети, об’єкти та явища, а процеси, що відбуваються з ними, та їхні стани. І тому воно стає передумовою пізнання невидимої течії буття світу. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати в людині глибинні рефлексії. Воно пробуджує свідомість людини, спонукає до самоаналізу, до осмислення власних дій, до самопізнання; покликає до творчої діяльності та самовдосконалення. Засобом образної сутності слова в суспільстві людей створюються й поширюються певні ідеї, концепції, уподобання, світоглядні та моральні принципи; створюється відповідне моральне середовище та норми людських взаємин. Для прикладу беремо те саме слово “зерно”. Як образну сутність на рівні філософськомистецького сприйняття, зі словом “зерно” ми уявляємо узагальнений образ істини, знань, мудрості, рушійної сили буття. Воно викликає у нас узагальнюючі почуття, бажання й думки, що пов’язані з духовним життям людини; її ставленням до себе, інших людей, до цілого світу і Бога. Ось притча про сіяча. Подаю її за Остромировим Євангелієм давньоукраїнською книжною мовою. Реконструкція українською абеткою. Це ще один доказ глибини українського слова.

“Речев Господь притчу сію: “Ізійде сіяч сіяти сімені свого. І егда сіяше, ово впадео при путі і попрано бистео. І птиці небесній позьобаша іє. А другое впадео на камені. І, прозяб, усохшео, зане не імеашео влаги. А другое впадео посреди тернія. І здрастео терніє, і подавио іє. А дру-

гоє впадео на землі добрій. І, прозяб, створило плід сторицею”.

Родися радість у кожній хаті!

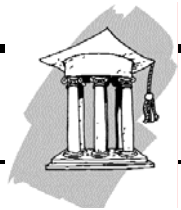
Зерном ми посіваємо й молодят, аби здобувалися на господарство та продовжували рід. У природі чоловіча стать посіває на життя: Сонце посіває, а Земля приймає й родить; чоловік посіває, а жінка приймає й родить. Тому на Новий рік, звичаєво, має посівати лише чоловік — хлопчик. Жінка ж посіває на смерть. Тому покійника, звичаєво, посіває жінка — курхарка. Молодять посіває жінка-мати — вона віддає свою родову силу молодій, бо сама відтепер переходить до стану бабусі. І вже родити — не її справа. Раніше вважалося неможливим, коли одночасно народжувала мати й донька або невістка. Відповідно до давнього народного звичаю, батьки, які оженили сина чи віддали заміж доньку, мають відійти од родового життя. Усвідомлюючи сутність символу зерна, для ритуального посіву завжди беруть добірне зерно, стежачи, аби там не було жодного розбитого чи зіпсутого. Бо це ж принесе несподівані збитки, каліцтва та хвороби. Що вже казати, коли нині, не розуміючи значення символу, на Новий рік часто посівають дівчатка й жінки. Та ще й не зерном, а крупкою! Чи то можна сподіватися на добро?! — сказали б наші предки.

Отже, як бачимо, слово одне, але залежно від рівня його сприйняття, значення й сила цього слова зовсім різні. Проте, як зазначає Олександр Потебня: “Кожного разу, коли ми вживаємо слово, воно постає тільки в одному значенні. Слово, як акт думки, неодмінно має лише одне значення”. Таким чином, людина володіє силою живого слова. Та коли вона не розуміє його сутності, то тоді вона може повернути силу слова в геть небажаному напрямку.

●

фото О. Куплахметова

ТРЕТЬОГО ЦВІТІННЯ ТОБІ, «ЛІТЕРАТУРКО»!

Це зі сторінок «Літературної України» понад 40 років тому зринули у широкий світ палкі голоси поетів-шістдесятників, давши поштовх тисячам і сотням тисяч вільнодумців, які й стоять нині «на чатах» Правди про Україну. Це вона, «ЛУ», незважаючи на цензурні тортури більшовизму, пробивалася до читачів України й далеко поза її межі словом живої любові і зненависті, навчаючи народ читання «між рядків». А рік тому (12.04.2001 р.) львівський професор Ф. Бацевич дав гідну відсіч у «Літературній Україні» намаганням новітніх знаніслих яничар, яких репрезентував М. Луценко, відітиснути українську мову на маргінеси буття, позбавивши її майбутнього. Видавничий центр «Просвіта» одразу ж відгукнувся на виступ «ЛУ» аналітичним виданням «Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей», де на запитання журналістки Марії Волощак відповіла мовознавець Олександра Сербенська, не тільки вказавши на нелюдськість подібних сатанинських підступів, але й навівши доказові ілюстрації численних орфоепічних переваг і структурної довершеності української мови. Адже мова — така ж жива істота, як і народ, що її витворив, і «коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі» — казав П. Мирний. На цьому ж стояв і П. Шафарик: «Народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя і сам її покидає й відрікається, здійснює власне самотубство».

«Знає, од Бога і голос той, і ті слова...» — заповідав Тарас Шевченко. Та новітні безбожники ніяк не заспокоються! Пече їх заповідь Великого Кобзаря незгасним вогнем! Але ж це не означає, що все сподіється без особистої участі кожного українця. Ось тому «Літературна Україна» і стоїть на сторожі нашої совісті, невиспущої громадської думки, — розпочинаючи з Чорнобильського сполоху і матеріалів, які ознаменували з'явище Руху в Україні, та закінчуючи мужньою обороною української мови «на нашій, не своїй землі», що точиться, вважайте, з першого дня заснування «Літературної газети» (так вона звалася 75 літ тому). Хоч як намагалися впокорити, приручити шевченкове слово більшовики — воно, мов легендарний птах Фенікс, воскресало знову, щоби світити Україні в безпроглядній пітьмі тоталітаризму й національно-го визиску.

Криза, що її відчайдушно переживає нині національна преса, боляче позначилася й на письменницькій газеті... Що й казати, важкий і складний шлях позаду. Але нелегкий він і попереду. Тож вище здійснюймо племін українського Слова — нині і повсякчас. З роси і води Тобі, подвижнице!

Просвіт'яни

ПЕРШЕ НАБЛИЖЕННЯ

Предки Доманицьких були людьми духовними. Як свідчать записи городських книг Брацлавського воеводства, рід цей був відомим у селі Колодистому ще із кінця XVIII століття. Випускник Острозької академії Доманицький із Полісся переїхав на Звенигородщину. Його нащадок о. Доманицький був першим священиком у селі Колодистому. Потім парافیю тримали отець Михайло, його син отець Володимир, онук отець Миколай. Василь по закінченні 1895 року Київської 4-ї гімназії стає студентом історико-філологічного факультету Київського університету, включається в боротьбу за національне визволення України. Маючи прекрасний дар переконання, схилив на свій бік і брата Платона.

Після подій 1907 року Платон переїздить у Київ і починає редагувати орган Київського Союзбанку «Комашня». З 1917 року включився в розбудову кредитної системи та сільськогосподарської кооперації Української Народної Республіки. Три роки був директором Союзбанку, аж поки більшовики не потопили в крові молоду державу. Відійшов Платон Миколайович із життя у 1944 році.

Приклад старших братів запалив і найменшого Віктора (народжений 1893 р.), який також став кооперативним, громадським діячем і як Василь — шевченкознавцем. З 1922 року вченому агрономові і соціологу довелося емігрувати з України, жити і працювати в Чехо-Словаччині, Німеччині, Сполучених Штатах Америки. Був професором Української Господарчої Академії та Українського Вільного Університету, Дійсним членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. У 1945 році бере участь в організації Українського технічно-господарського інституту і два роки був його ректором. З його праць найвідомішими є «Проблема організації сталого господарства в степу» (1927), «Методика суспільної агрономічної праці в царині пасічництва» (1935), «Засади українського урбанізму» (1940), «Націєтворча роль Івана Мазепи». Життю й творчості Кобзаря він присвятив монографію «Тарас Шевченко. Синтетично-націологічна студія його життя і творчості» (1960).

Щиро віддані українській справі брати Доманицькі усе своє життя самовіддано працювали на її утвердження.

Василь Доманицький був учнем відомого історика Володимира Антоновича, співробітничав з Михайлом Грушевським, Іваном Франком, Агатангелом Кримським, Володимиром Гнатюком, товаришував із Сергієм Єфремовим, Борисом Грінченком, Богданом Лепким. Досліджував творчість Костянтина Думитрашка, Данила Братковського, Климентія Зиновієва, видавав твори Марка Вовчка, Михайла Коцюбинського тощо. Його щиро відданість українській справі та праці дуже цінували патріотичні провідники громадянства Євген Чикаленко, Володимир Науменко, Петро Стебницький. Письменниця Любов Яновська, що восени 1910 року проводжала невідомого трудівника в останню путь, залишила спогад про це в збірнику «Чистому сердцем».

Його як історика високо цінував Михайло Грушевський, особливо дослідження «Козаччина на переломі XVI — XVII вв». Різномісна діяльність В. Доманицького (адже він був літератором і бібліографом, фольклористом і етнографом, журналістом і кооператором) не дала йому сповна реалізуватися в чомусь одному. Радянські науковці обзивали його то буржуазним, то націоналістичним, то неґрунтовним дослідником, а самі ж послуговувалися його працями. Найбільшою ж заслугою Василя Доманицького перед українською культурою є те, що він вперше видав повний «Кобзар» Тараса Шевченка. Ось про це і хочеться розповісти, щоб хоч трохи, але реально і справедливо сказати про

працю «невтомного робітника на нашій ниві» (Євг. Чикаленко).

Впливові українські кола в Санкт-Петербурзі раз по раз ставили питання про найповніше видання поезій Тараса Шевченка, однак пробитися крізь імперські перепони не вдавалося. За дорученням київської «Старої громади» відомі вчені Федір Вовк та Олександр Русов 1876 року видали у Празі «Кобзар» у двох томах, де було багато цензурних пропусків. Тим часом у Львові вийшло кілька видань віршів Т. Шевченка за редакцією Юліана Романчука. Завдяки революційному піднесенню 25 листопада 1905 року дозвіл на друкування «Кобзаря» було одержано.

Видавнича комісія, до якої увійшли Ф. Вовк, О. Русов, С. Афанасьєв, М. Дуб'яга, О. Лотоцький, П. Саладілов, П. Стебницький, ухвалила, щоб «перше в Росії повне видання «Кобзаря» було разом з тим найбільш повним по тексту і відповідало найбільш справедливому хронологічному розпорядку Шевченкових творів». Цю

ДОСЛІДНИК І РЕДАКТОР «КОБЗАРЯ»

19 березня виповнилося 125 років з дня народження українського літератора, ученого Василя Миколайовича Доманицького.

патріотичну справу доручили Василю Доманицькому, який у видавництві «Бік» спільно із земляком Сергієм Єфремовим видав тритомник творів українського письменства за сто літ. Пізніше Василь Миколайович зв'язався з рукописами віршів Тараса Шевченка, встановлював відмінності, правильність написання. У його розпорядженні були 270 оригіналів та 18 копій, що зберігалися у музеях В. Тарнавського (Чернігів), старожитностей та мистецтва (Київ), Рум'янцевському (Москва), в архіві жандармського «Третього відділу». Дозволу до останнього добився редактор журналу «Былое» В. Щоголів та Я. Забіла. А. Маркевич домігся, щоб ці рукописи передали до музею Тарнавського, де понад 50 років вони лежали необстеженими.

Найцінніше, що мав під рукою В. Доманицький, це захлавні книжки, писані Т. Шевченком на заслання, — їх свого часу придбав редактор «Київської старини» Володимир Науменко. Літературознавець В. Бородин так оцінив дослідження В. Доманицького: «Це був перший систематизований огляд основних матеріалів до тексту «Кобзаря», якому судилося надовго, аж до появи радянських наукових видань та «Опису рукописів Т. Г. Шевченка», (1961 р.), стати свого роду путівником по поетичній спадщині Шевченка».

Товариство імені Шевченка 1906 року увійшло в спілку з «Благодійним товариством по виданню загальнокорисних і дешевих книжок» і розпочало друкування. Тяглося воно доволу, Василь Доманицький терпляче вичитував правку і жалкував, що «доведеться зоставити останні листи на розсуд петербуржців». Але року 1907 перше повне видання «Кобзаря» вийшло з друку й одразу розійшлося.

«БУДЕМО НАДІЯТИСЯ ВАШОЇ ПОМОЧІ»

Так писав Іван Франко у листі 17. VII. 1906 року до Василя Доманицького, сповіщаючи, що теж «сього року розпочав працю над критичними виданнями творів Шевченка». З цього

приводу між обома дослідниками зав'язалося плідне листування.

Вже в першому листі В. Доманицький (29. 06 — II. 07. 1906 р.) повідомляє, що є хронологія віршів Кобзаря, котрі були в «III отделении». Згодом він надсилає до Львова робочий примірник «Кобзаря» зі своїми правками та приписами, вказуючи, де чий: де з рукопису Лазаревського, де з Мордовцева, а «скрізь, де коло поправок не позначено, чия вона, то вона Шевченкова». Окремий напис гласить: «Поправки олівцем суб'єктивно мої». Цей редакторський примірник «Кобзаря» зберігається в Інституті літератури НАН України.

У польське місто Закопане, де лікувався В. Доманицький, надсилає Франко і тексти для наукового редагування. В одному з листів до Камен'яра Василь Миколайович пише: «Дорогий пане докторе! Одержав вже останні ар-

редмові до «Кобзаря» (Львів, 1908, т. 1) він пише, що допомога В. Доманицького «доконала поважну частину праці». І, що найголовніше: «З приликом матеріалів В. Доманицького моя праця значно злегшилася і мала метою якнайповніше використати новий матеріал, зібраний ним...» У кінці передмови він сердечно дякує «особливо високоповажному д. Василю Доманицькому, без якого поміччя я не був би міг доконати успішно того, що dokonano в отьому виданні».

ПРИСУД «КОБЗАРЕВІ»

«Кобзар» за редакцією В. Доманицького був дуже популярним серед усіх верств українського народу.

перекладати Мережко
суб'єктивні не приклади
XIII, де він згадує про брата
фенікс, не можна...
але тільки довернення з історії

до Тарнавського, побачивши про свій брата, або
через кого переказав про це, — тобто: фенікс, який
йому прибув, або який перелік, де він перелік, або
Мене бачили, що ідемо до Львова? Завершено
ідею і ідею до Тарнавського. Як це, мабуть,
але переказав до Львова: Тарнавський, II, 18.
Тарнавський.

Згадує про брата, який
Р. С. Вовк, який на такі карти — це він перелік

Автограф В.М. Доманицького

куші II тому. Але добре простудіював тільки I том та пару аркушів II. Якщо не пізно, то, може, подати Вам примітку, найцінніших помилок з тому прийайми. Бо є... в одному місці пропуск кількох рядків і т. п. Коли маєте на увазі зазначити це в помилках при II тому, як радить д. Романчук, то одпишіть мені коротко, чи подати Вам ті помилки».

Восени 1907 року Доманицький їде до Криворівні й тут, очевидно, вичитує видання творів Шевченка. У листі до Петра Стебницького, через якого велася переписка щодо підготовки другого й третього петербурзьких видань «Кобзаря», він пише, що Франкове видання «Кобзаря» довелося навіть кінчати, тобто вивіривши до слова обидва томи, подати опис «редакторських і друкарських помилок». Вже з тих помилок... видно, що видання скандальне, бо коли ми вибирали варіанти найцінніші чи найповніші з усіх відомих Шевченкових, то Франко, не морочачись, дає свої власні варіанти, часом признаючись до того, а часом ні. Що ж до наголосів (усе видання акустоване), то якби я подав друком у нас на Україні, то можна луснути зо сміху й досади. Але все ж дещо єсть цінне й для будучого віщання».

Іван Якович щиро завдячує своєму «дорогому пану товаришу». В пе-

Та за вироком судової палати, затвердженим сенатом, у «Кобзарях» 1908 р., 1910 р., першому томі «Творів» (1911 р.) вирізано близько шести аркушів тексту. Зокрема, вилучено твори «Юродивий», «Марія», «Гімн чернечий», «Світє ясний», «І Архімед, і Галілей», «Саул», уривки з поем «Сон», «Кавказ». Згодом цей вирок поширився і на видання «Кобзаря» 1908 року. Та Василь Миколайович про це вже нічого не знав, — одійшов у кращий світ цей трудівник у вересні 1910 року...

...Нам давно час подивитися на Василя Доманицького так, як про нього у некролозі писав Михайло Грушевський: «Таке невичерпне джерело пережитої енергії, такої глибокої й непереможної любові до свого народу, до українського життя і його відродження закрилося важкою землею, забилася з сею смертю!» Але народ розпорядився по своєму: потреба в животворному слові Тараса була настільки велика, що 1914 року в Києві знову видається «Кобзар», упорядкований Василем Доманицьким.

Тріумфальну ходу поезії Тараса вже годі було зупинити.

● **В. МИЦИК**,
директор Тальнівського
музею історії хліборобства,
Черкаська область

«ТРОФЕЇ» ЕРЕДІА І ПАЛАМАРЧУКА

Лауреат премії імені Максима Рильського за кращий художній переклад творів світової літератури Дмитро Паламарчук належить, поряд із Григорієм Кочуром і Миколою Лукашем, до числа найвидатніших українських перекладачів. А народився він 5 серпня 1914 року в селі Івангороді (нині Христинівського району на Черкащині). Його батько Хома Паламарчук самотужки вивчився на агронома, зібрав хорошу бібліотеку. Але в 1937 році батька розстріляли в Уманській тюрмі як “ворога народу”.

Закінчивши семирічку й пропрацювавши рік у колгоспі, Дмитро Паламарчук пішов учитися до Одеси: спочатку в художньому технікумі, а потім на літературному факультеті педінституту.

З початку війни, у 1941 році, він потрапив у німецький полон, але зумів утекти. Далі Дмитро Паламарчук боровся за Незалежну Україну в лавах ОУН-УПА, та 1944 року потрапив у полон до радянської армії. Був засуджений до примусової праці в спецтаборах Комі АРСР. Там він познайомився з Григорієм Кочуром і багатьма іншими видатними особистостями.

Вийшовши на волю, Дмитро Паламарчук за допомогою Максима Рильського оселився в

Ірпені біля Києва і зайнявся перекладацькою роботою. Його любов’ю була поезія. А в ній він найбільше захоплювався сонетом.

У перекладацькому доробку Дмитра Паламарчука — поезія Німеччини, Франції, Італії, Білорусі, Польщі. Видавництво “Дніпро” випустило в світ “Сонети” В. Шекспіра, які Паламарчук почав перекладати ще в комуністичному концтаборі.

Про свої прозові переклади Дмитро Паламарчук говорив, що заробляє ними на життя. А перекладав він українською мовою твори Стендала, Бальзака, Флобера, Франса, Уеллса, Верна.

Майже все своє творче життя, а особливо напружено в останні роки, Дмитро Хомович працював над перекладами поезії одного з найбільших французьких поетів другої половини XIX сторіччя Жозе-Марія де Ередіа. Але завершити роботу не встиг. 15 листопада 1998 року Дмитро Паламарчук помер.

2001 року київське видавництво “Юніверс” завдяки спонсорській допомозі лікаря з Одеси Віталія Лісничого видало книгу Ередіа “Трофеї”. Основу книги складають переклади Дмитра Паламарчука. У додатку зібрано всі ві-

домі переклади Ередіа українською мовою.

На презентації “Трофеїв”, яка нещодавно відбулась у столичному Будинку письменників, зі спогадами про Дмитра Паламарчука виступили поети Леонід Череватенко, Максим Стріха, Ярослав Черногуз, директор видавництва “Юніверс” Андрій Савчук, засновники Літературного музею Григорія Кочура в Ірпені Андрій і Марія Кочури, сини Дмитра Хомовича Володимир і Юрій Паламарчуки та інші.

Володимир Паламарчук розповів, що його батько працював здебільшого вночі. При цьому випивав неймовірну кількість кави і викурював купу цигарок. А потім дружина Валентина Максимівна передруковувала його переклади, написані дуже нерозбірливим почерком. Іноді Дмитро Хомович прохав дружину прочитати йому, що ж він там написав.

У передмові до видання Леонід Череватенко опублікував донос секретаря Ірпінського міськкому Компартії України Нелі Товстенко до Спілки письменників СРСР і Спілки письменників України 16 листопада 1979 року, де доводилось до відома спілчанського керівництва, що член Спілки Паламарчук Д. Х. відбув десять років ув’язнення за участь в оунівському підпіллі і не реабілітований. Донос, звичайно, написаний російською мовою.

Київська організація СПУ зверталася до Ірпінського міськвиконкому з проханням присвоїти одній з вулиць ім’я Дмитра Паламарчука. Але Ірпінська міськрада вирішила з цим питанням зачекати.

●

У ПОШУКАХ ЕЛЬДОРАДО

Степан ПРОЦЮК.

Шибениця для ніжності (повісті). — Тернопіль: Джура, 2001 — 200 с.

90-і роки були для Степана Процюка досить насиченими: він стверджувався як письменник і стверджував свій літературний досвід у читальній свідомості. Сьогодні цей письменник має у своєму доробку шість книг: поетичні збірки “На вістрі двох правд” (1992), “Апологетика на світанку” (1995), книга поем “Завжди і ніколи” (1999), книга есеїстики “Лицарі стилосу і кав’ярень” (1996) і дві книги прози: “Переступ у вакуумі” (1996) та “Шибениця для ніжності” (2000). Розпочинаючи з 1993 року, коли С. Процюк дебютував повістю “Vae victis”, кожна із його наступних повістей (“Імени твого ради”, “Репортаж із царства нелюбові”, “Шибениця для ніжності”, “Там, де поплутані кольори”, “Love story”) мали значний читальський інтерес і уважне критичне поцінування. Не стала винятком і нова книжка прози, у якій С. Процюк зібрав опубліковані у літературній періодиці твори (переважно в “Кур’єрі Кривбасу”).

Героями повістей С. Процюка є молоді літератори, вчителі, журналісти, словенні суперечностей і сум’ять, які стоять перед моральним вибором, що вимагає ствердження не тільки християнських, але й національних цінностей. В окремих творах С. Процюк виявляє себе тонким знавцем психологічного аналізу, змальовуючи інтимні стосунки чоловіка і жінки, їхнього “вічного” суперництва і неспівзвучних спроб порозуміння.

Треба сказати, що герої повістей С. Процюка, незважаючи на внутрішні сумніви, майже завжди доходять до розуміння необхідності жити згідно з моральними принципами, що додає їм впевненості й сили як у внутрішньому психологічному конфлікті із самими собою, так і в протистоянні із зовнішніми соціальними чинниками.

Для С. Процюка важливою є боротьба за людину, сповнену моральною та національною гідністю. Найсуттєвішою у цій позиції є авторська віра і любов до людини. Процюк ніколи не виступає спостерігачем у повістях. Його авторська позиція є активною, дієвою, що, до речі, компенсує деяку статичність і споглядальність самих персонажів творів.

Герої С. Процюка перебувають у постійному пошуку, самоствердженні. Інколи їхній максималізм (почуттів, вчинків) викликає читацький спротив, але ніколи не залишає читача байдужим, ставлячи його також перед вибором життєвої позиції.

●

Свєген БАРАН,
м. Івано-Франківськ

Незважаючи на вередливу зиму, люба весняна ластівка прилетіла під наші стріхи: українська культура збагатилася поважним науковим виданням “Українська фольклористика” Миколи Дмитренка — подарунком часопису “Народознавство” (М. Дмитренко. Українська фольклористика. — К., ред. часопису “Народознавство”, 2001. — 576 с.). Автор відомий у колах українознавців як дослідчий і сумлінний фольклорист (себто дослідник і збирач народної творчості), натхненний дослідник Поділля, а в широких колах культурної громадськості Микола Дмитренко насамперед знаний як невтомний видавець найрізноманітніших жанрів української народної творчості. Це з його легкої руки на книжкових полицях шанувальників рідного слова з’явилися “Уроки народознавства”, “Сонник”, “Синівська молитва”, “Лицарі волі: легенди та перекази”, “Загадки для дітей”, “Прислів’я та приказки”, “Народні повір’я” та багато інших. Здається, чи не кожен із нас уже міг тримати або десь бачити чудові народнопоетичні збірки, видані паном Миколою.

“Українська фольклористика” ніби підсумовує поважну частину того, що було знайдене, описане, досліджене автором. Микола Дмитренко поділив її на розділи “Дослідники та збирачі фольклору”, “Види, жанри фольклору”, “Фольклор і символ”, “Фольклор і література”, “Рецензії, огляди, відгуки”, “За скарбами”, “Замість піс-

лямови”. Кожен із розділів має свої підрозділи, що ніби протинають променем світла всю українську землю за багато сторіч. Авторіві “Української фольклористики” є що сказати: на сторінках книги читач зустрічається з постатями давніх славетних співців рідної землі — Бояна, Митуси, легендарних героїв різних віків (від прадавнього Михайлика, що боронив Київ, аж до Устима Кармелюка), великих синів українського народу, всесвітньо знаних фольклористів (зокрема, Якова Головацького, Олександра Потебню) і, водно-

РІДНЕ СЛОВО

час, наших сучасників — невтомних записувачів пісень та легенд “з народу”.

Другий розділ присвячений дослідженню різних жанрів та видів української народної словесності (анекдот, байка, балада, билина, бувальщина, весільна пісня, загадки, казки тощо). Автор подає широку картину духовного життя нашого народу: глибока побожність, добродієність, шанування пращурів пронизують світогляд українців. Народна душа плаче з покривдженими, захоплюється мужністю і відвагою своїх дітей, прославляє тих, хто поклав свої голови за Украї-

З НАРОДНОГО ПОЛЯ

ну. “Любов до Батьківщини дужча за смерть, — пише автор. — А тому в нашій свідомості Морозенко й досі “сивим конем вигравас”, двигавчись на свою Україну”.

“Я щасливий, — каже Микола Дмитренко, звертаючись до своїх земляків. — Щасливий, що українець, що народився і виріс у селі. Щасливий, що прокидаюся і засинаю із запитанням: “Що зробив і що сьогодні зроблю для України?” Метою укладання “Української фольклористики”, як сказано в передмові, було сподівання автора, “що його скромна праця” викличе “роздуми” над долею нашої пісні і нашого слова, захотить молодих українознавців до збирання рідних пісень, “спонукатиме пильніше придивлятися до рідного”. Побажасмо ж невтомному трудівникові видати нові народнопоетичні збірки та дослідження, а тих наших читачів, хто хотів би придбати “Українську фольклористику”, просимо звернутися до Миколи Костьовича Дмитренка (02222, м. Київ-222, а/с 18).

●

Надія ПАЗЯК,
фольклористка, м. Київ

ОЗИРАЮЧИСЬ НА СОНЦЕ

Ісса, Масаока Сікі, Нацуме Сосекі, Такахама Кьосі, Іїда Дакоцу, так і поети-реформатори, що прагнули оновити жанр хайку: Накацукі Іппекіро, Танеда Сантока, Одзакі Хосай.

Важливо підкреслити, що це буде перше в Україні видання перекладів японської поезії академічного характеру, оскільки, окрім передмови та докладних біографій усіх японських поетів, чий вірш було включено до “Антології”, перекладені в ній твори супроводжуються численними примітками й коментарями історичного, культурологічного та країнознавчого змісту. Варто зазначити й те, що для читачів, які знають або вивчають японську мову, ієрогліфічні написання та особливості читання окремих японських слів у оригіналах віршів (а японські тексти перекладених хайку також наводяться в “Антології”, що безперечно підвищує її значущість та цінність для фахівців) супроводжуються фонетичною транскрипцією (фуріганом). І вже зовсім безсумнівною заслугою перекладача ми вважаємо те, що, на відміну од своїх попередників, він перекладав японські хайку, використовуючи певний віршовий розмір, характерний для української поезії (переважно — ямб), а тому його переклади сприймаються саме як поезія, легко читаються й запам’ятовуються.

Помітною подією в літературному житті України має стати нова збірка перекладів японської поезії хайку під назвою “Антологія японської поезії: Хайку (XVII – XX ст.)”. — Переклад з японської мови та коментарі Івана Бондаренка. Збірка, підготовлена до друку видавництвом художньої літератури “Дніпро”, містить майже 1100 віршів, написаних у жанрі хайку відомими японськими поетами XVII – XX ст. Серед імен, репрезентованих у цьому виданні, як загальноновизнані класики японської поезії: Мацуо Басьо, Йоса Бусон, Кобаясі

МАЦУО БАСЬО
(1644 – 1694)

Засохла гілка —
Крука притулок.
Осінній вечір.

Немає й натяку
На неминучу смерть
В цикад цвірчанні.

Птах поміж хмарами!
Чому таким старим
Цієї осені себе я почувую?

КОБАЯСІ ІССА
(1763 – 1827)

Довкола тиша!
В озері на дні
Захмарені вершини спочивають.

Не плач, цвіркунчику!
Бо навіть у зірок
Кохання без розлуки не буває.

Що б не було,
Але на схилі літ
Лише на тебе, Боже, покладаюсь!

НАЦУМЕ СОСЕКІ
(1867 – 1916)

Заразливостю позіхань допікиш,
Цей довгий день
Скінчився врешті-решт!

Давай спочатку!
Тільки ти, зозуле,
Не плач, а смійся!

ТАКАХАМА КЬОСІ
(1874 – 1959)

Спадаючи,
Павловній листок
Востаннє озирється на сонце.

Змія втекла,
Залишивши в траві на мене
кинутий
Очей холодних погляд.

ТАНЕДА САНТОКА
(1882 – 1940)

На самоті стрічаю рік Новий,
Проте і випути,
І закутити є чим!

Пориви вітру з гір
Погойдують дзвіночок.
Як жити хочеться!

НАКАЦУКА ІППЕКІРО
(1887 – 1946)

З волоссям на голівці
Рано-вранці
На білий світ з’явилося немовля.

Смарагдову траву
Корова
Покидає!

Кошу траву, простуючи вперед,
А на моїх плечах —
Блакитне небо.

ТАМІТА МОППО
(1897 – 1923)

Поблизкують сідницями
Мурахи.
Весняне сонце!

Початок літа.
Трапеза ранкова:
Морська капуста разом із піском.

Уся родина хвора,
Ще й цикади
Перед ворітьми скигають уночі!

Висловлюємо нашу впевненість у тому, що “Антологія японської поезії: Хайку (XVII – XX ст.)” Івана Бондаренка знайде свого — зацікавленого і вдячного — читача.

● Оксана КОБЕЛЯНСЬКА